

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ

**GENÇLERİN MADDE KULLANMA NEDENLERİ VE ALINMASI GEREKEN
TEDBİRLER: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Resul DURAN

MART - 2019

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ

**GENÇLERİN MADDE KULLANMA NEDENLERİ VE ALINMASI GEREKEN
TEDBİRLER: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Resul DURAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nihat YILMAZ

MART - 2019

GÜMÜŞHANE

KABUL ve ONAY

Doç. Dr. Nihat YILMAZ danışmanlığında Resul DURAN tarafından hazırlanan “GENÇLERİN MADDE KULLANMA NEDENLERİ VE ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ” isimli bu çalışma jürimiz tarafından Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak Oy Birliği ile kabul edilmiştir.

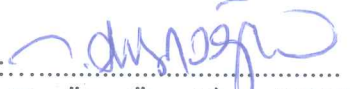
Üye (Danışman)

.....
(Doç. Dr. Nihat YILMAZ)

Üye

.....
(Dr. Öğr. Üyesi Muammer AK)

Üye

.....
(Dr. Öğr. Üyesi İsmail DURSUNOĞLU)

ONAY

Bu tez/...../..... tarihinde Enstitü Yönetim Kurulunca kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Yüksek Lisans olarak hazırlamış olduğum “Gençlerin Madde Kullanma Nedenleri ve Alınması Gereken Tedbirler: Gümüşhane Üniversitesi Örneği” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☒	Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐	Tezim sadece Gümüşhane Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☐	Tezimin iki yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.... / /

[İmza]

Resul DURAN

ÖNSÖZ

Madde bağımlılığı bireyleri ve toplumları fiziksel, psikolojik, biyolojik, ekonomik, sağlık ve sosyal yönden olumsuz etkileyen bir beyin hastalığıdır. Merkezi sinir sistemi üzerinde yaptığı etkiden dolayı insanların davranışlarında, duygu-durumlarında, hal ve hareketlerinde olumsuz değişiklikler meydana getirmektedir. Günümüzde çeşitli sebeplerden dolayı hızlı bir artış eğilimi gösteren madde bağımlılığı tüm toplumları tehdit eder duruma gelmiştir. Madde teminin kolay olması ve özendiricilik faaliyetlerden dolayı gençlerimizde madde kullanım oranı sürekli artmakta ve kullanım yaşı düşmektedir. Bu sebeplerden ötürü gençleri madde kullanımı ve bağımlılığından uzaklaştıracak çeşitli tedbirler alınması önem arz etmektedir. Bu tez çalışmasında Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan gençlerin madde kullanım nedenleri araştırılacak, bu genç bireylerin madde kullanımından uzaklaşması ve bu bireylerde madde bağımlılığını ortadan kaldırmak için ne tür tedbirler alındığı incelenecek ve çözüm önerileri sunulacaktır.

Bu tez çalışmasında rehberliğinden ve katkılarından dolayı danışmanım Doç. Dr. Nihat Yılmaz'a, her zaman ve her ortamda sürekli yardımcım olan ve beni sürekli motive eden sözlüm Ceylan Çirimi'ye ve desteklerini hiçbir şekilde esirgemeyen aileme teşekkür ediyorum.

Gümüşhane - 2018
Resul DURAN

ÖZET

[DURAN, Resul]. Gençlerin Madde Kullanma Nedenleri ve Alınması Gereken Tedbirler: Gümüşhane Üniversitesi Örneği, 2018, (XII+138)

Madde kullanımı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de giderek artan, bireylere sağlık, ekonomik, sosyolojik ve hukuksal zararlar veren olumsuz bir durumdur. Madde kullanımı artmakla beraber kullanım yaşı da sürekli düşmektedir. Madde kullanımı en çok genç bireyler arasında artış göstermektedir. Bireyler madde kullanmaya çeşitli sebeplerden dolayı başlamaktadır.

Bu bilgiler eşliğinde yapılan çalışmada, Gümüşhane Üniversitesi’nde okuyan ve rastgele seçilen 96 öğrenciye ilgili literatür gereği yarı yapılandırılmış mülakat uygulanmıştır. Bu çalışma ile öğrencilerin ne tür madde kullandıkları ve madde kullanmaya başlama sebepleri incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin sigara ve alkol ile birlikte en çok esrar ve uyuşturucu hap kullandıkları saptanmıştır. Öğrencilerin madde kullanmaya başlama nedenlerinin başında arkadaş çevresi, sıkıntılarını unutmak, maddeden haz ve zevk almak gelmektedir. Ortaya çıkan nedenler üzerine çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Madde bağımlılığı, Gençlik, Önlemler

ABSTRACT

[DURAN, Resul]. The Causes of the Young's Drug Use and Essential Precautions: Sample of Gümüşhane University, 2018, (XII+138)

Drug use is an increasing unfavorable issue in Turkey like all over the world which causes health, economical, sociological and legal harm to persons. While drug use increases, the age of drug use consistently decreases. It increases mostly among young individuals and they start using drugs because of various reasons.

In the study accompanied with these information, semi-structured interview was implemented to randomly chosen 96 university students at Gümüşhane University by relevant literature. With this study, the type of drugs which students use and the causes of starting to drug use were investigated.

According to the findings, it is stated that students use mostly hashish and opiate drugs in addition to alcohol and cigarette. Circle of friends, forgetting troubles and feeling pleasure from drugs are the most common reasons of starting to use drugs. Following these reasons, solution offers have been developed.

Keywords: Drug abuse, Youth, Precautions

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL VE ONAY	II
BİLDİRİM	III
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar LİSTESİ	XI
GRAFİKLER LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. Öğrenme Kuramları	4
1.2. Psikanalitik Kuram	6
1.3. Sosyolojik Yaklaşımlar	9
1.3.1. Etkileşimci Yaklaşım	9
1.3.2. İşlevselci Yaklaşım	10

1.3.3. Çatışmacı Yaklaşım	12
---------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. MADDE BAĞIMLILIĞI VE TÜRLERİ	14
2.1. Bağımlılık Türleri.....	17
2.1.1. Psikolojik Bağımlılık.....	17
2.1.2. Fiziksel Bağımlılık	18
2.2. Bağımlılık Yapan Maddeler	19
2.2.1. Yasal Maddeler	19
2.2.2. Yasal Olmayan Maddeler	28
2.3. Dünyada ve Türkiye’de Madde Kullanımı	40
2.3.1. Dünyada Madde Kullanımı	42
2.3.2. Türkiye’de Madde Kullanımı	45
2.4. Gençlerde Madde Bağımlılığı Oluşma Süreci ve Nedenleri.....	54
2.4.1. Kişisel Özellikler.....	59
2.4.2. Maddenin İçeriğinden Kaynaklı Bağımlılık	61
2.4.3. Çevresel Faktörler	62
2.4.3.1. Merak	64
2.4.3.2. Medya	64
2.4.3.3. Sosyal Çevre ve Arkadaş Grubu.....	65
2.4.3.4. Aile	67
2.4.3.5. Okul	73
2.4.3.6. Ekonomik Durum	80
2.4.3.7. Toplumun Sosyokültürel Yapısı.....	82
2.5. Madde Bağımlılığının Zararları	83

2.5.1. Sağlığa Yönelik Zararlar	84
2.5.2. Sosyolojik Zararlar.....	86
2.5.3. Hukuksal Zararlar	88
2.5.4. Ekonomik Zararlar	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	90
3.1. Problem Durumu	90
3.2. Araştırmanın Konusu.....	90
3.3. Araştırmanın Amacı	91
3.4. Araştırmanın Önemi	92
3.5. Araştırmanın Yöntemi	92
3.6. Araştırmanın Kapsamı ve Güçlükleri	93
3.7. Araştırmanın Varsayımları.....	93
3.8. Beklenen Yararlar.....	93
3.9. Araştırmanın Hipotezleri	93
3.10. Tanımlar	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER.....	96
4.1. Gümüşhane Üniversitesi Çalışması	96
4.2. Alınması Gereken Tedbirler ve Çözüm Önerileri	102
4.2.1. Sosyal Çevreye Yönelik Alınması Gereken Tedbirler	107
4.2.2. Okul Ortamına Yönelik Alınması Gereken Tedbirler.....	108

4.2.3. Aileye Yönelik Alınması Gereken Tedbirler.....	111
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	116
KAYNAKÇA.....	120
ÖZGEÇMİŞ	134
EKLER	
Ek-1: İzin Formu	136
Ek-2: Mülakat Formu	138

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Bireylerin Tütün Mamulü Kullanma Durumunun Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Dağılımı 2012, 2014, 2016.....	46
Tablo 2.2. Bireylerin Alkol Kullanma Durumunun Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Dağılımı 2012, 2014, 2016.....	47
Tablo 2.3. 9 İlde Yapılan Çalışmaya Göre Gençlerin Madde Kullanmaya Başlama Yaş Ortalaması	49
Tablo 2.4. TBMM Araştırma Komisyonu Raporuna Göre İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinde Madde Kullanım Oranları	50
Tablo 2.5. Bireylerin Tütün Mamulü Kullanmaya Başlama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı 2012, 2014, 2016.....	57
Tablo 2.6. Bireylerin Alkol Kullanmaya Başlama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı 2012, 2014, 2016	58
Tablo 2.7. Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Maddelerin Sağlığa Yönelik Zararları.....	84
Tablo 4.1. Mülakata Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri	96
Tablo 4.2. Mülakata Katılan Öğrencilerin Fakülteleri, Yüksekokulu ve Meslek Yüksekokulları ve Kişi Sayıları.....	97

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. Dünyadaki Ülkelerin Sigara Kullanma Oranları	21
Grafik 2.1. Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Kullandıkları İlk Madde (%).....	22
Grafik 2.2. Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Kullandıkları İlk Yasa Dışı Madde	31
Grafik 2.3. Dünyadaki Bölgelerin Sigara Kullanım Sonucu Ölüm İstatistikleri.....	41
Grafik 2.4. Dünyanın Farklı Bölgelerinde Madde Kullanım Oranlarındaki Eğilim: 2003, 2009 ve 2016.	42
Grafik 2.5. 15 ve 16 Yaşlarında Avrupalı Okul Çağındaki Öğrenciler Arasında Madde Kullanımı.....	43
Grafik 2.6. Uyuşturucu Maddeye Başlama Yaş Aralıkları (%).....	59
Grafik 2.7. Uyuşturucu Maddeyi Temin Yolu (%).....	67
Grafik 2.8. Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Gelir Durumlarına Göre Dağılımı	81

GİRİŞ

Bağımlılık yapıcı maddeler insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır. İlk topluluktan günümüze kadarki süreçte bu maddeler daha çok tıbbi alanda kullanılmıştır. Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşme ile beraber günümüzde madde bağımlılığı artmış ve bu maddelerin çeşitliliğinin artması ile beraber kullanım oranı ve kullanımı da artmıştır. Günümüz toplumlarında bu maddeler daha çok kötü yönde kullanılmaktadır. Bu kullanım sonucu çeşitli derecelerde sağlık sorunları ortaya çıkmıştır (Olçay, 2016: 24-26). Sağlık sorunları maddelerin türlerine göre farklılık göstermekle beraber insanların hayatlarını çeşitli derecelerde etkilemektedir.

Bağımlılık yapan maddeler, kişilerin beyin işlevlerini etkileyen, fiziksel zararlar veren, merkezi sinir sistemini olumsuz etkileyen, bağımlılık yapıcı özelliği bulunan, ruhsal ve psikolojik zararlar veren, aile, sosyal çevre ve toplumda çeşitli sorunlara neden olan maddelerdir. Bağımlılık ise kimyasal maddenin tedavi amacı dışında kötüye kullanımla beraber fizyolojik ihtiyaçlara cevap veremeden sürekli arttırılarak kullanılması durumudur. Bağımlılık, psikolojik ve fizyolojik olarak iki şekildedir. Psikolojik bağımlılık, sorunlardan ve huzursuzluktan kurtulmak adına maddenin kullanılmasına devam edilmesi ve madde kullanımının artırılmasıdır. Fizyolojik bağımlılık ise vücudun alınan maddenin etkisi altına girmesi ve alınan maddenin azaltılması ya da bırakılması sonucu yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkmasıdır (Şahin, 2007: 4-8). Her iki bağımlılık türünde de kişiler maddelerin tesiri altına girmekte ve kötüye kullanım yanında sürekli kullanım da söz konusu olmaktadır.

Sağlık sorunlarının yanında güvenlik sorunları, ekonomik, sosyal ve ailevi sorunlar ortaya çıkmış, insan ilişkileri zayıflamıştır (Arslan, 2016: 32-33). Madde bağımlılığı sonucunda sosyal düzen bozukluğu ortaya çıkmış, toplumda bulunan suç oranı artmış, toplumda çözümler başlamıştır (Bozkurt, 2015: 68). Özellikle son dönemde üretilen, insan vücudunda çok fazla etki bırakan kimyasal maddeler sonucu binlerce insan yaşamını kaybetmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki insanların farklı arayışlar

içine girmesi, gelişmemiş ülkelerde ise geçim sıkıntısı, göç hareketleri ve ekonomik sıkıntılardan dolayı kişiler madde kullanımına yönelmektedir.

Küreselleşme ve teknolojinin hızla gelişmesi, günümüz dünyasında bulunan toplumların hazırlıksız olmaları sonucu bir yabancılaşma durumu ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucu özellikle gençler topluma uyum konusunda geri kalmışlardır. Bu uyumsuzluk sonucu gençlerde yalnızlaşma durumu ortaya çıkmıştır. Bu yalnızlık durumu gençleri farklı arayışlar içine sokmuş ve madde kullanmaya itmiştir. Özellikle toplumda sık kullanım alanına sahip olan sigara, alkol gibi maddelerin kullanım yaşı düşmüştür (Tansel, 2017: 1455). Böylesi olumsuz sonuçların ortaya çıkması sonucunda devletler bu konuda ciddi yaptırımlar uygulamış ve önleyici tedbirler almıştır. Bu yaptırımlar madde bağımlısı bireylerin madde kullanımını azaltmak ve engellemek ile madde kullanmamış bireylerin maddeye ulaşmasını engellemek ve kullanmasını engellemektir.

Maddelerin bazıları doğal yollar ile üretilirken bazıları da laboratuvar ortamında üretilmektedir (Tuncer, 2007: 13). Son zamanlarda laboratuvar ortamında çeşitli sayıda kimyasal madde üretilmektedir. Bu kimyasal maddeler insan vücudunda bağımlılık meydana getirmektedir. Bağımlılık yapan maddeler; alkol, tütün, esrar, eroin, kafein, kokain, morfin, tiner, benzin, bally, bonzai, crack, ecstasy, flakka, captogon ve çeşitli ilaçlardır. Bu maddelerin bazıları güçlü bir etkiye sahip iken bazıları ise daha az etkiye sahiptir (Demirci, 2016: 31-32). Özellikle son zamanlarda etki bakımından güçlü ve bireylere daha fazla zarar veren sentetik maddeler üretilmektedir. Bu maddeler bireylerin sağlığını bozmakta ve toplum içindeki statüsünü etkilemektedir.

Madde bağımlılığı, hem bağımlı olan bireyin kendisini sağlık bakımından etkilemekte hem de toplum içindeki yerini ve statüsünü etkilemektedir. Günümüz toplumunda bağımlı olan bireyler etiketlenmekte ve sosyal dışlanmaya maruz bırakılmaktadır. Dışlanmaya maruz kalan bağımlı bireyler sosyal sorunlar yaşamakta ve toplum içinde yalnızlaşmaktadır (Aydın, 2016: 236-240). Bireyler bu dışlanma ve yalnızlaşma sorununu atlatabilmek için madde kullanımına yönelmekte ve daha fazla sorun yaşamaktadır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde madde bağımlılığı ile ilgili kuramsal çerçeveyi oluşturan ğrenme Kuramları, Psikanalitik Kuram ve Sosyolojik Yaklaşımlara yer verilmiştir.

İkinci blmde Madde Bağımlılığı ve Türleri ana başlığı altında Bağımlılık Türleri, Bağımlılık Yapan Maddeler, Dünyada ve Türkiye’de Madde Kullanımı, Gençlerde Madde Bağımlılığı Oluşma Süreci ve Nedenleri, Madde Bağımlılığının Zararları işlenmiştir.

nc blmde çalışmanın yöntemi ve dördüncü blmde de yapılan çalışmanın analizine ve çözüm önerilerine yer verilmiştir. Son olarak sonuç ve değerlendirme kısmına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Madde kullanım durumunu açıklayan teorilerin hiçbiri bütün durumları tek başına açıklayamamaktadır. Öğrenme kuramcılarına göre madde kullanımı sosyal öğrenme ve pekiştirme durumları ile açıklanmakta, kişi ile çevre etkileşiminin sonucu ortaya çıkmaktadır. Psikanalitik yaklaşım davranış ve duygusal problemlerden kaçışın bir yolu olarak madde kullanımını açıklamaktadır. Madde kullanımını açıklayan sosyolojik ve ekonomik yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar dışında bireyden, maddenin kimyasal yapısından, çevreden ve biyolojik açıdan dolayı madde kullanımı ortaya çıkmaktadır (Gürçay, 2008: 38).

1.1. Öğrenme Kuramları

Öğrenme kuramları, çevrenin bireyler üzerindeki etkilerini ele alan kuramlardır. Öğrenme kuramları insanların davranışlarının şekillenmesinde çevrenin diğer etmenlerden daha fazla role sahip olduğunu savunmaktadır. Öğrenme kuramlarından Pavlov'un klasik koşullanması, Skinner'in edimsel koşullanması ve Bandura'nın toplumsal biliş kuramı en önemli üç kuramdır (Bee and Boyd, 2009: 65-66).

Öğrenme kuramları, öğrenmenin ne tür koşullar altında gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini açıklamaktadır. Öğrenme kuramlarından her biri farklı bir alana kaydığı için hem öğrenme birimlerinin hem organizmaların hem de okul içi ve dışı durumların nasıl meydana geldiğini açıklayan herhangi bir kuram yoktur. Öğrenme kuramlarının her biri öğrenme türlerinden birinde uzmanlaştığı için hiçbir öğrenme kuramı öğrenmenin içerdiği sorunları ve öğrenme türlerinin hepsini açıklamaya yeterli değildir (Senemoğlu, 2013: 99-100).

Ivan Pavlov'un klasik koşullanması salya akıtan köpek üzerine yapılmış bir deney sonucu mevcut tepkiler için yeni sinyalleri ortaya çıkarmaktadır. Klasik koşullanmaya bağlı olarak duygusal tepkiler erken dönemlerde başlamakta, bu tepkiler çok güçlü olmakta ve kişilerin duygusal deneyimlerini önemli derecede etkilemektedir. Klasik koşullanma çocuk gelişimi üzerinde ve duygusal tepkilerin oluşumunda önemli bir role sahiptir. Örneğin; bireylerin kendilerini iyi hissettikleri zamanda yanında bulunan eşyalar ve insanlar iyi hissetme duygusu için koşullu uyarıcı haline gelmektedir. Olumsuz duygu çağrıştıran eşyalar ve insanlar da rahatsızlık duygusu için koşullu uyarıcı haline gelmektedir (Bee and Boyd: 2009: 66-67).

Skinner tarafından geliştirilen edimsel koşullanma, davranışların neden olduğu sonuçlara göre bireylerin sergilemiş olduğu bu davranışları gerçekleştirme olasılıklarının artması ya da azalmasını öngören öğrenme kuramıdır. Davranışların sıklığı da ortaya çıkan sonuçlara göre düşmekte ve yükselmektedir. Davranış sıklığı azalması durumunda cezalandırıldığı, artması durumunda da pekiştirildiği belirtilmektedir. Skinner, pekiştireçleri iki gruba ayırmaktadır. Olumlu pekiştireç, herhangi bir davranışın güçlendirilmek istenmesi durumunda ortama hoş giden uyarıcıların sunulması durumudur. Olumsuz pekiştireç, herhangi bir davranışın güçlendirilmek istenmesi durumunda ortamda hoş gitmeyen ve olumsuz uyarıcıların sonlandırılması durumudur. Pekiştireçler, davranışları güçlendirmeye yönelik, cezalandırma ise davranışları zayıflatmaya yöneliktir (Yılmaz vd., 2013: 404-408).

Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı sosyal davranışların hepsinin öğrenildiğini savunmaktadır. Bandura'ya göre öğrenmenin olabilmesi için her zaman olumlu pekiştirmeler gerekmemektedir. Öğrenme, başka birinin davranışlarını gözlemleyerek de meydana gelebilmektedir. Bu davranış biçimine örnek alma ya da gözlemsel öğrenme denilmektedir. Özellikle çocuklarda meydana gelen olumsuz davranışlar, bu çocukların çevresinden kaynaklanabilmektedir. Saldırganlık ve madde kullanım gibi olumsuz davranışları çocuklar çevrelerinden öğrenmekte, kendilerine rol model aldıkları kişilerde bu davranışları görebilmektedir. Çocuklar bu davranışların sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre kendi davranışlarında artma ya da azaltma meydana getirebilmektedir (Karataş Terzi, 2009: 23-24).

Öğrenme kuramına göre klasik ve edimsel koşullanma yoluyla uyaran etmenler ile madde bağımlılığı arasında ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenme teorisinde madde kullanımının ortaya çıkmasında öğrenmenin önemi belirtilmektedir. Bu kurama göre çevresel faktörler ile ilişkilendirilerek tekrarlayan madde kullanımı, bu faktörlerin koşullanmış uyaranlara dönüştürülerek madde kullanımı davranışı meydana gelmektedir (Ersöğütçü, 2015: 13).

1.2. Psikanalitik Kuram

İnsanların gelişim alanlarının tümü kişilik gelişimleri ile sürekli olarak etkileşim içerisinde. İnsanların kimliklerini oluşturan yetenekler, inançlar, tutumlar, duygular, güdüler, değerler, görüşler, mizaç, karakter; bilişsel, fiziksel ve sosyal özellikler bulunmaktadır. Kişilik gelişimi, bu davranış ve özelliklerin hepsini kapsayan bir kavramı nitelemektedir (Senemoğlu, 2013: 78).

Sigmund Freud tarafından ortaya atılan psikanalitik kuram, bireylerin kişisel gelişimlerini açıklamaktadır. Psikanalitik kuram, bilinçaltı ve cinsellik süreçlerini ele almaktadır. Cinsel kimliğin kazanılmasının, bireylerin kişisel gelişiminde önemli rol oynadığı vurgulanmaktadır. Freud bilinçaltı süreçlerini de topografik kuram ile açıklamaktadır. Freud'a göre insanların sergilemiş olduğu davranışların sebebi insan zihnini meydana getiren bilinçaltı, bilinç ve bilinçdışı kavramları açıklamaktadır. Freud id-ego-süperego görüşleriyle kişilik gelişimini açıklamaktadır. İd baskın olduğu zaman bireylerde dengesiz, bencil ve içgüdülerin etkisiyle ortaya çıkan davranış özellikleri görülmektedir. Ego baskın olunca bireyler olaylara gerçeklik ilkesi ile yaklaşmaktadır. Süperego baskın olunca kişilerde dominant, otoriter ve katı bir anlayış özelliği ortaya çıkmaktadır. Freud'a göre sağlıklı insanlar id, ego, süperego arasında denge sağlamış kişilerdir (Gökgöz, 2014: 20).

Psikanalizin temel ve en ayırt edici özelliği davranışların sadece bilinçli değil bunun yanı sıra bilinçdışı süreçler tarafından yönetildiği fikridir. Psikanalitik kuramcılara göre gelişim evreleri halinde oluşmakta ve her dönemin kendine ait görev ve gerilim biçimleri bulunmaktadır. Bu kuramlar bireylerin ilk deneyimlerinde ailenin büyük rol oynadığını savunmaktadır. Bu kuramın başta gelen iki savunucusu Sigmund Freud ve Erik Erikson'dur. Freud'a göre davranışların arkasında temel, bilinçdışı ve

içgüdüsel bir cinsel dürtü olan libido bulunmaktadır. Freud'un diğer temel varsayımlarından biri, kişiliğin zamanla geliştiği ve üç bölümden oluştuğudur. Bu bölümler id, ego ve süperegodur. Erikson, psikanalitik kuramında olgunlaşmadan çok çocuklara yönelik kültürel isteklerden etkilenen bir psikososyal evreler dizinini oluşturmuştur. Erikson'a göre bireylerin hayatında önemli bir yere sahip olan güven duygusu, özerklik, girişimcilik, başarı, kimlik kazanmak ve yakınlık gibi duyguların gelişmesi önemlidir (Bee and Boyd, 2009: 58-61).

Sigmund Freud'un görüşlerine göre insanların kişilik gelişimleri beş dönemden oluşmaktadır. Birinci dönem 0-1 yaş aralığında olan bebeğin bağımlılık duygusunun en üst seviyelere çıktığı, bebeğin kendisine ve çevresine güven duymasının sağlandığı ve çevreyi ağızıyla tanıdığı oral dönemdir. İkinci dönem anal dönemdir. Bu dönemde bireylerin cinsel organları gelişmekte ve bebeklerde tuvalet kontrolü başlamaktadır. Üçüncü dönem fallik dönemdir. Fallik dönemde bireyler bedeninin ve cinsel kimliğinin farkına varmaktadır. Çocuklar bu dönemde karşı cinsi olduğu ebeveyne yakınlık duymakta ve ahlaki değerleri öğrenmeye başlamaktadır. Dördüncü dönem olan gizil dönemde bireyler daha önce öğrendiği davranışları pekiştirmektedir. Bu dönemde bireyler egosunu denetim altına alarak sosyal alanlara kaymaya başlamakta ve kişilik gelişimini tamamlamaya yönelmektedir. Beşinci evre ise genital (ergenlik) dönemidir. Genital dönemde bireyler kimliklerini ve toplumdaki statülerini oluşturmakta, cinsel olgunluğa ulaşmakta, meslek edinme ve evlilik gibi konulara ilgi duymaktadır. Gelişim dönemlerini sağlıklı olarak tamamlamayan kişilerde çevreye uyum, davranış bozuklukları, akademik başarısızlık gibi sorunlar görülmektedir (Can vd., 2014: 128-132).

Sigmund Freud'a göre ergenlik dönemi çeşitli çelişkilerin yaşandığı, huzurlu büyüme sürecinin bozulduğu, fallik dönemi çatışmasının tekrar yaşandığı, biyolojik dürtülerin yaşandığı fırtına ve stres dönemidir. Psikanalitik kurama göre ergenlik dönemi, diğer kişilik gelişim dönemlerinin değerlendirilip sorgulandığı dönemdir. Geçmiş dönemlerde kalan yaşantılar, anılar ve ilişkiler değerlendirilmektedir. Ergen bireyler bu dönemde hem geçmişini sorgulamakta hem de ailesinden ayrılmaya çalışmaktadır. Bu durumlar ergen bireyler üzerinde kaygı, stres ve ikili duygulara sebep olmaktadır. Psikanalitik kuramcılara göre ergen bireyler kimlik problemleriyle karşı

karşıya kalmaktadır. Bu dönemde bireyler rol karmaşıklığı yaşamaktadır. Ergen bireyde var olan düşünceler, ideolojiler, değerler, roller ve idealler değişip dönüşebilmektedir. Ergen birey ailesine karşı bazen tam bir bağımlılık hali gösterebilirken bazen de yıkıcılığa varan bir bağımsızlık duygusuna kapılmaktadır. Bu dönemde bireyler daha çok bireyselleşme yoluna başvurmakta bu sayede kendi kimliğini ve kişiliğini oluşturmaktadır. Bireyselleşmenin artması için en büyük etken ergen bireylerin ebeveynlerinden uzaklaşmasıdır (Gürçay, 2008: 8-9).

Sigmund Freud, sevgi yitimi bireylerin çökkünlük ve hayal kırıklığı yaşadığı, benlik saygılarını yitirdiği bu yüzden bu kişilerin intihara kalkıştığı ve farklı yönlere yöneldiği belirtilmektedir (Demirci, 2016: 18).

Psikanalitik teoride ego işlevlerindeki bozukluk temel bir sorun olarak görülmektedir. Ego işlevlerindeki bozukluk sonucu bireyler gerçekleri anlamak ve yaşamak yerine bu durumdan kaçınmaktadır. Bu durum bireyleri madde kullanmaya yöneltmektedir. Psikanalitik gelişim dönemlerinde sevgi ve güven eksikliği yaşayan çocuklar, yetişkinlik döneminde yaşanan stres ve kaygı, insan hayatında ortaya çıkan yalnızlık ve bireyselleşme durumları, başarısızlıklar, hayal kırıklıkları, sakatlıklar ve aşağılık duyguları insanların hayatında karmaşalar yaratmaktadır. Bu karmaşalara çözüm bulamayan bireyler çözümü sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımında aramaktadır (Baygal, Ed. Adak, 2016: 268).

Psikanalitik kuramına göre kişilerde görülen anksiyete, gerginlik, huzursuzluk, depresyon ve stres durumları bağımlılığı etkileyen etmenler olmasının yanında madde kullanımının keyif verici özelliği daha çok ön plana çıkmaktadır. Kişilik gelişimlerini olumsuz bir şekilde tamamlayan bireylerde ortaya çıkan saldırganlık davranışı, maddenin keyif verici ve cinsel hazzı arttırıcı özellikleri bu saldırganlık davranışına karşı bir savunma mekanizması oluşturmaktadır (Olçay, 2016: 30).

Freud'a göre oral dönemi sağlıklı olarak tamamlayamayan bireyler ileride saplantı olarak aşırı yeme ve sigara içme gibi oral davranışlar sergilemektedir (Bee and Boyd, 2009: 520).

Alkol kaygı, stres ve sıkıntı duygularını azaltan, rahatsızlık veren anıları ortadan kaldıran, güçlülük duygularını arttıran, bilinçdışı stresi azaltmaya yönelik etkileri

bulunan bir maddedir. Psikanalitik kurama göre gelişim evrelerini sağlıklı atlatabanmış, süperegosu baskın olan kişiler bilinçdışı sıkıntılarını azaltmak için alkole başvurmaktadır (Yılmaz, 2015: 53).

1.3. Sosyolojik Yaklaşımlar

Sosyoloji bilminde yaklaşımlar, toplumsal yaşamda var olan temel ontolojik özelliklerle ilgili kabul ya da sayılıtları belirtmektedir. Yaklaşımlar, ontolojik içerikleri taşımaktadır. Sosyoloji bilminde mikro düzeyde etkileşimcilik, makro düzeyde de işlevselci ve çatışmacı yaklaşımlar bulunmaktadır (Kasapoğlu vd, 2001: 3-4).

1.3.1. Etkileşimci Yaklaşım

Etkileşimci yaklaşımın savunucularından biri olan Blumer' e göre etkileşimci yaklaşımın temel savı, bireylerin ilk olarak etrafında bulunan insanların davranışlarını yorumladıkları ve bu aşamadan sonra eylemsel faaliyete geçtikleridir. Blumer' e göre bireyler olaylara yorumunu katmadan eylemsel faaliyete geçmemektedir. Etkileşimci yaklaşımlara göre sosyal hayat sürekli hareketli bir şekilde devam etmekte ve karşılıklı ilişkiler çerçevesinde sürekli olarak değişmektedir (Kasapoğlu vd., 2001: 5).

Etkileşimci yaklaşımın temel odağını toplumsal ilişkiler oluşturmaktadır. Bireylerin benliği, toplumsal değerler ve normların öğrenilip içselleştirilmesi veya bu değer ve normlara bireylerin kendi yorumlarını katmasıyla oluşmaktadır. Bireyler toplumdaki kültür kodları öğrenirken aynı zamanda kendi yorumsal ve anlamsal durumunu da işin içine katarak toplumdaki yerini almaktadır. Bireyler toplumdaki rol ve kuralları öğrenirken kendi rol ve kurallarını da belirlemektedir. Bu rol ve kurallar olaylara göre farklılık gösterip bireylerin sürekli olarak toplum içinde aktif olmasını sağlamaktadır (Görgün Baran, 2013: 13-14).

Etkileşimci yaklaşım gerçekliğin doğasına, öznel ve bağlamsal açıdan cevap aramakta ve bireylerin içinde bulundukları çevreyi pragmatik olarak yorumlayabilmesi için alternatifler sunmaktadır. Etkileşimci yaklaşıma göre bireylerin toplumdaki sosyal yapıyı oluşturan faktörler arasında bulunan okul, aile, iş yeri gibi ortamlarda girişimcilik davranışlarını kişisel özelliklerle beraber çevresel ve genetik faktörler oluşturmaktadır (Yener, 2018: 871-872).

Etkileşimci yaklaşımcılara göre insan hayatının yapı taşları günlük yaşam etkinlikleridir. Bu gündelik yaşam etkinlikleri diğer kişilerle etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır (Dinçer, 2003: 107).

Etkileşimci yaklaşıma göre sigara, alkol ve uyuşturucu maddeler kişilere, görüşlere, ideolojilere, kültürel yapıya, kişinin içinde bulunduğu psikolojik duruma göre çeşitli şekillerde algılanabilmektedir. Etkileşimci yaklaşıma göre madde kullanımı öğrenilen bir davranıştır. Sigara, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığının ortaya çıkması birey ve toplum etkileşimi sonucu oluşmaktadır. Örneğin; düzenli ve sürekli alkol kullanan bir ailede yetişen çocuklar ileride bunu bir hayat tarzı olarak benimsemekte ve alkol kullanımına devam etmektedir. Aynı durum sigara ve uyuşturucu madde için de geçerli olmaktadır. Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullananlar ise çevresi ile olan etkileşim sonucu, çevresinin bireyi etkilemesi ve teşvik etmesi sonucu bağımlı hale gelmektedir. Özellikle ergen bireyler açısından akran ve arkadaş grubu bir risk etmenini oluşturmaktadır. Ergen bireyler sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımını çevresi içerisinde öğrenmekte ve daha sonra uygulamaya başlamakta. Madde bağımlısı olan gençler toplumdan dışlanmakta ve izole olmaktadır. Bu durum bağımlı olan gençleri birbirlerine daha çok yakınlaştırmakta ve bu durumu pekiştirmektedir (Baygal vd., 2016: 272-274).

1.3.2. İşlevselci Yaklaşım

İşlevselci yaklaşım, sosyoloji biliminde en fazla kullanım alanına sahip olan makro yaklaşımdır. İşlevselci yaklaşıma göre toplum sistemini meydana getiren parçalar sürekli ilişki içerisinde. Amerikalı sosyolog Talcott Parsons'a göre toplum bütünleştirici, koruyucu, uygulayıcı ve yönlendirici alt sistemlerden oluşmaktadır. Bu noktada toplumun bütünlüğünü sağlayan bir kurum da ailedir (Kasapoğlu vd., 2001: 10).

İşlevselci yaklaşıma göre toplumdaki bütün öğeler birbirlerini etkilemektedir. Toplumun öğelerinden bir tanesindeki değişim toplumun diğer öğelerini de bozmaktadır. Bu yüzden işlevselci yaklaşımda değişim istenmeyen bir durumdur. Toplumsal bütünleşme ve uyum, toplumsal düzenin sağlanması için önemli bir koşuldur. Geçiş döneminde bulunan gençlerin rollerini kazanırken topluma uyum

sağlaması, bütünleşmesi ve çatışmanın yaşanmaması toplum düzeni için önemlidir (Görgün Baran, 2013: 12).

İşlevselcilik yaklaşımı, bireylerin davranışlarının ve güdülerinin içselleştirilmiş toplumsal değerlerin bir işlevi olduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşımda işlevsel zorunluluklar ve temel ihtiyaçlar ön plana çıkmaktadır. İşlevselcilik yaklaşımı, toplumlar ve toplumsal kurallar arasında denge yaratan bir sistemdir (Günay, 2006: 531-532).

İşlevselci yaklaşımıcılar toplumu dengeye yönelik bir bütün şeklinde ele almaktadır. Bu yaklaşımların en büyük endişesi toplumsal düzenin nasıl sağlanıp devam ettirileceğidir. Bu düşünürlere göre toplumsal kurallar, normlar ve değerler toplumsal bütünleşmeyi sağlayan temel güç dinamikleridir (Dinçer, 2003: 103).

İşlevselci yaklaşım, odağını toplum üzerine çevirmektedir. Toplumu insan vücuduna benzetmekte ve vücudun herhangi bir hücresinin zarar görmesi tüm vücudun zarar görmesi ve etkilenmesi anlamına gelmektedir. Bu yüzden bireyi ‘çevresi içinde birey’ olarak değerlendirmektedir. Toplumu oluşturan her bireyin toplumda bir işlevi vardır ve bu bireyler uyum içerisinde. İşlevselci yaklaşım madde bağımlılığını kişilerden ziyade topluma göre değerlendirmektedir. Toplumun sosyokültürel yapısı, norm ve değerleri o toplumun bağımlılığa bakış açısını göstermektedir. Topluma uyum sağlayamayan, karmaşa, stres, anksiyete, yabancılaşma ve toplumun doğurduğu işlevsel bozukluklar bireylerin madde kullanım konusunda kuralsızlık yaratabilmekte ve cazip bir hale gelmektedir. Ergen bireyler açısından grupta kabul görmek için madde kullanma, eğlence amaçlı kullanılan uyuşturucu maddeler, gerginlik halini ortadan kaldıran ve gevşeme duygusu veren alkol kullanımı, uyuşturucu maddeyi ekonomik pazar haline getirmek toplumdaki işlevsel bozukluklardan kaynaklanmaktadır. İşlevselci yaklaşıma göre sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı kişilerde fiziksel ve sosyal sorunlar meydana getirmekte ve bu durum da toplumda işlevsel bozukluklara neden olmaktadır (Baygal vd., 2016: 270-271).

1.3.3. Çatışmacı Yaklaşım

Çatışmacı yaklaşımın düşünsel temelleri sanayi devriminde başlamış ve ana konusunu kapitalizm oluşturmuştur. Klasik çatışmacı yaklaşımı geliştiren Karl Marx kapitalist toplumda, üretim kaynaklarına ve araçlarına sahip kişilerin toplumun geri kalan kısmını sömürdüğü ve kapitalizmin de bu duruma zemin hazırladığını belirtmektedir. Toplumu sömüren kişiler ile toplumun geri kalan kısmı arasında ekonomik ve sosyal yönden çatışmalar yaşanmıştır (Yener, 2018: 873).

Çatışmacı yaklaşımın temel vurgusu, toplumda bulunan sınıflar ve gruplar arasında siyasi, maddi ve sosyal eşitsizlikler üzerine vurgu yapıp var olan sosyo-politik sistemi eleştirmektir. Çatışmacı yaklaşım düşünürleri, zıt olan baskın ideolojiler üzerinde durup sınıflar arasındaki güç mücadelelerini ele almaktadır (Kasapoğlu vd., 2011: 13-14).

Çatışmacı yaklaşımı savunan düşünürler toplumu, bireylerin temel gereksinimlerini maksimum seviyede karşılamak ve kaynaklara en yüksek seviyede ulaşmak için mücadele eden karşıt grupların oluşturduğu bir sistem olarak tanımlamaktadır. Çatışmacı yaklaşım genel olarak ekonomik ve kültürel üstünlüğü sağlayanlar ve bu üstünlüklere sahip olmak isteyen karşıt grupların oluşturduğu bir sistemdir. Çatışmacı yaklaşım eğitimde fırsat eşitsizliğine de karşı çıkmaktadır (Dinçer, 2003: 103-106).

Çatışmacı yaklaşımın önde gelen düşünürlerinden olan Marx, insan ilişkileri üzerinde toplumsal yapının şekillendirici bir rol oynadığını savunmaktadır. Genç bireylerin yaşadığı çevrenin davranış ve tutumları, sahip olduğu kültürel sermayesi, aile içerisinde öğrendiği normlar, değerler ve alışkanlıklar gençler üzerinde bir yatkınlık oluşturmaktadır. Sanayi ve kentleşme sonucu genç bireylerin aile içerisinde yeteri kadar sosyalleşememesi, toplumsal kurallara, normlara ve değerlere göre davranamaması, ekonomik yetersizlik yaşaması, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden tam olarak yararlanamaması gibi nedenler gençlerin aile, toplum ve sistemler ile çatışma yaşamasına neden olmaktadır (Görgün Baran, 2013: 13).

Toplumda dengenin, düzenin ve anlaşmanın olmaması, bireylerin hoşnutsuzluğu ve mücadelesi çatışma olarak değerlendirilmektedir. Çatışmacı anlayışı savunan düşünürler uyuşturucu maddeleri arasında ayırım yapıldığını savunmaktadır. Bazı maddelere yasak koyulduğu, bazılarının ise yasal olduğu belirtilmiştir. Yasak olan maddelerin yasa dışı yollarla bir kazanç kapısı haline getirildiği söylenmektedir. Uyuşturucu madde kullanım ve satışını yasaklayan kişilerin ve yapıların aynı zamanda uyuşturucu maddeden büyük gelirler elde ettiğini savunmaktadır. Çatışmacı yaklaşım, uyuşturucu kullanımının çeşitli tarzlarına güç ve baskıyla beraber nasıl ve neden tepki gösterildiğini de sorgulamaktadır. Ayrıca çatışmacı yaklaşım, daha çok ergen bireylerde görülen asilik, otoriteye başkaldırma, yakın çevresi ve toplum içerisinde yaşanan çatışmaların bu kişileri madde kullanımına ittiğini de belirtmektedir (Baygal vd., 2016: 272).

İKİNCİ BÖLÜM

2. MADDE BAĞIMLILIĞI VE TÜRLERİ

Bağımlılık kavramı yabancı bir terimden gelmektedir. Kendini bir şeye adanmış olmak ya da birine köle olmak anlamlarına gelmektedir. Patolojik bir durum olup bir nesneye, kişiye karşı konulmaz bir arzu ile bağlanıp o varlığın etkisine girme durumudur. Bağımlılık durumu, kişiye ve çevresine önemli zararlar vermesine rağmen kişinin kendisine engel olamaması durumudur (Ersoy, 2015: 7). Bağımlılık herhangi bir kişiye, eşyaya ve maddeye karşı gelişebilmektedir. Günümüz toplumunun en büyük sorunlarından biri olan bağımlılık türü madde bağımlılığıdır.

Madde bağımlılığı, vücudun bir veya birden fazla işlevini olumsuz etkileyen maddelerin kullanılması, bu olumsuz etkilere rağmen madde kullanmaya devam edilmesi durumudur. Bağımlı, maddenin kimyasal yapısından ve verdiği geçici sahte mutluluk halinden dolayı maddeyi sürekli kullanma arzusu içine girmektedir. Madde azaltıldığında ya da kesildiğinde yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 11-13). Madde temini kolay olmadığından dolayı bağımlı zamanının büyük çoğunluğunu madde temini ve kullanımı için harcamaktadır. Madde kullanımı bireyin kendisinde ve çevresinde zararlara neden olduğu için madde bağımlılığından korunmanın en cazip yolu madde kullanmaya hiç başlamamaktır.

Bağımlılık kavramı geniş kapsamlı bir alana ve işbirliğine sahip bir konudur. Kişinin sağlığını etkilemesinden dolayı tıp alanıyla, kişinin toplum içindeki statüsü ve ilişkisi bakımından sosyoloji ve sosyal hizmet alanıyla, kişinin içinde bulunduğu ruh hali ve yalnızlık durumları nedenleri ile psikoloji alanıyla ve kişinin madde kullanımı sonucu suça karışma oranı yükseldiğinden dolayı hukuk alanıyla ilgilidir (Gökler ve Koçak, 2008: 90). Bu alanların tümü toplum düzenini oluşturan ve toplumun işleyişi açısından önemli olan dinamiklerdir.

Madde, bağımlılığa yol açan, değişik şekillerde vücuda alınabilen, kötüye kullanım sonucu beyin, algılama ve biliş işlevlerinde bozukluk meydana getiren, duygu durum değişikliklerine sebep olan kimyasallardır. Bağımlılık, herhangi bir aktivitenin ya da kimyasal maddenin kullanılması sonucu tolerans gelişiminin olması, alınan madde miktarının sürekli artırılması, olumsuz sonuçlar doğurmasına rağmen madde kullanımına devam edilmesi ve madde bırakıldığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması durumudur. Kötüye kullanım, yasal olmayan maddenin kullanımı veya yasal olan maddelerin olumsuz etkiler verecek düzeyde kullanılmasıdır (Arabacı vd., 2017: 135-136). Maddelerin kötüye kullanımı, maddelerin kimyasal yapılarından dolayı insan vücudunda zararların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bağımlılık aynı zamanda bireylerin bir nesne ile kurduğu duygusal ve zaruri ilişki durumudur. Çünkü birey bu madde olmadan hayatını günlük normal seyrinde sürdürememekte ve bu maddenin zararlarının bilincinde olmasına rağmen o maddeden kurtulamamakta ve ilişki kurmak zorunda kalmaktadır (Oğuz ve Öğretir Özçelik, 2018: 536). Genellikle ilk kullanımdan bir şey olmaz, ben bağımlı olmam algıları ile madde kullanımına başlanması sonucu bu durum devam etmekte ve bağımlılık meydana gelmektedir.

Sigara, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı özellikle gençleri tehdit eden bir durumdur. Dünya genelinde ülkelerin sosyal ve kültürel açıdan sürekli olarak zarar görmesine sebep olan bağımlılık durumu artık ülkemizde de önemli bir sorun haline gelmiştir. Toplumların geleceği olan gençlerin bağımlılık sorunu ile sık karşılaşmış olmaları Türkiye için ciddi bir sorundur. Bu nedenlerden dolayı gerek dünyada gerekse Türkiye’de madde bağımlılığı sorununun önlenmesi adına hem sivil toplum örgütleri hem de resmi kuruluşlar beraber hareket ederek bu sorunun önüne geçmelidir (Gümüş vd., 2011: 322-324). Madde bağımlılığı giderek artan bir sorun olduğundan dolayı toplumun bütün kademelerinde bulunan birimlerin bu soruna yönelik çözüm geliştirmesi ve tedbir alması önemlidir.

Madde bağımlılığı adalet, sağlık, güvenlik ve eğitim gibi birden fazla alanı ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. Madde bağımlılığı dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sık görülen ve toplumun işleyişini, sağlığını tehdit eden önemli sorunlardandır. Maddeye başlama yaşı ise sürekli düşmektedir (Altıntaş ve vd. 2004:

108). Madde kullanım yaşının sürekli olarak düşmesi ortaöğretim ve ilköğretim öğrencilerinin risk grubuna girmesine neden olmuştur. Özellikle ortaöğretim öğrencileri arasında madde kullanımının yaygınlaşmış olduğu ve okul önlerinde madde satıcılarının öğrencileri zehirlemek için hazır bekledikleri bilinmektedir (Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı, 2003). Ergenlik döneminin getirdiği aşırı merak duygusu ve arkadaşlık kurma isteği öğrencileri farklı yönere ve ortamlara yönlendirmekte bunun sonucunda madde kullanımı başlamaktadır. Madde kullanımına yönelen bu öğrenciler çeşitli sorunlar yaşayabilmekte, çeşitli suçlar işleyebilmekte ve kendileri ile beraber arkadaşlarını da bu bataklığa sürükleyebilmektedir.

Madde bağımlılığı, birçok alanı ilgilendirdiğinden dolayı çeşitli tanımlamalara sahiptir. Madde bağımlılığı fiziksel, ruhsal ve psikolojik yönden çeşitli değişikliklere sebep olmaktadır (Güleç vd. 2015: 457-458). Madde bağımlılığının tıp alanındaki tanımı ise; ilaç niteliğine sahip olan ve diğer maddelerin beyni olumsuz etkilemesinden dolayı keyif verici etki yaşatan ve madde kullanımı olmadığı zaman oluşan huzursuzluktan dolayı sürekli bir şekilde madde alma isteğinin olduğu bir beyin hastalığıdır (Uzbay, 2015: 3). Alkol ve uyuşturucu maddelerin insanların merkezi sinir sistemi üzerinde etkide bulunması sonucu bağımlılık ve yoksunluk durumları ortaya çıkmaktadır.

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu rapora göre madde bağımlılığı; madde kullanımı sonucu kişinin sinir sistemini etkileyen ve kişinin psikolojik, ruhsal ve fiziksel dengesini bozan, toplum içinde huzursuzluğa sebep olup sosyal çözümler meydana getiren, bağımlılık yapan, yasal olarak bulundurulması, kullanılması ve satışının yasak olduğu, narkotik ve psikotrop sözcükleri ile ifade edilir (KOM, 2003). Emniyet Genel Müdürlüğü madde kullanımını engellemek ve satışını ortadan kaldırmak için çeşitli derecelerde caydırıcı cezaların uygulanmasını öngörmüştür.

Bireylere madde bağımlılığı tanısı koyabilmek için aşağıda belirtilen özelliklerin en az üçünün kişide bulunması gerekir. Bu özellikler; yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, tolerans gelişiminin olması, madde kullanmayı bırakmak için yapılan çabaların sonuçsuz kalması, fiziksel ve ruhsal sorunların ortaya çıkıp artmasına rağmen kişinin madde kullanmaya devam etmesi, maddeyi temin etmesi, kullanması ve bırakması için

fazla zaman harcaması, kullanılan madde miktarını sürekli arttırması ve madde kullanımından dolayı kişisel, mesleki ve sosyal aktiviteleri azaltmasıdır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 13-14). Madde bağımlısı bireylerin çoğunda bu özelliklerin hepsi bulunabilmektedir. Çünkü madde bağımlıları maddenin tesiri altına girmekte ve çeşitli derecelerde kayıplar yaşamaktadır.

Bağımlılık yapan madde; beynin kontrol mekanizmalarını ve bedenin tüm yapılarını etkileyerek, zaman içerisinde organlarda kalıcı zararlara sebep olan, psikolojik, fiziksel ve davranışsal problemlere neden olan, ruhsal sorunların ortaya çıkmasına neden olan, mutluluk ve haz verici gibi görünen sahte bir iyi oluş hali oluşturan, ilaç endüstrisi dışında yaşamın içinde gereksiz olan, doğal veya yapay yollarla üretilen maddelerdir (Azak, 2014: 66-68). Tıp alanında kullanılmak üzere ilaç endüstrisinde üretilen yatıştırıcı ve bağımlılık yapan ilaçların kötüye kullanımı da insanlar açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır.

2.1. Bağımlılık Türleri

Bağımlılık genelde iki tür şeklinde ele alınır. Bunlar; psikolojik bağımlılık ve fiziksel bağımlılıktır. Psikolojik bağımlılık maddeyi sürekli alma isteği, fiziksel bağımlılıkta madde alınmadığı zaman yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkmasıdır (Gökler ve Koçak, 2008: 91). Bu iki bağımlılık türü de bireylerin madde kullanımına alıştığı ve maddeyi sürekli olarak kullanma isteğinin meydana gelmesi durumudur.

Bireylerin madde bağımlısı olduklarını söylemek için bağımlılık evrelerini tamamlamış olması gerekmektedir. Bağımlılığın psikolojik ve fiziksel evreleri vardır. Psikolojik bağımlılık evreleri; maddeyi kullanmaya başlamayı düşünmesi, ilk maddeyi kullanması ve madde kullanmaya devam etmesi şeklindedir. Fiziksel bağımlılık evreleri ise; madde kullanımının ilerlemesi, maddeyi bırakma düşüncesi, tedavi olma evresi ve yeniden maddeyi kullanma evresidir (Ersoy, 2015: 7).

2.1.1. Psikolojik Bağımlılık

Madde veya ilaca karşı kişide oluşan arzu ve istek durumudur (Kılıç, 2016: 56). Psikolojik bağımlılık, kişinin içinde bulunduğu huzursuzluktan ve sıkıntılardan kurtulmak amacıyla rahatlama, haz, doyum ve zevk vermesinden dolayı maddeye

düşkün olma durumudur. Genelde başlama ve alışma evrelerini içerir. Psikolojik bağımlılık önlenabilir. Psikolojik bağımlılıkta maddenin sürekli bir şekilde alınması için aşırı bir isteğin oluşması, kullanılan miktarda artış olmadan devam edilmesi, kullanılan maddenin zararlarının sadece kişiye yönelik olması durumudur (Türkan, 2011: 17). Psikolojik bağımlılık, madde kullanımının ilk evreleri olduğu için yoksunluk belirtileri ortaya çıkmadan bireylerin kendilerini kullandıkları maddeye muhtaç hissetmesi durumudur.

Bağımlıların, psikolojik olarak tatmin olduğu ve bu tatmin sonucunda kendini bağımlısı olduğu ögeden uzaklaştıramamasıdır. Hız ve adrenalin, internet, yeme-içme bağımlılığı, bir insana fazlasıyla bağlanma ve cinsel bağımlılık gibi hem insanların sağlığını bozan hem de gündelik hayat aktivitelerini olumsuz etkileyen bağımlılıklar sonucu, toplumla uyumsuzluk başlamakta ve çevreden tepki gelmektedir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 77).

2.1.2. Fiziksel Bağımlılık

Vücudun ve beyin merkezinin maddeden etkilenmesi sonucu oluşan bağımlılık türüdür (Kılıç, 2016: 56). Maddelerin kullanılması sonucu bedenin bu maddelerin etkisinde kalması, bu maddelerin alınmaması ya da miktarında azalmalar yapılması sonucu bedenin yorgun düşmesi ve çeşitli sorunlar yaşaması durumudur. Fiziksel bağımlılığın önlenmesi ve tedavi edilmesi zordur. Çünkü madde kesildiğinde yoksunluk durumu ortaya çıkmaktadır. Yoksunluk, kullanılan maddenin miktarına ve cinsine göre değişiklik gösterip belirtileri titreme, sancı, sinirlilik, baş ağrısı, üşüme, kasılma, ishal, gözbebeğinin büyümesi, terleme ve uykusuzluktur (Olçay, 2016: 11-12).

Fiziksel bağımlılık, sigara, alkol ve uyuşturucu maddelerin keyif verici etkisine kapılıp alıştıktan sonra aşamalı olarak zehirlenme durumudur. Maddenin aniden kesilmesi ya da azaltılması sonucu yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması ve bu belirtilerin ruhsal ve fiziksel olma durumudur (Gövebakan ve Duyan, 2015: 77-78). Madde kullanıcılarında fiziksel bağımlılık geliştikten sonra oluşan yoksunluk belirtilerinin ortadan kalkması için tıbbi tedavi olunması gereklidir.

2.2. Bağımlılık Yapan Maddeler

Bağımlılık yapan maddeler hem doğal yöntemler hem de sentetik yollarla üretilmektedir. Çok fazla sayıda bulunan bu maddelerin kimlikleri ve özellikleri farklı olsa bile insan vücudunda ortak zararlar meydana getirebilmektedirler. Kullanmaya başlama gerekçeleri ne olursa olsun, bu maddelerin ortak özelliği, bireylerde bağımlılık meydana getirmesidir (Çetin, 2013: 19-20).

Bağımlılık yapan maddelerin farklı özellikleri olsa bile merkezi sinir sistemini etkileyerek insanların beyin işlevlerinden olan davranış, duygu ve düşünce durumlarında değişiklikler ortaya çıkarmaktadırlar. Madde kullanan kişi ilk kullanımda sahte mutluluk, haz, zevk, keyif alma, rahatlama, halüsinasyonlar görme ve sarhoşluk durumu ile karşı karşıya kalmakta ve gerçeklikten kopmaktadır (Gezek, 2007: 26).

İlk kullanımdan sonra kullanıcıda meydana gelen sahte mutluluk halinin devamını sağlamak istemesi ve bu isteğin aşırı derecede artması sonucu kişiler karşı konulmaz bir istek ile madde aramaya başlamaktadır. Bu isteğin aşırılığı sonucu maddenin tekrar tekrar kullanılması sonucu tolerans oluşumu görülmektedir. Tolerans sonucu kullanıcı aldığı maddenin miktarını sürekli olarak arttırma yoluna gitmektedir. Kullanılan miktarın yetmemesi ve sürekli arttırılması sonucu bireyler bağımlı duruma düşmektedir (Karataş Terzi, 2009: 45).

Bağımlılık durumunu sadece uyuşturucu maddeler ile sınırlamak doğru değildir. Gündelik hayatta sık karşılaştığımız yeme-içme bağımlılığı, alışveriş, cinsellik ve elektronik ortam bağımlılığına sık rastlanmaktadır. Tüm bu bağımlılıkların ortak özelliği ise olumsuz sonuçların meydana gelmesidir. Diğer taraftan madde kullanıcılarına baktığımızda daha çok genç yaş grubunda kullanıldığı, erkeklerin daha fazla bağımlı olduğu, kullanıcıların toplumda statüsü ve rol bunalımı yaşadığı ve bu kullanıcıların genel olarak başarısız olduğu görülmektedir.

2.2.1. Yasal Maddeler

Bağımlılık yapan maddelerin çoğunun eski tarihlere dayandığı bilinmektedir. Eski tarihlerde keşfi ortaya çıkmış bu maddeler doğal yollar ile üretilmiştir. Gün geçtikçe teknolojinin gelişmesi, tıp ve kimya bilimlerinin ilerlemesi ile yapay yoldan

elde edilen maddeler ortaya çıkmış, maddelerin çeşidi ve sayısı artmıştır. Bu maddeler üretim şekillerine ve insanlarda bıraktıkları etkiye göre sınıflandırılmaktadır. Ancak madde bağımlılığı ile ilgili birçok alan olduğu için, her bilim dalı kendine göre maddeleri sınıflandırmıştır. Sağlık bilimi, beyin merkezine etkisi olup olmamasına göre sınıflandırmaktadır. Hukuk bilimi, yasal olup olmamasına göre sınıflandırmaktadır. Sosyoloji bilimi, madde kullanan bireylerin toplum üzerindeki etkileşimi üzerine sınıflandırmaktadır. Bunun dışında Eczacılar Topluluğu, Dünya ve Avrupa Uyuşturucu Raporu'nun ve Dünya Sağlık Örgütü'nün İlaç Bağımlılığı Uzmanlar Kurulunun yaptığı sınıflandırmalar vardır (Çalışkan, 2018: 25-27).

Yasal maddeler hukuksal yönden kullanılmasında, alım-satımında bir sakınca bulunmayan ve herhangi bir suç teşkil etmeyen maddelerdir. Madde kullanıcıları maddeleri üç kaynaktan temin etmektedir. Bu kaynaklar; doktor reçetesi, yasal olarak satın almak ve yasadışı yollardan temin etmektir. Doktor reçetesi ile verilen ilaçlar; benzodiazepin türevleridir. Bu ilaçların amaçları dışında kullanımı bağımlılık yaratmaktadır. Yasal olarak satın alınan maddeler tütün, alkol, kafein ve uçucu maddelerdir (Aykanat, 2016).

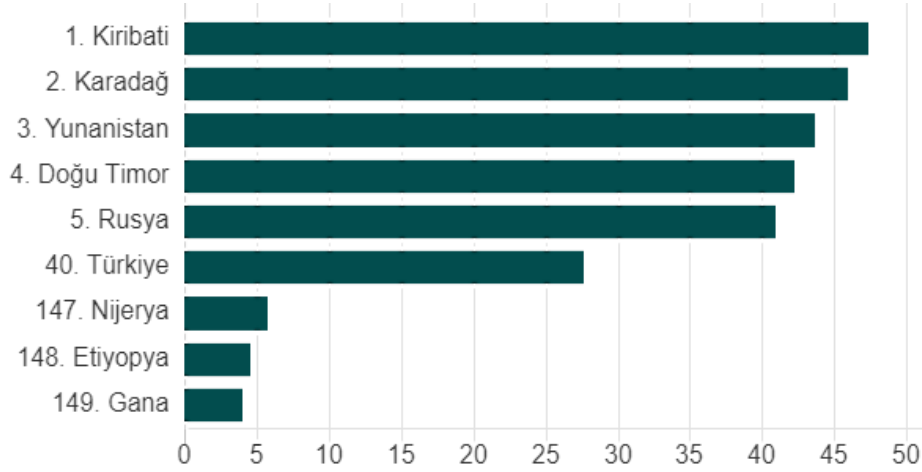
Tütün

Tütün bitkisinin icadı ve kullanımı 16. yüzyıla denk gelmektedir. 1556 yılında Fransa'da Jean Nicot tarafından bulunup kullanılmaya başlanmıştır. Sigara içerisindeki bağımlılık yapan madde olan nikotinin adı da buradan gelmektedir. Fransa'dan sonra tütün kullanımı diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Tütünün ülkemizde üretimi ve tüketimi yasal olduğu için büyük ölçüde kullanılmaktadır. Doğal yollar ile üretilen tütünün içerisinde 4 bine yakın kimyasal madde vardır. Tütünün kullanımı daha çok sigara şeklinde olup bunun yanısıra pro, nargile, pipo, enfile, sarmalık kıyılmış tütün mamülü ve yaprakları çiğnenerek kullanılmaktadır (Çalışkan, 2018: 27-28).

Dünyada en yaygın kullanılan bağımlılık yapan madde tütündür. Amerika'dan Avrupa'ya coğrafi keşifler sırasında İspanyollar tarafından getirilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Tütün, yasal olarak üretilen, kullanılan ve satılan, insan vücuduna önemli zararlar veren tek maddedir. Sigara ilk kullanımlarda olmasa bile sürekli kullanıldığında

bağımlılık yapabilen bir maddedir. Sigara içen her dört kişiden üçü sigara tiryakisi olmaktadır (Can, 2017: 32-34).

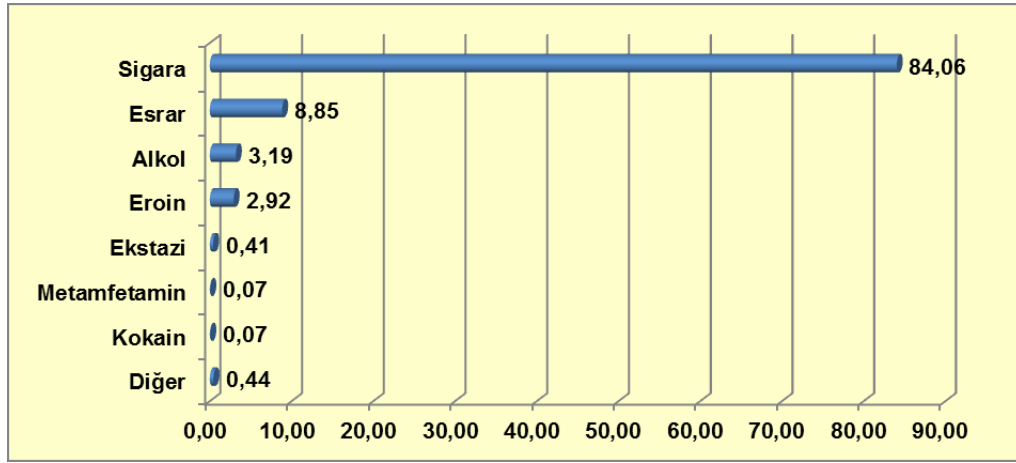
Grafik 1.1. Dünyadaki Ülkelerin Sigara Kullanma Oranları (%)

Kaynak: DSÖ 2016

Madde kullanımına başlama sıralamasına baktığımızda sigaranın ilk sıralarda olduğunu görmekteyiz. Diğer bağımlılık yapan maddeleri kullanan bir bağımlı yüksek olasılıkla sigara da kullanmaktadır. Ancak sigara kullanan bir kullanıcı diğer uyuşturucu maddeleri kullanıyor diye bir sonuç yoktur. Ama diğer uyuşturucu maddeleri kullanmaya geçişlerde, sigara alışkanlığının etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Çataloğlu, 2011: 18).

Grafik 2.1. Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Kullandıkları İlk Madde (%)

Kaynak: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, 2014.

Tütün içerisinde bağımlılık yapan madde olan nikotin aslında bir böcek ilacıdır. Nikotin, tütün çeşidinin en sık kullanımı olan sigara içmeyle vücuda alındığında bedensel, fiziksel ve psikolojik etkiler ortaya çıkmaktadır. İnsan vücudunda bağımlılık yaratan sigara alınmadığı takdirde yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır. Sigara kullanımı azaltıldığında ya da içilmediğinde insanlarda huzursuzluk, öfke, sinirlilik, sıkıntı, tahammül etmeme, uyku problemi, stres, dikkat sıkıntıları ortaya çıkmaktadır (Çetin, 2013: 37).

Sigara kullanımı hem dünya genelinde hem de ülkemizde gittikçe yaygınlaşmaktadır. Kullanım yaşı ise ilköğretim öğrencilerine kadar düşmüştür. Bireyler sigaraya çeşitli sebeplerden dolayı başlamaktadır. Bunların başında ekonomik ve sosyal problemler, arkadaş çevresi, bireylerin kendini çevresine kanıtlama çabası, ergenlik duygusunun verdiği ölçsüz heyecan ve davranış bozukluğu, aile ile olan ilişkilerin zayıflaması gelmektedir (Pıçakçıefe, 2007: 268).

Sigara kullanımından kaynaklı dünyada her yıl milyonlarca insan, ülkemizde ise binlerce insan hayatını kaybetmektedir. Çünkü sigara sadece doğrudan kullanan kişiyi etkilemekle kalmayıp çevredeki diğer insanları da pasif içiciliğe itmektedir. Yapılan çoğu araştırma yanan sigara dumanının pasif içicilere daha büyük zarar verdiğini ortaya çıkarmıştır. Pasif içicilerde sigaraya karşı ilk olarak hapşırma, baş ağrısı, öksürük, bulantı, kan basıncında artma gibi sorunlar görülmektedir. Genel olarak sigara,

bağımlılık konusunda büyük bir etkiye sahip ve uzun bir süre diliminde çok ciddi sorunlara sebep olmaktadır (Ergenç ve Yıldırım, 2017: 65).

Sigarayla ilk kullanımda bireylerde genellikle mide bulantısı, baş dönmesi, baş ağrısı, kusma, kan basıncının değişmesiyle beraber terleme, ishal ve karın ağrıları başlanması görülmektedir. Aynı zamanda bireylerde iştah azalması da görülmektedir (Bilici, 2012: 191). Sigara ve tütün kullanımı aynı zamanda bağışıklık sisteminde de bozukluklar meydana getirmiştir. Bu bozuklukların oluşması sonucu vücut direnci azalmakta ve soğuk algınlığı, grip gibi hastalıklar daha rahat meydana gelmektedir. Sigara kullanımı hem erkeğin hem kadının üreme sistemini etkilemektedir ve kısırlığa sebep olmaktadır. Aynı zamanda sigara içen kadının düşük yapma ihtimalinin yükselmesine sebep olmaktadır (Ersoy, 2015: 21-22).

Diğer taraftan sigara beyin merkezinde de etkili olabilmektedir. Yapılan araştırmalar sigara kullanan ile kullanmayan bireylerin beyin fonksiyonlarında değişikliklerin olduğunu ortaya koymuştur (Çelik, 2006: 14).

Alkol

Alkol, kullanım tarihi bakımından insanlık tarihine denk düşmektedir. İlk çağlardan beri çeşitli kutlamalar ve törenlerde şarap içildiği gözlemlenmiştir. En eski yasalardan olan Hammurabi Yasaları'nda alkolün alım ve satımı ile ilgili hazırlanmış kurallar vardır. Hem ilaç tedavisinde hem de keyif verici etkisi ile kullanımı yaygındır (Ersoy, 2015: 11).

Alkolün kimyasal yapısı etanoldür. Bağımlılık yapıcı etkisine bakıldığında, sigaradan sonra en çok bağımlılık yapan maddedir. İnsanda sarhoşluk etkisi yaratan içkilerin hepsi alkoldür. Aşırı alkol kullanımı sonrası alkolik durumu ortaya çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü alkolik durumunu; 'alışılmışın dışında alkol alan, bunun sonucunda bedensel, ruhsal ve toplumsal sağlığı bozulan buna karşın alkol alma isteğini durduramayan, tedavi edilmesi gerekli olan hasta bir insandır' şeklinde tanımlamaktadır. Dünyada ve ülkemizde kullanımı çok yaygın olan alkol hem bireylerin sağlığını olumsuz etkilemekte hem de çevresi ile ilgili çeşitli sorunların oluşmasına sebep olmaktadır (Demirci, 2016: 32).

Alkol kullanımı gün geçtikçe artmakta ve kullanım yaşı düşmektedir. Gençlerin ergenlik döneminde alkole başlama nedeni özentisi ve ilk kullanma yaşı da 12-14 arasındır. Alkol kullanımı nedeniyle ilk sorunlar genellikle 18-25 yaş aralığında çıkmaya başlamaktadır. Tedaviye başlama yaşı genellikle 40 olup alkole bağlı ölüme götüren sorunların ortaya çıkması da 55-60 yaş aralığında görülmektedir. Daha önceleri erkeklerin alkol kullanım oranı fazla iken günümüzde bu oran birbirine yakındır (Arıkan, 2012: 105-106).

Alkol az kullanıldığı zaman pek bir zararı yoktur. Ancak aşırı kullanım durumunda bağımlılığa sebep olmaktadır. Günümüz şartları insanları alkol kullanmaya teşvik etmekte, alkol kullanım alanlarını insanların gözünde büyütmekte ve sosyal etkinlikleri alkol ile bağdaştırmaktadır. İnsanlara keyif verici bir madde olan alkol, çoğu insan için cazip bir hale gelmektedir. Bu nedenlerin hepsi insanların alkole başlamasına sebep olmaktadır. Diğer taraftan arkadaş çevresi ve aile de bireylerin alkole başlamasında önemli sebeplerdendir (Ergenç ve Yıldırım, 2007: 67-68).

Alkol kullanan bireyler, alkolün verdiği sarhoşluk ile kendilerini dertlerden, sıkıntılardan ve olumsuz duygulardan arındırdığını düşünerek alkole yönelmektedir. Ancak alkolün verdiği kısa süreli bu mutluluk hali, uzun süreli çeşitli zararlara ve hastalıklara sebep olabilmektedir (Ergenç ve Yıldırım 2007: 68).

Tüm bağımlılık yapan maddeler gibi alkolün de etkileri ve zararları kullanılmasına, miktarına, bireyin kişisel özelliklerine ve kullanım zaman aralığına göre değişmektedir. Kullanım oranı az olduğu zaman kişide keyif verme, unutkanlık, davranışsal bozukluklar görülmekte; kullanımı aşırı olması durumunda ise koma, solunum depresyonu ve ölüm ile sonuçlanabilmektedir (Çalışkan, 2018: 32-33).

Alkolün yol açtığı bozukluklar; alkol yoksunluğu, alkol yoksunluğu deliriumu, alkol intoksikasyonu, alkol intoksikasyon deliriumu, kalıcı amnestik bozukluk, kalıcı demans, psikotik bozukluk, duygudurum bozukluğu, cinsellikte bozukluk, anksiyete bozukluğu ve uyku bozukluğudur (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012).

Alkolün zararları arasında beyin işlevlerinin azalması, dengesizlik, algı ve hareket sisteminde bozukluklar, dikkatin azalması ve reflekslerin hızını kaybetmesi, kendini kontrol edememe, sarhoşluk ve sersemleşme, görme ve hafıza işlevlerinde

kayıp, vücut organlarının zarar görmesi, bilinç kaybı ve ölümdür (Başkurt, 2003: 85-87; Ersoy, 2015: 28-30). Alkol bağımlısı birey alkol almadığı zaman ya da kullanım miktarını azalttığı zaman yoksunluk belirtileri ortaya çıkmakta bunun sonucunda bireyde terleme, bulantı, titreme, uykusuz kalma durumu, anksiyete, epileptik nöbetler ve halsizleşmeler ortaya çıkmaktadır (Ergenç ve Yıldırım 2007: 66-68; Bozbey, 2015: 20-21).

Alkol kullanımıyla beraber bireylerde değişik durumlar gözlemlenmektedir. Alkol kullanan kişinin saldırı, tecavüz, çocuk istismarı, homisid ve suda boğulma prevalansı yüksektir (Arıkan, 2012: 106-107). Alkol bağımlısı bireylerin çevre üzerinde yarattığı sorunlar ise suç oranının artması, kaza oranının artması, ailesel sorunlar ve şiddet eğiliminin artmasıdır. Suç işleyen kişilere baktığımızda bunların içinde alkol kullananların çok olduğu görülmektedir. Alkol kullanan bireylerin sarhoş olması durumunda muhakemiyet güçlerini kaybetmeleri kaza oranında artış olmasına sebep olmaktadır. Alkolik bireylerin aileye gereken önemi vermemesi, aile içindeki rol ve görevleri yerine getirmemesi sonucu aile içinde çözümler, çatışmalar ve şiddet ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bireylerin alkol temini için ve alkol kullanımı sonrası uzun bir süre kendine gelmeme ve uykusuzluk problemlerinden dolayı işe devam etmede sorunlar yaşadığı görülmektedir (İnce vd., 2002: 85-86; Doğan, 2001: 5-6).

SAMAY-98 araştırmasına göre esrar kullananların %82'si, eroin kullananların %69'u, uçucu madde kullananların %29'u ve hap kullananların %27'si bu maddeler ile birlikte alkol de kullanmaktadır. Burada çoğul madde kullanımı göze çarpmaktadır. Alkol kullanım yoğunluğu arttıkça eroin, esrar ve uçucu madde kullanım oranı da artmaktadır (Ögel, 2001: 169-173).

Kafein

Dünyada çok yaygın bir kullanım alanına sahip olan kafein, en çok Amerika Birleşik Devletleri'nde tüketilmektedir. Kafein günlük tükettiğimiz birkaç içeceğin içinde bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde kahve kültürü yaygın olduğu için kafein tüketim oranı yüksektir. Kafein normal dozlarda alındığında keyif verici etki sağlamaktadır. Ancak alınan doz arttırıldığında bağımlılık ortaya çıkmaktadır (Arıkan, 2012: 170).

Kafein aynı zamanda çay yapraklarında, kolada, kakao çekirdeklerinde, bazı meşrubatlarda, çikolatalarda ve enerji içeceklerinde bulunmaktadır. Saf hali acı ve kokusuzdur (Kurupınar, 2012: 21).

Dünya genelinde en sık kullanılan psikoaktif madde kafeindir. Kafein ay, kahve, çikolata ve kola maddelerinde bulunmaktadır. İnsan vücudu üzerindeki etkileri genellikle uyarıcı niteliktedir. Normal düzeylerde alındığında etkileri zayıf olmaktadır. Fakat dünya genelinde kafein kullanma sıklığı çok yüksek seviyelerdedir. Kafein sindirim sisteminden emilmekte ve karaciğerde metabolize olduktan sonra idrarla dışarı atılmaktadır (Arıkan, 2012: 169-170).

Kafein insan vücudunda santral sinir sistemi üzerinde etkilidir. Kafein bireylerde hem fiziksel hem de psikolojik etkiler bırakmaktadır. Kafeinin insan vücudu üzerindeki olumsuz etkileri; huzursuzluk, gerginlik, yüzde oluşan kızarma, heyecan, uykusuzluk, kas seğirmesi, diürez, gastrointestinal bozukluklardır (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012). Kafeinin aniden kesilmesi ya da azaltılması durumunda yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır. En sık yaşanan yoksunluk belirtisi baş ağrısıdır. Bununla beraber enerjinin azalması, yorgunluk hissi, uyuşukluk hali, özgüven duygusunda azalma, iş motivasyonunun bozulması, sinirlilik hali, öfkelenme hali, mide bulantısı, kaslarda ağrı ve sertliğin meydana gelmesi görülmektedir (Uzbay, 2015: 24-25).

Kişinin kafein bağımlısı olduğunu saptamak için aşağıdaki özelliklerden en az üçünün kişide bulunması gerekmektedir. Bu özellikler; kafein kullanmak için aşırı istek hali, kafein kullanma davranışını denetleyememe, kullanım azaltıldığında ve kesildiğinde yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, kafein kullanım sonucu meydana gelen zararlara rağmen alkol ile birlikte kullanımına devam edilmesi, kafeinin sahte iyilik halinin devamlılığını sağlamak için alkole ihtiyaç duymak, kafein kullanımı ve temini için eskiye göre daha fazla zaman harcamak şeklindedir (Arıkan, 2012: 170-173).

Uçucu Maddeler

Uçucu maddeler rahatlıkla temin edilebilir, ucuz, yasal olarak sağlık, sanayi ve gündelik hayatımızın birçok alanında kullandığımız maddelerdir (Yüncü vd, 2006: 32). Uuculara verilen isimler genel olarak timsiner, balko, bomseridir (Ögel, 2001: 21).

Solunum ve oral yoldan kullanılan uçucular, petrol türevlerinden ve kimyasal yapıdaki gazlardan oluşmaktadır. Günlük hayatımızda en çok kullandığımız uçucu maddelerin başında benzin, boya tineri ve yapıştırıcılar gelmektedir. Rahatlatıcı, halüsinasyonlar görme ve zevk verme etkisinden dolayı kullanımı en çok çocuklarda ve ergen bireylerde görülmektedir (Ergenç ve Yıldırım, 2007: 71-72).

Uçucu maddeler grubuna giren maddeler; benzin, çakmak gazı, bütan, freon, propan, nitroz oksit, parafin, helyum, akü asidi, tutuşturucu sıvılar, oksijen, çamaşır suyu, saç boyası, tiner, yapıştırıcılar, daksil, aseton, ayakkabı boyası, tipp-ex, boyalar, tırnak cilası, saç spreyi, sprey boya, çeşitli aerosoller, oda spreyi, deodorant ve astmainhalanlardır (Gezek, 2007: 42).

Uçucu madde bağımlılığı en çok çocukluk ve ergenlik döneminde görülmekte ve yaş ilerledikçe azalmaktadır. Uçucu madde piyasada bulunan birçok maddeyi kapsamaktadır. Birçok olumsuz sonuçlara neden olmasına rağmen dünya genelinde bağımlılık oranı fazladır. Okul çağlarında ve ergenlik döneminde kullanım oranının fazla olmasının nedeni bu maddelerin yasal olarak ve günlük hayatta kullanılıyor olması ve temin edilmesi noktasında zorluğun olmamasıdır. Ayrıca ağız ve burun yoluyla kullanıldığından başka herhangi bir araç gereci uçucu madde kullanımı için temin etmek gereksizdir. Bu yüzden kullanım yaygınlığı fazladır (Boztaş ve Arısoy, 2010: 517-520).

Uçucu maddeler genellikle merkezi sinir sistemi üzerinde etki yapmakta ve bu fizyolojik, psikolojik etkiler bu maddelerin içerisinde bulunan kimyasal maddelerden kaynaklanmaktadır. İlk kullanımda kullanıcılarda haz ve zevk verici bir duygu uyandırmaktadır. Bağımlılık halini aldıktan sonra ise halüsinasyonlar, illüzyonlar ve beden algısında bozukluklar meydana gelmektedir. İlk kullanımdan tolerans oluşuncaya kadar ki süreçte görülen etkiler; konuşma işlevinde bozukluklar, kelimeleri karıştırma, baş dönmesi, unutkanlık, hafıza kaybı, beyinde kalıcı hasarlar, ayırt etme gücünün azalması, görsel ve işitsel işlev bozuklukları, halüsinasyonlar, denge kaybı ve konsantrasyon eksikliği, ağız ve burun bölgelerinin zarar görmesi, solunum yolunun zarar görmesi, vücut ağrıları ve halsizlik, huzursuzluk ve hareket sisteminin zarar görmesi şeklinde olmaktadır. Uçucuların yoksunluk belirtileri diğer uyuşturucu maddelerindeki gibi fazla değildir hatta hiç görülmeyebilir (Dilbaz, 2012: 159).

Solunum ve oral yoldan kullanılan uçucular kalp, dolaşım sistemi, akciğer, karaciğer ve böbrekler üzerinde de olumsuz etkide bulunmaktadır (Gezek, 2007: 43). Kalp sorunlarından olan ritim bozukluğu, çarpıntı, kalp yetmezliği görülmektedir. Akciğerlerin zedelenmesi, solunum yolunun zarar görmesi, karaciğerlerin büyümesi ve böbrek yetmezliği de görülmektedir (Bilgin, 1996: 73-74).

Uçucu madde kullanan kişilerin daha çok genç ve ergen olduğu bilinmektedir. Bu genç ve çocuklardan ise sokakta yaşayan kimsesiz çocukların uçucu madde kullanıcısı olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Risk altında bulunan kimsesiz sokak çocukları uçucu maddeleri kullanmaya yönelmekte bu kullanım sonucu sıkıntılarının giderileceğine inanmaktadırlar. Ayrıca bu maddelerin ucuz, haz ve zevk verici olması onlara cazip gelmektedir. Sokak çocukları uçucu maddeler arasında en çok tineri kullanmaktadır. Ailesinin yanında yaşayan çocuklar ise yapıştırıcı maddesi kullanmaktadır. Kızlar arasında yapıştırıcı kullanma oranı erkeklere göre daha fazladır. Bu maddelerin temini kolay olduğu için kullanım yaşı giderek düşmektedir (Ögel ve Aksoy, 2003: 5).

2.2.2. Yasal Olmayan Maddeler

Yasal olmayan maddeler, hukuksal yönden kullanılmasının ve alım-satımının yasak olduğu; kullanılması ve bulundurulması sonucu suç teşkil eden maddelerdir. Yasadışı yollardan temin edilen maddeler amfetamin, esrar, bonzai, kokain, halüsinojen, opiyatlar, sedatif ve hipnotikler, fensiklidin, ecstasy gibi uyuşturucu maddelerdir (Aykanat, 2016).

Amfetamin

Amfetamin 1887 yılında bulunmasına rağmen kullanılması 1937 yılında başlamıştır. İlaç tedavisinde kullanılan amfetamin bireylerin yaşamını ruhsal ve psikolojik yönden etkileyen ve sağlığını bozan bir maddedir. Tıp biliminde daha çok dikkat eksikliği, hiperaktivite ve narkolepsi tedavisinde kullanılır (Demirci, 2016: 33).

Amfetamin diğer bazı bağımlılık yapan maddeler gibi hem ilaç tedavisinde kullanılmakta hem de kötüye kullanımı bulunmaktadır. Bazı Avrupa ülkelerinde kullanım yaygınlığı fazladır. Kullanımı ve alım-satımı ülkemizde ve birçok ülkede

yasaktır (Kurupınar, 2012: 27). Etkileri; canlılık hissi, iştah azaltıcı etki ve enerji hissi sağlamasıdır. Bu yüzden sporcuların doping amacıyla kullandığı, zayıflamak isteyenlerin iştah azaltıcı etkilerinden dolayı kullanımı ve uzun süre uyanık kalmak isteyenlerin başvurduğu bir yoldur. Amfetamin de diğer bağımlılık yapıcı maddeler gibi olumsuz ve zararlı sonuçları olan bir maddedir (Kılıç, 2016: 57).

Amfetamin kullanımının azaltılması ya da tamamen kesilmesi sonucu yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır. Bu belirtiler; titreme, halsizlik, yorgunluk, anksiyete, kâbuslar, disfori, baş ağrıları, kas ve midede kramplar, iştahın artması, uykusuzluk, depresyon ve intihardır (Arıkan 2012: 176-178).

Amfetaminin yapı taşı olduğu birkaç türevi vardır. En çok kullanılan türlerden metamfetamin, metilferidot ve dextroamfetamindir (Şahin, 2017: 14). Bunların içinde en çok kullanılan ise metamfetamindir. Metamfetamin dikkat eksikliği, narkolepsi, obezite gibi rahatsızlıkları tedavi amaçlı kullanılmaktadır. İnsan vücudunda en çok merkezi sinir sistemi üzerinde etkili olmaktadır (Sevdim, 2013: 35).

Esrar

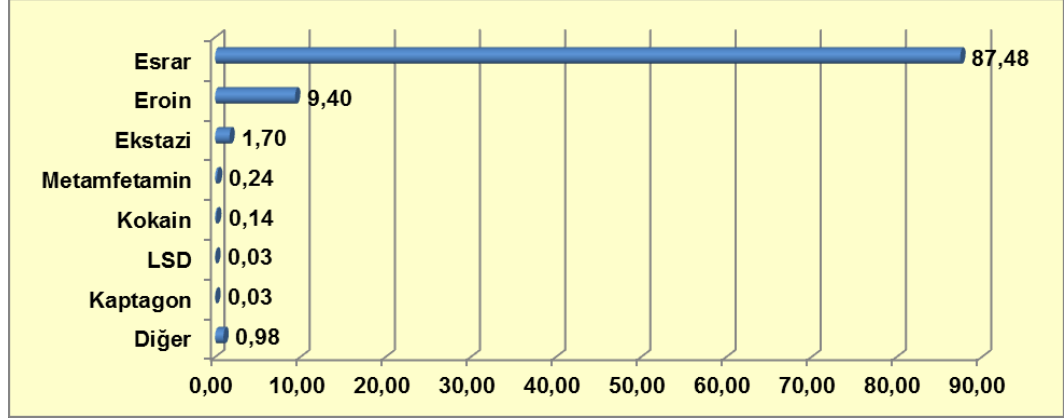
Esrar eski bir tarihi olan, bağımlılık yapıcı etkisi çok yüksek olan, dünyada birçok ülkede yasa dışı kullanılan ve hint kenevirinden üretilen bir maddedir. Esrar, tarımı yapılmasıyla birlikte doğada vahşi olarak da bulunabilmektedir. Bitki şeklindeki adı cannabissativadır. Hint kenevirinden elde edilmektedir (Şahin, 2007: 14-15). İçeriğinde 421 çeşit kimyasal madde barındırmaktadır. Halk arasında en yaygın ismi esrar olmasının yanı sıra hint keneviri, kannabis, marihuana ve hasiş olarak da bilinmektedir. Esrarın en çok bilinen özelliği ise keyif verici olmasıdır. Esrarın kullanılan diğer isimleri ise; ot, plaka, derman, sarıkız, sarma, gago, mühür, amten, gıya, paspal, sigaralık, kubar, nane, papatya, ilaç, kına, afyon, mal, cam macunu, jelatin, kendir, kafa hapi, kenevir ve ahnadır (Ögel, 2001: 20-21).

Esrarın farklı kullanım şekilleri vardır. Bunlar; toz esrar, kubar, reçine esrar, pres esrar, gonca esrar ve likit esrardır. Kalite bakımından ilk kaliteli esrara hasiş, ikinci kaliteli esrara ise marihuana denilmektedir (Uzbay, 2015: 208-209).

Esrarın yaygın kullanım şekli tütün ile karıştırılarak sigara şeklinde içilmesidir. Esrar kullanımından kısa süre sonra rahatlama, haz verme ve sarhoşluk görülmektedir (Coşar, 2011: 70). Esrar kullanımına devam edilmesi, vücudun bu maddeye alışmasına ve tolerans durumunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Tolerans sonucu kişi madde kullanım miktarını arttırmakta ve sıklıkla kullanmaya başlamaktadır (Demirci, 2016: 34).

Esrarın hem kısa zaman diliminde hem de uzun süreçte olumsuz etkileri bulunmaktadır. İlk alındığı zaman insanda baş dönmesi, kalp atışlarının hızlanması, terleme, nabız atış hızının artması ve idrar yapma ihtiyacının sık sık meydana gelmesi görülmektedir (Uluğ ve Gürel, 2012: 142-143). Bunun yanı sıra kişilerde ses bozukluğu, renk değişimi, anksiyete, davranış bozukluğu, kişilik ve duygu durum bozuklukları, panik atak ve korku görülmektedir. Sigara ile birlikte kullanıldığında kanser olma riskinin çok daha fazla olmasına sebep olmaktadır. Sadece esrar kullanımında ise; isteksizlik, huzursuzluk, oluşan yorgunluk ve denge kaybı sonucu hareket sisteminde aksaklıkların meydana gelmesi görülmektedir. Ruhsal hastalıklara yakalanma olasılığında esrar kullanımının etkisi bulunmaktadır (Ergenç ve Yıldırım 2007: 68-69). Esrarın üreme sistemi üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır. Esrar kullanan erkeğin testosteron hormonu zarar görmektedir (Akıncı, 2017: 20). Esrarın kullanım miktarı azaltıldığında ya da kullanımı tamamen kesildiğinde yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır. İştahsızlık, titreme, huzursuzluk, anksiyete, kilo kaybı, yorgunluk, halsizlik, fiziksel ve psikolojik belirtiler bulunmaktadır (Yılmaz, 2015: 23-25).

Grafik 2.2. Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Kullandıkları İlk Yasa Dışı Madde (%)

Kaynak: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, 2014.

Yasal olmayan maddelerin kullanım sıralamasında esrar, ilk sırada yer almaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre esrar kullananların diğer madde kullanıcılarına nazaran sosyal hayatın içerisinde daha fazla yer aldığı, toplumdaki yeniliklere ve değişikliklere daha fazla ilgili olduğu, uyumsuzluğun ve çatışmanın az olduğu, öz bakımlarının daha fazla geliştiği ve çevresindeki kişiler ile daha sağlıklı iletişim kurduğu tespit edilmiştir (Ögel, 2001: 153-154).

Bonzai

Bonzai ya da sentetik kannabionid olarak bilinen bağımlılık yapan madde ilk olarak Amerika’da yaşayan kimya profesörü olan John W. Huffman tarafından üretilmiştir. Bonzai üretiminde, üretimi hızlandırmak, etkisini arttırmak ve maliyetini düşürmek için çeşitli maddeler eklenmektedir. Eklenen maddeler içerisinde böcek öldürücü olarak bilinen insektisit maddesi de vardır. Bu madde sinir hücrelerini hedef alıp öldürmektedir. Bu yüzden bonzai kullanan bireylerde çeşitli derecelerde beyin problemleri görülmektedir (Uzbay, 2015: 226-227).

Bonzai, son zamanlarda dünyada ve ülkemizde bulunan kişileri özellikle genç bireyleri ciddi bir şekilde tehdit eder duruma gelmiştir. Türkiye’de bonzai 2010 yılında yasaklanmıştır. Bonzaiyi Türkiye’ye yasa dışı yollar ile ithal eden ülkeler arasında Çin, ABD, Almanya, Portekiz, İngiltere, KKTC, Hollanda, İspanya ve Macaristan bulunmaktadır (KOM, 2011).

Bonzai ve bonzai adı altında pazarlanan maddelerin etkileri farklı olabilmektedir. Bazı kişilerde uyku hali, uyuşukluk, hissizleşme hali, kendinden geçme ve algı bozuklukları görülebilenken bazı kişilerde de ajitasyon, hayal görme, saldırganlaşma, aşırı hezeyanlar ve şizofreni belirtileri ortaya çıkmaktadır (Uzbay, 2015: 37-38).

Bağımlılık yapma olasılığı çok fazla olan bonzai, esrar ve türevlerine göre çok daha fazla etkiye sahiptir. Bağımlılık yapma riski çok fazla olduğu için bu maddenin kullanımı kesildiği zamanda yoksunluk belirtileri iyiden iyiye kendini göstermektedir. Anksiyete, ölüm korkusu, panik atak, paranoya, nefes darlığı, bulantı ve kusma, beyin ve denge problemleri, iştahsızlık bu problemlerin başlıcalarıdır (Evren ve Bozkurt, 2013: 5).

Kokain

Kokain, koka bitkisinin yapraklarından üretilen bir maddedir. Kokain ilk defa Almanya'da 1857 yılında izole edilmiştir. Almanya'da kullanımının yaygınlaşması 1. Dünya Savaşı sonrasında denk gelmektedir. Japonya'da yaygın olarak kullanılması ise 2. Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. Kokainin en fazla kullanıldığı tarih de 1970-1980 arasındadır (Arıkan, 2012: 147-148).

Kokain, merkezi sinir sistemi üzerinde uyarıcı bir etkiye sahip olan, bağımlılık yapma özelliği çok fazla olan, koka yapraklarından üretilen bir maddedir. Kokaine verilen isimler genel olarak pırlanta, pudra, kok ve beyaz tondur (Ögel, 2001: 20-21). İlk kullanımdan itibaren bağımlılık yapma riski vardır. Kokainin, toz halindeyken burundan solunum yolu ile koklanarak, damar yolu ile kullanılarak ve sigara şeklinde içilerek kullanılmaktadır (Ergenç ve Yıldırım, 2007: 76).

Psikolojik bağımlılık riski fazla olmasına rağmen fiziksel bağımlılık riski zayıftır (Kılıç, 2016: 57). Kokain, kullanıldığı andan itibaren etkisini kısa sürede vücudun çeşitli merkezlerinde göstermektedir. Merkezi sinir sistemi üzerine etki eder ve kalp atışlarında hızlanma, kan basıncının değişmesi, enerji, özgüven ve neşe halinin oluşmasını sağlamaktadır (Coşar, 2011: 75).

Kullanılan kokain miktarı fazla ise enerji, özgüven ve mutluluk yerini huzursuzluk, panik atak, gerilim, anksiyete, duygusal değişim, korku nöbetleri, halüsinasyonlar ve paranoid düşünceye bırakmaktadır. Bunun yanı sıra bilinç kaybı, uykusuzluk ve depresyon da görülmektedir. Kişileri farklı hislere itmektedir. Damarların tıkanmasına sebep olup bunun sonucunda felç ve ölüme yol açmaktadır (Arıkan, 2012: 147-148; Sevdin, 2013: 28-30).

Kokainin bağımlılık yapma riski fazla olduğu için bırakıldığı ya da azaltıldığı zamanda yoksunluk belirtileri çeşitli şekillerde ve derecelerde kendini göstermektedir. Yoksunluk belirtileri genel olarak; yorgunluk, kâbuslar, depresyon ve buna bağlı davranışlar, psikomotor yönünden yavaşlama, intihar, uykusuzluk veya aşırı durumda uyuma şeklindedir (Avcı, 2017: 21).

Diğer taraftan yoksunluk belirtileri, kokain ile aynı olup etkisi ve etki süresi bakımından kokainden daha fazla etkiye sahip, kokain türevi olan, halk arasında koka ve taş isimleri ile bilinen crack maddesi vardır. Crack maddesi genellikle sigara şeklinde içilmekte ve kokain maddesi ile aynı sorunlara neden olmaktadır (Yılmaz, 2015: 18).

Halüsinojenler

Halüsinojenlerin geçmişi eskiye dayanmaktadır. Birçok toplumda halüsinojenler mistik veya dinsel yaşanmışlıklar için kullanılmıştır. Halüsinojenler insanlarda duygu durum, algı ve düşünce sisteminde değişikliklere sebep olmaktadır. Diğer uyuşturucu ve bağımlılık yapan maddeler gibi halüsinojenlerin de kimyasal yapılarından dolayı insan vücudu üzerinde çeşitli etkileri ve olumsuzlukları vardır (Akvardar, 2012: 181-182).

Halüsinojenler, insanların sinir sistemine etki edip düşünce, duygu ve algılarında problemlere neden olan bunun sonucunda gerçekte olmayan şeylerin görülmesi, hayal görme, gerçekte ilgisi bulunmayan ses, şekil ve duygusal durumların ortaya çıkmasına sebep olan maddelerdir. Yapımı hem doğal hem de sentetik olup etkisinin uzun süre görüldüğü maddelerdir (Demirci, 2016: 35).

İlk olarak üretilen ve dünya çapında kullanımı yaygın olan halüsinojen madde Liserjik Asid Dietilamid (LSD) 1938 yılında İsviçreli kimya bilim insanı Albert Hoffman tarafından üretilmiştir. Üretim amacı tıp alanında kullanmak iken daha sonraki

zaman diliminde kötüye kullanım durumu ortaya çıkmıştır (Ersoy, 2015: 14-15). Liserjik asitten üretilen LSD özellikleri bakımından tatsız ve kokusuzdur. Çok güçlü ve etkisi bakımından çok kuvvetli olan LSD beyaz kristal haldedir (Avcı, 2017: 22).

LSD'nin üretilme şekli toz, sıvı, tablet ve jelatin kareler şeklindedir. Son zamanlarda LSD'nin yaygın kullanım şekli, maddenin ıslak kâğıtlara emdirilip kuruttuktan sonra küçük kareler şeklinde kesilip ağız yoluyla yutarak ya da dil altından emilerek vücuda alınmasıdır. İnsanların beş duyu organı üzerine etki edip, halüsinasyonların görülmesine sebebiyet vermektedir (Akvardar, 2012: 181-182).

Yoksunluk belirtileri tam olarak açıklanamamış LSD'nin diğer bağımlılık yapan maddeler ile ortak belirtiler gösterdiği söylenmektedir. LSD halüsinojenler arasında bilinen en yaygın madde olmasının yanında meskalin, psilosibin ve ibogain maddeleri de bulunmaktadır. Bu maddelerin belirtileri ve etki mekanizması LSD ile çok yakındır (Çalışkan, 2018: 48).

Opiyatlar

Opiyatlar eroin, morfin, kodein, metadon, afyon sakızı gibi maddeleri kapsayan afyon haşhaşından üretilen maddelere verilen isimdir (Türkan, 2011: 27-28). Afyon haşhaşından çok sayıda alkaloid üretilmektedir (Coşar, 2011: 43). Bu alkaloid maddeler etki bakımından üç grup halinde ele alınmaktadır. Metadon sentetik, eroin yarı sentetik, kodein ve morfin ise doğal maddelerdir.

Haşhaş kozasının içinde bulunan süt gibi beyaz olan öz suyundan elde edilmektedir. Rengi hava ile temas etmesi sonucu kahverengiye dönmektedir. Haşhaş çiçeği kırmızı, mor, pembe ve beyaz renktedir (Şahin, 2007: 12-13).

Opiyatlar bağımlılık yapıcı özelliği ile ilk sıralarda yer almaktadır. Opiyat maddeler hem ruhsal hem de fiziksel bağımlılık yapmaktadır. Bu maddelerin bazıları tıp alanında ve gündelik hayatta kullanılmaktadır. Morfin ve kodein tıp alanında kullanılmaktadır. Haşhaş tohumundan ise ekmek, tatlı, helva ve haşhaş yağı üretilmektedir. Bu yağın küspesi yem olarak kullanılmakta ayrıca yağdan boya ve sabun üretilmektedir (Demirci, 2016: 37-38).

Opiyat bağımlılığı çoklu faktörlerin etkileşime girdiği, kullanıma başlanması, sürdürülmesi ve uzak kalma durumları sonrasında tekrar bir döngüye girdiği biyopsikososyal bir bozukluktur. Etkileşime giren bu faktörler arasında genetik, farmakolojik, psikopatoloji, kişisel, sosyal, ailesel ve çevresel faktörler vardır. Opiyat kullanımı hem sosyoekonomik düzeyi yüksek kişilerde hem de sosyoekonomik durumu düşük kişilerde görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde en çok kullanılan opioid türü eroindir. Eroin dışındaki diğer opioid türlerinde de kötüye kullanım mevcuttur (Dilbaz, 2012: 65-66).

Opiyat türleri arasında kullanımı en yaygın olan madde eroindir. Eroin, afyon haşhaşından sentezlenen morfinin asetik anhidrit maddesi ile birlikte çeşitli kimyasal işlemlerden geçirildikten sonra elde edilmektedir (Gezek, 2007: 40). Eroine verilen isimler toz, mal, beyaz, eyç, kâğıt üstü, staff, ilaç, kız, kar, cevher, kireç, koreks, joint, jank, snıf, jerik, kaydırma, paket, beste, kibrit ve çay bardağıdır (Ögel, 2001: 20-21). Eroin kokusuz, acı, rengi beyazdan kahverengiye kadar değişik olabilen, kristal, kapsül, suda eriyen ve tablet şeklinde bulunan maddedir. Kişilerde farklı etkilere rağmen bağımlılık yapma oranı en fazla ve en tehlikeli maddedir. Kullanımı ve alım-satımı yasak olan bu madde çok az ülkede tıp alanında kullanılmak amacıyla sınırlı bir şekilde yasal olarak üretilmektedir. Eroinin miktarını arttırmak için de çeşitli maddeler ile kullanılmaktadır (Çalışkan, 2018: 55).

Eroin, damardan enjekte edilerek, burun ve solunum yoluyla çekilerek ve sigara gibi sarılıp içilerek kullanılmaktadır (Çiyiltepe, 2014: 11). İlk kullanımda uyuşukluk, zevk ve haz vermektedir. İlk kullanımdan sonra fiziksel ve zihinsel etkiler görülmeye başlanmaktadır. Kas, mide ağrıları, açlık duygusunun bastırılması, cinsel güdülerin zayıflaması, halsizlik, bulantı, ağızda ve ciltte kuruluk, yüz ve deri renginin soluklaşması görülmektedir. Vücut ağrıları, dikkat eksikliği, gözlerde oluşan kızarıklıklar, isteksizlik, hareket sisteminin yavaşlaması, uyumsuzluk ve dengesizlik görülmektedir. Alınan dozun sürekli arttırılması sonucunda ise verilen uyarılara karşı tepkisizlik, solunum sisteminin yavaşlaması, kalp atışlarının yavaşlaması, beden ısısının değişmesi, tansiyonun düşmesi, depresyonun meydana gelmesi bunun sonucunda intihar girişimleri, koma ve ölüm görülmektedir (Coşar, 2011: 65-66).

Eroinin rahatlama, haz ve zevk verici hali geçici sahte mutluluk hali olup aşırı dozda kullanımı insanları ölüme götürmektedir. Etkileri çok şiddetli olduğu için yoksunluk belirtileri de kendini fazlasıyla göstermektedir (Ersöğütçü, 2015: 14). Eroin kullanımı kesildikten kısa bir süre sonra yoksunluk belirtileri başlamakta ve bazen bu belirtiler altı ay kadar sürebilmektedir. Bu belirtiler genel olarak; huzursuzluk, gerginlik, rahatsızlık, vücut ağrıları, uyku problemleri, bulantı, kusma ve terleme şeklindedir (Ergenç ve Yıldırım 2007: 73-74).

Opiyat maddelerinden biri olan morfin, afyonun çeşitli kimyasal işlemlerden geçirilmesi sonucu elde edilen uyuşturucu maddedir. Kokusuz, acı, parlak olan ve kapsül, tablet, sıvı, kristal ya da tebeşir tozu halinde bulunan, beyazdan kahverengiye çalan bir renge sahiptir. İlk önce tıp alanında kullanılan bu madde daha sonra kötüye kullanılmaya başlanmıştır (Özmen, 2009: 12-13). Amerika ve bazı diğer devletlerde savaş zamanı sakatlanan askerler üzerinde kullanıldığı için morfin bağımlılığı ‘asker bağımlılığı’ adını almıştır (Çalışkan, 2018: 57).

Günümüz toplumunda da ağrı kesici özelliğinden dolayı tıp alanında kullanılmaktadır. Ancak bağımlılık yapıcı etkisi fazla olduğu için mecburi durumlar dışında tercih edilmemektedir. Tıp alanının yanında kötüye kullanım sık görülmektedir. Damardan enjektörle, sigara gibi sarılıp içilerek, solunum yoluyla ve oral şekilde kullanılmaktadır. Vücutta ruhsal ve fiziksel olarak etkide bulunmaktadır (Coşar, 2011: 63).

Morfin, ilk kullanımda ağrı kesmekte, rahatlatmakta, sarhoşluk ve sahte mutluluk hissi ortaya çıkartmaktadır. Daha sonraki kullanımlar sonucu bağımlılık ortaya çıkmakta ve bireylerde çeşitli olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu etkiler; halsizlik, yorgunluk, vücut ağrıları, kas ağrıları, açlık, uyku problemleri, sinirlilik, endişe, korku, iştahsızlık, cinsel dürtülerde azalma, depresyon, mide ağrıları, göz kızarıklıkları ve göz altının siyahlaşması ve deri renginde solukların meydana gelmesidir. Morfinin kullanımı azaltıldığında ya da kesildiğinde yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır. Bu belirtiler de; şiddetli burun akıntısı, halsizlik, yorgunluk, korku, endişe, sinirlilik hali ve kas ağrılarıdır (Ergenç ve Yıldırım 2007: 75-76).

Afyon haşıhaşından üretilen maddelerden biri de kodeindir. Kimyasal yapısı metil morfin olan kodein renksiz kristaller ya da toz halinde bulunan bir maddedir. Morfin kullanımının en sık tıp sektöründe ve ilaç tedavisinde olduğu görülmektedir. Afyon bitkisinin yasal olarak üretildiği yerlerde afyon haşıhaşı daha çok morfin üretilmesinde kullanılmaktadır (Gezek, 2007: 47). Kodein ağrı kesici, akciğer tıkanıklarının giderilmesi ve solunum yolunun temizlenmesinde kullanılmaktadır. Bağımlılık yapma etkisi diğer afyon türevlerine göre azdır. Tıp alanında ve ilaç tedavisinde kullanımı çok yaygın olmasına karşın kodein bağımlısı çok azdır. Ancak sürekli ve yüksek dozda alınması sonucu bağımlılık, tolerans ve fiziksel, psikolojik, ruhsal etkiler görülebilir (Sevdim, 2013: 22-24).

Metadon diğer opiyat maddeler gibi afyon maddesinden üretilen, tıbbi sentetik bir ilaç olan maddedir. Özellikle psikiyatrik vakalar tedavisinde kullanıldığı için özel reçete kapsamında verilmektedir. Diğer afyon türevleri gibi kötüye kullanım ve sürekli kullanımda bağımlılık meydana getirmektedir (Akıncı, 2017: 18-19). Merkezi sinir sistemi ve vücudun diğer bölgelerinde olumsuz etki edebilmektedir. Bu etkiler halsizlik, uyuşukluk, öfori, sedasyon, ajitasyon, nöbet geçirme, depresyon, solunum arresti, respiratuar ve sirkulatuar depresyonları ve kardiyak arresttir (Çalışkan, 2018: 60).

Fensiklidin

Fensiklidin genel olarak PCP ismi ile bilinmekle beraber bunun yanında supergrass, at sakinleştirici, melek tozu, barış hapı, kristal, roket yakıtı, isimleri ile de bilinmektedir. İlk olarak tıp alanında kullanımı başlamış olmasına rağmen daha sonra kötüye kullanımı başlamış ve kullanıcılarda delirium sendromu görülmesine neden olduğu için kullanımı ve alım-satımı yasaklanmıştır. Üretimi kolay olan PCP, genellikle beyaz kristal toz halinde, tabletler, renkli tozlar ve kapsüller şeklinde üretilmektedir. Kullanım şekilleri ise oral, damardan enjektör ile sigara ile birlikte ve enfiye şeklindedir. PCP alınan dozun miktarına ve kişisel özelliklere göre farklı etkiler yaratabilmektedir. Bazı kullanıcılar PCP kullanımından sonra sosyalleşme evresinde aktifleşirken bazıları ise içine kapanıp yalnızlaşmaya doğru yol almaktadır (Çalışkan, 2018: 60).

Sedatifler ve Hipnotikler

Sedatif-hipnotik veya hipnosedatif olarak adlandırılan bu madde tıbbi amaçla ilaç tedavisinde kullanılmaktadır. Bu maddelerin kullanımı hakkında hukuki düzenlemeler yapılmış olup eczanelerde yeşil reçete ile satışı gerçekleştirilmektedir. Merkezi sinir sistemi üzerinde etkide bulunup hipnotik etkilere sahiptir (Arıkan, 2012: 129).

Sedatifler kişilerde psikolojik durumların tedavisinde kullanılmaktadır. Korku, kaygı, endişe, huzursuzluk, asabiyet ve anksiyete gibi rahatsızlıkları yatıştırmak ve tedavisini sağlamak amacıyla kullanılır. Bu maddelerin diğer maddelere göre bağımlılık yapma olasılığı düşük olmasına rağmen sık kullanımda, doz artışında ve yanlış kullanımda koma ve ölüme neden olmaktadır (Çalışkan, 2018: 61).

Sedatif ve hipnotik etkiye sahip olan traklizanlar ve barbitüratlar diğer uyuşturucu maddeler gibi bağımlılık oluştuktan sonra kullanımını kesmek veya azaltmak sonucu yoksunluk belirtileri baş göstermektedir. Bu etkiler; bulantı, kusma, halüsinasyonlar, anksiyete, huzursuzluk, hezeyanlar, depersonalizasyon, paranoid düşünceler, panik ve duygu durum değişiklikleri, vücut ağrısı, iştahsızlık bunun sonucunda zayıflık, görme ve işitsel varyanslarda bozukluk, denge ve bellek konsantrasyon bozuklukları, uyku bozuklukları, delirium ve epileptip nöbetlerdir (Çalışkan, 2018: 61-62).

Traklizanlar, barbitüratlar gibi tıbbi amaçla insanları sakinleştirmek, rahatlatmak, korkularını ve endişelerini gidermek amacıyla kullanılan maddedir (Şahin, 2007: 16).

Barbitüratlar, barbitürikasid türevleridirler. Etki mekanizmaları sinir sinapslarının işlevleridir. Barbitüratların ilk tıbbi kullanımı hipnosedatif amaçlıdır. Daha sonra çok güncel bir ilaç halini alıp tiyopental özel kullanım yerine sahip olmuştur (Arıkan, 2012: 131-132).

Barbitüratlar farklı renklerde ve şekillerde kapsül ve tabletler şeklinde üretilip merkezi sinir sistemi üzerinde yatıştırıcı ve teskin edici bir etkiye sahiptir. Tıbbi alanda kişileri sakinleştirmek, rahatlatmak ve uykusuzluğu gidermek amacıyla

kullanılmaktadır. Yanlış kullanımı ve aşırı dozda alınması bireyleri şüursuz hale sokmaktadır (Gezek, 2007: 47). Merkezi sinir sistemi üzerinde yatıştırıcı ve teskin edici özelliğine sahip bir depresandır (Şahin, 2007: 16).

Ecstasy

Methylenedioxymetamphetamine (MDMA) veya ecstasy, amfetaminin benzeri olup orta düzeyde halüsinojenik sentetik bir maddedir. Ecstasyin bilinen isimleri beyaz kumrular, E ve Extir (Ögel, 2001: 21). MDMA'nın etkilediği sistemler dopaminerjik ve serotoninerjik üzerinedir. Kullanım şekli oral olup tablet ve kapsül formları vardır. Kullanım amacı enerjiyi yükseltmek ve uyanık kalmaktır. Maddenin etkisi alındıktan 4-6 saat sonra başlamaktadır (Arıkan, 2012: 173).

Son zamanlarda özellikle gençler arasında ecstasy kullanım oranı artmaktadır. Gençler enerjilerini sürekli yüksek seviyelerde tutmak ve farklı duygularının tavan yapmasını istediklerinden dolayı bu maddenin kullanımına yönelmektedir. Dünya genelinde ecstasy kullanımının artışı Türkiye'de de görülmektedir. Türkiye'de ecstasy kullanımının artış nedenleri arasında reçetesiz birçok ilaç ve hap kullanımının olması, hap kullanımının kolay ve tehlikesiz görülmesidir. Kayıtlara göre ekstazi maddesine lise, üniversite, partiler ve gece kulüplerinde rahatça ulaşılabilir. Bu durum da gençlerin ecstasy kullanımında önemli bir risk grubu içerisine girdiğini göstermektedir (Uzun vd., 2015: 95-97).

Ecstasy kullanıldıktan sonra ortaya çeşitli etkiler çıkmaktadır. Bu etkiler; baş dönmesi, taşikardi, terleme, paretezi, insomnia, ağız kuruluğu, uyanık kalma, tremor, konsantrasyon ve denge kaybı, görme bulanıklığı, görme halüsinasyonları, insanlara karşı yakınlık hissetme, trismus, soğuğa karşı duyarlılık, yorgunluk, sarhoşluk durumu, depresyon, huzursuzluk, çene kaslarında kasılma, korku ve anksiyedir (Arıkan, 2012: 173-174).

Türkiye'de ekstazinin kullanımındaki artışların nedenlerinden biri de bu maddenin bağımlılık yapmadığı düşüncesidir. Ancak yapılan çalışmalarda ve Dünya Sağlık Örgütü'nün açıklamalarında görülmektedir ki ekstazi maddesi bağımlılık yapmaktadır. Ekstazi bireylerin merkezi sinir sistemi üzerinde uyarıcı etkide bulunmakla beraber halüsinojenik etkide de bulunmaktadır (Bora vd., 2014: 166-167).

Çoğul (Çoklu) Madde

Madde kullanan kişilerin birden fazla madde kullanmasına denilmektedir. Madde bağımlıları aldıkları maddelerin dozunu, miktarını ve etkisini arttırmak amacıyla diğer maddeler ile birlikte kullanmaktadırlar. Madde kullanan bireyler ilk önce sigara ve alkol ile bağımlı durumuna düşer ve sonrasında esrar, yatıştırıcı maddeler gibi maddeler kullanmaya yönelir. Bu maddeler çoğu zaman ikili, üçlü ve dörtlü şekillerde kullanılmaktadır (Çalışkan, 2018: 62-63).

Madde kullanıcıları maddelerin etkisini arttırmak ve ortaya çıkan yoksunluk belirtilerini ortadan kaldırmak için birden çok madde kullanmaya yönelmektedir. Çoklu madde kullanımı dediğimiz bu durum son zamanlarda daha fazla ortaya çıkmaktadır. Alkol kullanıcıları alkol ile beraber depresan ve uyarıcı maddeler kullanmaktadır. Opioid kullanıcıları da opioid maddeleri ile birlikte kokain, amfetamin, alkol ve benzodiazepin maddelerini kullanmaktadır (Arıkan, 2012: 207-208).

Maddelerin çoklu şekilde kullanılması, bireylerin sağlığını olumsuz etkilemekte ve yoksunluk belirtileri fazlalaşmaktadır. Bireylerde fiziksel, ruhsal ve psikolojik birçok olumsuz durumun oluşmasına sebep olmaktadır. Çoklu madde kullanımının tedavi yöntemi de tekli kullanımlara göre daha zordur (Çalışkan, 2018: 62-63).

Çoklu madde kullanımı diğer maddelerin kullanımlarına göre daha fazla soruna neden olmaktadır. Bu sorunlar kişisel özelliklere, ilaca ve maddeye göre değişebilmektedir. Çoklu madde kullanıcılarında rastlanılan olumsuz etkiler; aşırı derecede ağrı, hepatit, enfeksiyonlar, tromboflebit, HIV, depresyon, panik ataklar, anksiyete, psikotik belirtiler, huzursuzluk, gerginlik ve hafıza bozukluklarıdır (Arıkan, 2012: 209).

2.3. Dünyada ve Türkiye’de Madde Kullanımı

Madde kullanımı bütün toplumları etkisi altına alan ciddi bir problemdir. Teknolojinin gelişmesi dünyanın küreselleşmesine neden olmuş, madde kullanımının ve alım-satımının artmasına yol açmıştır. Artan madde kullanımı sonucu dünyada ekonomik sorunlar ve sağlık sorunları ile aile içinde çatışmalar artmış, iş gücünde azalmalar oluşmuş ve olumsuz etkiler meydana gelmiştir. Dünyada hızla artan madde

kullanımı oranı bütün ülkeleri tedirgin etmiştir. Ülkelerde artan bu büyük probleme karşı düzenlemeler ve yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır (Çelik, 2006: 1).

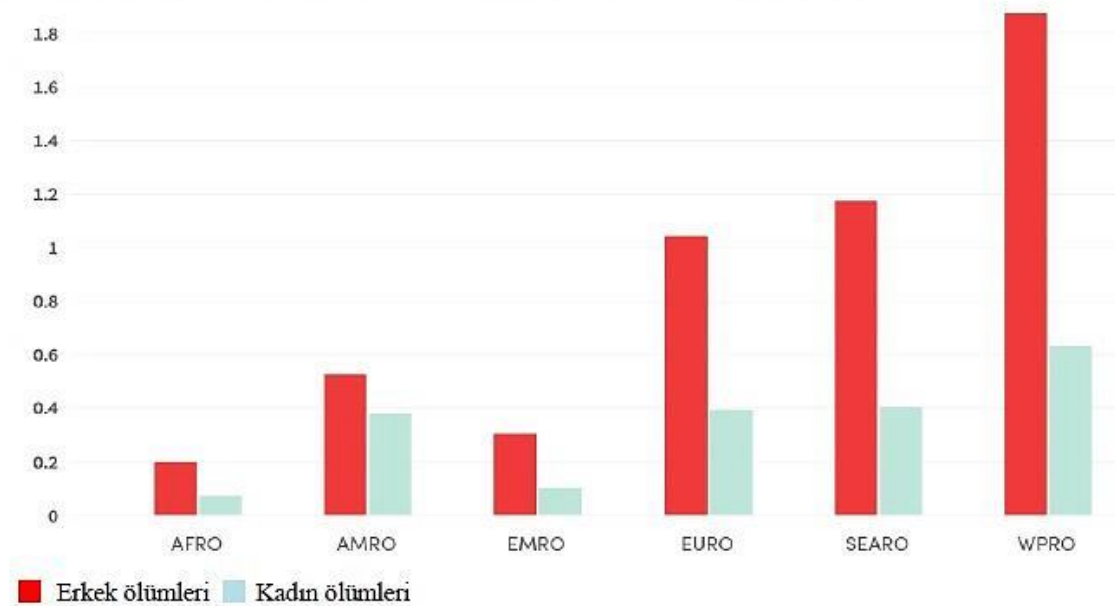
Türkiye de dünyanın diğer ülkeleri gibi madde kullanımı sonucu olumsuz etkilenen bir ülkedir. Her geçen gün madde kullanım yaşının düşmesi gençlere çeşitli zararlar verirken geleceklerini de yok etme seviyesine getirmektedir. Yapılan çalışmalar ve araştırmalar sonucu dünyada ve Türkiye’de madde kullanım oranları sürekli artmaktadır (Şahin, 2007: 33-34).

Dünya sağlık örgütü verilerine göre her yıl sigaraya bağlı yaşanan ölüm sayısı 4,5 milyondur. Bu ölümlerin 1,5 milyonu gelişmekte olan ülkelerde görülürken Türkiye’de ölüm sayısı 70 bin ile 100 bin arasındadır. Zaman ilerledikçe sigaraya bağlı ölü sayısı artmakta 2030 yılında bu sayının 10 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (Karatay ve Kubilay, 2004: 58-59).

Grafik 2.3. Dünyadaki Bölgelerin Sigara Kullanım Sonucu Ölüm İstatistikleri

Bölgelere Göre Ölümler (Milyon)

Dünya sağlık örgütü bölgelerinde tütün kaynaklı ölümlerin sayısı, tüm yaşlar, 2016

Kaynak: Tütün Atlası (The Tobacco Atlas)

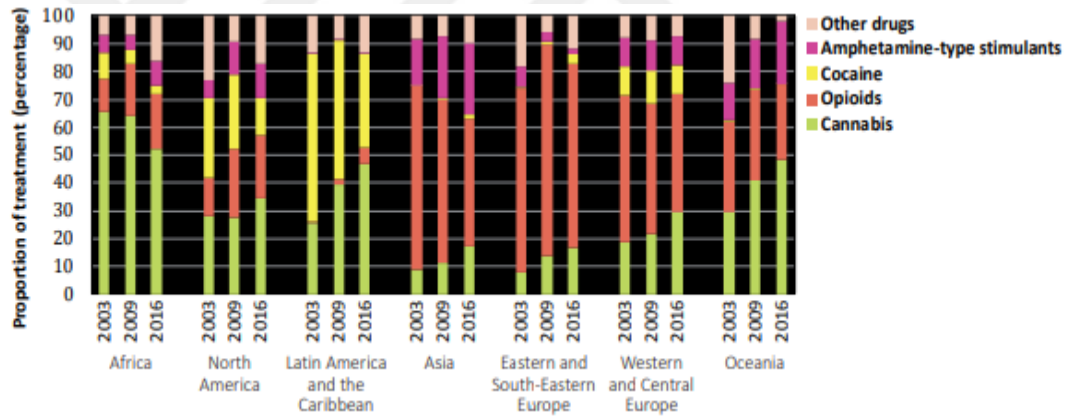
Yapılan araştırmalara göre Avrupa’da en çok kullanılan bağımlılık yapan madde esrardır. Uyuşturucu maddeleri erkekler kadınlardan daha fazla kullanmaktadır.

Esrardan sonra en çok kullanılan maddeler kokain, ecstasy ve amfetaminlerdir. Avrupa ülkelerinde esrar kullanımı Fransa’da on kişiden dördü, İtalya ve Danimarka’da yetişkin olanların üçünden biri, Malta, Romanya, Türkiye ve Bulgaristan’da on kişiden birinden azdır (Uzun, 2017: 15-16).

2.3.1. Dünyada Madde Kullanımı

Madde kullanımı dünyanın gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin çoğunda sağlık, ekonomik, hukuksal ve toplumsal alanlarında zararlara neden olmaktadır. Madde bağımlılığı dünyanın her tarafında giderek büyüyen ciddi bir sorun haline gelmektedir. Sosyal sorunlara sebep olma oranı yüksek olan madde kullanımı tüm toplumlar için ciddi bir tehdittir (Ersoy, 2015: 32-34).

Grafik 2.4. Dünyanın Farklı Bölgelerinde Madde Kullanım Oranlarındaki Eğilim: 2003, 2009 ve 2016.

Kaynak: UNODC

Dünyadaki madde kullanımı bölgelere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılığın sebebi üretim ve erişilebilirliktir. Esrar bitkisi Afrika Kıtası’nda üretildiği için en çok kullanım alanı da Afrika Kıtası’ndadır. Opiyat maddesinin türleri üretiminden ve ticaretinden dolayı en çok Asya ve Avrupa da kullanılmaktadır. Kokain maddesinin de üretim ve ulaşılabilirliğinden dolayı en çok Kuzey Amerika ve Latin Amerika’da kullanılmaktadır (UNODC).

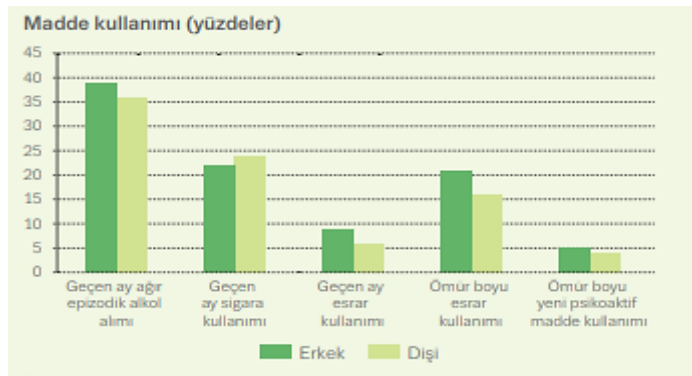
Avrupa’daki uyuşturucu maddelerin artması nedeniyle uyuşturucu madde kullanımı daha geniş bir madde dizisini kapsamaktadır. En yaygın madde kullanımı

esrar olmakla beraber çoklu madde tüketimi de fazladır. 24 Avrupa ülkesinde bulunan öğrenciler üzerine yapılan bir araştırmada öğrencilerin %18'inin en az bir kere esrar kullandığı saptanmıştır. Çek Cumhuriyeti %37 oranla en yüksek seviyede bulunurken ardından %31 oranla Fransa gelmektedir. Esrar dışında diğer uyuşturucu maddelerin kullanım oranı %5 çıkmıştır (Avrupa Uyuşturucu Raporu, 2018).

Uyuşturucu maddeler ilk kullanımlarda tıbbi amaçlar ve ilaç tedavisinde kullanılmıştır. Ancak günümüzde kötüye kullanım oranı artmış ve bağımlılık ortaya çıkmıştır. Bağımlılık ve madde kullanımı toplumlara çeşitli zararlar verdiğinden dolayı ülkeler bağımlılığı ve madde kullanımını engellemek için çeşitli politikalar geliştirmiştir. Dünyanın her yerinde görülme oranı yüksek olduğundan devletler bu konunun çözümü için ortak politikalar geliştirmişlerdir. Küreselleşmeyle beraber hızla artan bir sorun haline gelen madde kullanımı, özellikle genç kuşakları tehdit etmekte ve zararlar vermektedir. Artan kullanım sonucu toplumda suç, şiddet gibi sosyal sorunlar ve Hepatit C, AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar artmıştır. Hem refah seviyesi ve gelişmişliği yüksek olan devletlerde hem de gelişmemiş devletlerde madde kullanım oranı birbirine yakın ama kullanılan madde türleri farklılık gösterebilmektedir (KOM, 2006).

Yeni kimyasal maddeler içerisinde yer alan yeni psikoaktif maddeler ve sentetik kannabinoidler halk sağlığı açısından ciddi zararları bulunan maddeler grubundadır (Avrupa Uyuşturucu Raporu, 2018).

Grafik 2.5. 15 ve 16 Yaşlarında Avrupalı Okul Çağındaki Öğrenciler Arasında Madde Kullanımı

Kaynak: ESPAD 2015

Madde bağımlısı bireylerin tolerans sonucu artık tek bir madde ile yetinmediği, birden çok maddenin aynı anda kullanılması olarak bilinen çoklu madde kullanımına yönelmesi bireylere ve dünyadaki toplumlara daha fazla zarar vermektedir. Yapılan çoğu araştırmaya göre bu verilerin öğrencilerde görüldüğü, alkol ve sigara ile birlikte başka madde kullanımlarına da yöneldikleri gözlemlenmiştir. Bu araştırma sonucu, öğrencilere ve okullara yönelik yeni düzenlemelerin yapılmasını öngörmektedir (Çalışkan, 2018: 80-84).

Avrupa'daki gelişmeler küresel uyuşturucu eğilimlerini etkilemekle beraber aynı zamanda etkilenmektedir. Esrar, eroin ve kokain üretiminde sürekli artışlar gözlenmekte ve bu durum Avrupa ülkelerinde bir tehdit unsuru olmaktadır. Ayrıca Avrupa ülkelerinde yeni kimyasal maddelerin üretildiği ve kullanıldığı da görülmektedir. Dışarıdan gelen uyuşturucu maddeler ve içeride üretilen yeni kimyasal maddeler Avrupa ülkeleri için bir küresel pazar rolündedir (Avrupa Uyuşturucu Raporu, 2018).

Esrar Avrupa ülkelerinde en çok kullanılan uyuşturucu maddedir (Avrupa Uyuşturucu Raporu, 2018). Avrupa pazarında en büyük pay %38 ile esrarda görülmekte ardından %28 ile eroin ve %24 ile kokain gelmektedir. Avrupa Birliği'nde 2016 yılında toplamda 763 bin esrar ürünü yakalanmıştır. Diğer maddeler ile beraber bir milyondan fazla uyuşturucu madde yakalanmıştır. Avrupa ülkelerinden olan İngiltere, İspanya ve Fransa'da tüm uyuşturucu maddelerin %60'ından fazlası yakalanmıştır. 2016 yılında ele geçirilen eroin miktarı da 4,3 tondur. Aynı zamanda eroin Avrupa pazarında en yaygın uyuşturucu maddedir. Avrupa Birliği'nde 2016 yılında ele geçirilen kokain miktarı ise 70,9 tondur. 2016 yılında 30 ton kokain ele geçirilen ve bu rakamlarla zirveye ulaşan ülke de Belçika'dır. Ayrıca 2016 yılında Avrupa ülkelerinde 291 yasal olmayan metamfetamin laboratuvarı belirlenmiş ve 5,7 ton amfetamin maddesi ele geçirilmiştir. Bu maddelerin dışında 2017 yılı sonlarında Avrupa uyuşturucu pazarında 670 yeni psikoaktif madde tespit edilmiştir (Avrupa Uyuşturucu Raporu, 2018).

2005 yılında Dünya Uyuşturucu Raporu'nda, uyuşturucu kullananların sayısının her yıl %8 oranında arttığı belirtilmiştir. Bu oranın en fazla esrar maddesinin kullanımının artmasından kaynaklandığı belirlenmiştir (Özmen ve Kubanç, 2013: 359-360).

Avrupa Birliği ülkelerinde 92 milyon kişiden fazlasının hayatlarında en az bir kez uyuşturucu madde denediği belirlenmiştir. Bu kullanım oranının erkeklerde daha fazla olduğu bulunmuştur. Avrupa ülkelerinde 87,6 milyon yetişkin bireyin yaşamlarında en az bir kez esrar denediği saptanmıştır. Kokaini en az bir kez deneyen yetişkin sayısı da 17 milyon olarak belirlenmiştir. MDMA'yı en az bir kez deneyen yetişkin sayısı 13,5 milyondur. Yaşamları boyunca en az bir kez amfetamin deneyen yetişkin sayısı 11,9 milyondur. Yetişkinler arasında eroın kullanım oranı %0,4 ve bu oranda 1,3 milyon kişi anlamına gelmektedir (Avrupa Uyuşturucu Raporu, 2018).

ABD'de yapılan bir araştırmaya göre alkol ve madde kullanımı erkeklerde kadınlara göre daha fazla saptanmıştır. Alkol ve madde kullanımının erkeklerde daha fazla görülmesinin nedeni erkeklerin kadınlara göre daha sorumsuz olması, madde kullanılan ortamlara daha fazla girip çıkmasıdır. Alkol ve madde kullananların %28,6'sında kişilik bozuklukları meydana gelmiştir. İlaç kullananlarda antisosyal ilişkiler ön plana çıkmaktadır (Bridget vd., 2004: 361-362).

Avrupa'da 2016 yılında yakalanan psikoaktif vaka sayısı 71 binden fazladır. Bu maddelerin içerisinde en çok yakalanan maddeler %80 oranında sentetik kannabinoidler ve sentetik katinonlardır. 2016 yılında sıvı halde yakalanan sentetik opioidler 4,6 litredir. Ele geçirilen sentetik kannabinoidler 32 bin olarak tespit edilmiştir. Ele geçirilen miktar da 1,5 tondur. Yakalanan sentetik katinonlar vakası da 23 binden fazladır ve ele geçirilen miktar da 1,9 tondur (Avrupa Uyuşturucu Raporu, 2018).

2.3.2. Türkiye'de Madde Kullanımı

Türkiye, genç nüfus ve jeopolitik konumdan dolayı uyuşturucu maddelerin kullanımından etkilenen bir ülkedir. İki kıtayı birbirine bağlayıp transit konumda olması Türkiye'yi madde kullanımı konusunda olumsuz etkilemektedir. Avrupa kıtasında üretilen sentetik maddelerin Arap Yarımadası'ndaki ülkelere ve Asya'da üretilen eroının batı ülkelerine nakliyatı Türkiye üzerinden olmaktadır. Bu durum Türkiye açısından olumsuz bir durum teşkil etmektedir (EMCDDA Ulusal Raporu, 2016).

Yapılan araştırmalar, ülkemizde bağımlılık yapan maddeler içerisinde en çok sigara ve alkolün kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Madde kullanım nedenleri arasında maddeye bağlı, kişisel ve çevresel etmenler bulunmaktadır. Özellikle ergen bireylerde

kişisel özelliklerin yanında çevresel etmenlerin rolü büyüktür. Çocuklar ve ergen bireyler kendilerine rol model olarak örnek aldığı bireylerin davranış ve tutumlarını sergilemeye meyilli olmaktadır. Bu rol modellerin madde bağımlısı olma ihtimalinin olması, bu bireyleri de madde kullanmaya itmektedir (Çalışkan, 2018: 86-90). Ayrıca sokakta yaşayan ve ailesi olmayan çocukların zorla çalıştırıldığı ve madde kullanmaya yöneldiği saptanmıştır (Aksoy ve Ögel, 2005: 164).

Tablo 2.1. Bireylerin Tütün Mamulü Kullanma Durumunun Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Dağılımı 2012, 2014, 2016

[15+ yaş - age]	(%)								
	2012			2014			2016		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female
Her gün kullanan									
Daily smoker	23,2	35,9	10,8	27,3	41,8	13,1	26,5	40,1	13,3
15-24	14,3	24,1	4,6	18,5	31,4	5,7	18,1	28,2	7,8
25-34	30,5	45,9	14,9	35,1	51,2	18,8	33,2	49,6	16,6
35-44	30,9	44,4	17,3	34,9	49,9	19,7	35,2	50,6	19,6
45-54	27,7	42,0	13,4	32,7	48,7	16,5	31,6	45,3	17,7
55-64	17,4	27,9	7,4	24,0	38,2	10,2	22,8	35,0	10,9
65-74	10,1	17,8	3,8	12,1	22,4	3,4	13,5	24,2	4,4
75+	5,6	12,6	0,8	5,0	8,9	2,4	4,8	10,7	1,0

Kaynak: Türkiye Sağlık Araştırması

Türkiye Sağlık Araştırması'nın yayınladığı rapora göre 2014 yılında sigara kullanma oranı yükselmesine rağmen 2016 yılında az bir düşüş yaşamıştır. Gençlerde sigara kullanım oranı yükselmektedir. En çok kullanım oranı ise orta yaş grubundadır. Kadınlarda sigara içme oranı da sürekli olarak artmaktadır (TÜİK, 2018).

Tablo 2.2. Bireylerin Alkol Kullanma Durumunun Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Dağılımı 2012, 2014, 2016

[15+ yaş - age]	(%)								
	2012			2014			2016		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female
Kullanan									
Consumes	10,4	17,2	3,8	14,9	24,3	5,8	12,2	19,3	5,3
15-24	7,4	11,7	3,2	13,3	20,9	5,8	9,3	13,1	5,4
25-34	14,0	21,7	6,2	20,5	31,0	10,0	16,5	24,1	8,7
35-44	13,1	21,2	5,0	17,1	27,4	6,7	15,9	25,2	6,4
45-54	11,9	20,3	3,5	15,2	25,6	4,7	11,5	19,2	3,7
55-64	8,4	15,2	1,9	12,6	22,6	2,9	11,6	19,7	3,8
65-74	4,0	8,2	0,6	5,8	11,2	1,3	5,9	11,5	1,0
75+	1,3	3,0	0,1	2,0	4,4	0,5	2,5	5,5	0,6

Kaynak: Türkiye Sağlık Araştırması

Türkiye Sağlık Araştırması'nın yayınladığı rapora göre hem kadınlarda hem de erkeklerde alkol kullanım oranı en fazla 2014 yılında olmuştur. En çok kullanım oranı da genç yetişkin kişilerdedir. Gençlerdeki alkol kullanım oranının yüksek olması endişe vericidir (TÜİK, 2018).

Madde kullanımının çoğunluğunu erkekler oluşturmalarına rağmen ekonomik düzeyi yüksek olan kadınların ve kız öğrencilerin de hap ve esrar kullandığı ortaya çıkmıştır. Madde kullananların eğitim düzeyi, kullanılan maddenin çeşidine göre farklılık gösterebilmektedir. Eğitim düzeyi ve ortalama refah yaşama endeksi düşük olan bireylerin maddenin ucuzluğundan ve temininin kolay olmasından dolayı hap ve esrar kullanımına yöneldiği, eğitim düzeyi ve ekonomik düzeyleri yüksek olan bireylerin ise daha pahalı maddeler olan eroin ve kokain maddelerine yöneldiği görülmektedir. Türkiye'de madde bağımlılarının genel olarak herhangi bir işte çalışmadıkları, çalışanların serbest meslekle uğraştığı, devlet memurlarının çok az olduğu söylenmektedir. Çalışan bağımlıların madde kullanımının olumsuz etkilerinden dolayı işlerine odaklanamadıkları ve işlerinde başarısız oldukları gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmada esrar bağımlılarının işlerine uzun süre devam ettikleri, işlerinde bir

gevşeme ve bozulma olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak çalışmayan bağımlıların, çevrelerinden gördükleri ekonomik destekler sayesinde hayatlarını devam ettirdikleri, bunun dışında erkeklerin madde satıcılığı ve hırsızlık yaptığı, kadınların da farklı suçlara karıştığı belirlenmiştir (Ögel, 2001: 22-23).

Türkiye’de 2015 yılında 73,017 uyuşturucu olayı ortaya çıkmıştır. Bu rakamlar 2014 yılında 77,664, 2013 yılında ise 98,933’tür. 2013 yılından 2015 yılına kadar sürekli bir düşüş yaşanmıştır (EMCDDA Ulusal Raporu, 2016).

Türkiye’de 2016 yılında toplam uyuşturucu madde olayı 81,222’dir. Toplam yakalanan şüpheli sayısı 114,276’dır. 2015 yılına göre hem uyuşturucu madde olayı hem de yakalanan şüpheli sayısı artış göstermiştir (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2017).

Türkiye’de lise öğrencileri arasında sigara kullanım oranı %70 olarak saptanmıştır. Sigara kullanım oranının bu kadar fazla olmasından dolayı Türkiye dünya ülkeleri arasında sigara kullanımı bakımından ilk sıralarda yer almaktadır (Başkurt, 2003: 76).

Sigara kullanmaya başlama yaş ortalaması 14, uçucu madde kullanmaya başlama yaş ortalaması 15,3 ve eroin kullanmaya başlama yaş ortalaması 24’tür (Ögel, 2001: 189-191).

Sigaraya başlama sebeplerinden bir tanesi askerlik olarak belirlenmiştir. Sigara içme oranı, askerlik öncesi %49,7 iken askerdeyken bu oran %12,7 artmıştır. Sigara bağımlısı bireylerin %51,7’side askerdeyken sigara kullanım miktarını arttırmıştır. Sigara kullanım ve miktarının artmasının askerlikteki sebepleri arasında %71,8 ile bunalım ve sıkıntı, %15,6 ile yalnızlık hissi, %5,8 ile arkadaşlarından gelen ikram ve %6,8 ile arkadaşlara ve çoğunluğa uymaktır (Başkurt, 2003: 77-78).

Türkiye’de 2012 yılında maddeye bağlı ölüm sayısı 162 iken 2013 yılında 232 olmuştur. Bu ölümlerin %97’si erkeklerde %3’ü de kadınlarda görülmektedir. Erkeklerde maddeye bağlı ölüm yaş ortalaması 31, kadınlarda ise 33,3 olarak belirlenmiştir. Ölümlerin en sık olduğu yaş grubu aralığı 25-29 yaş aralığıdır. Ölüme sebebiyet veren maddelerin başında %70,1 ile afyon türevlerinin geldiği saptanmıştır (Özcan, 2015: 14).

SAMAY-98 araştırmasına bakıldığında lise öğrencilerine yönelik yapılmış anket çalışmasında çıkan sonuçlara göre analizler yapılmış ve Türkiye genelinde belirli bölgelerde yapılan bu çalışmada gençler arasında hayatında en az bir kere sigara içme oranı %63,9 bulunmuştur. Her gün sigara içen öğrencilerin de %22 oranında olduğu belirlenmiştir. Bu da gösteriyor ki her beş öğrenciden biri her gün sigara içmektedir. Son bir ay içerisinde alkol kullanım oranı %17,3'tür. Yaşam boyu en az bir kez sarhoş olan gençlerin oranı %26,5'tir. Hayatında en az bir kez esrar kullananların oranı %0,5 ile %4 arasındadır. Çalışmanın yapıldığı tüm illerde esrar kullanımına rastlanmıştır. Türkiye'de en az bir kere esrar kullanım sıklığı %3 olarak bulunmuştur. Türkiye genelinde ulaşım olanakları fazla olan, liman ve limana yakın şehirlerde esrar kullanımının diğer iç ve güneydoğu illerine göre fazla olduğu vurgulanmıştır. Uçucu madde kullanma oranı %8,8 bulunmuştur. Sadece bir veya iki kez kullananların oranı %5, on defadan fazla kullananların oranı ise %1,3'tür. Türkiye genelinde sigara ve alkol maddesinden sonra en çok kullanılan maddedir. Eroin kullanımı diğer maddelere göre daha azdır. Son bir yılda eroin kullanım oranı %1,5 olarak belirlenmiştir. Kokain kullanım oranı eroine göre daha düşüktür. Son bir yıl içerisinde kokain kullanım oranı %1,4 olarak saptanmıştır. Son bir yıl içerisinde ecstasy kullanımı %1,6 olarak bulunmuştur. Son bir yılda benzodiazepin kullanımı %3,2 olarak saptanmıştır. Amfetamin kullanım oranı son bir yılda %0,7 olarak bulunmuştur. Son bir yılda Türkiye geneli LSD kullanımı ise %0,8 tespit edilmiştir (Ögel, 2001: 119-121).

Tablo 2.3. 9 İlde Yapılan Çalışmaya Göre Gençlerin Madde Kullanmaya Başlama Yaş Ortalaması

Madde	Başlama Yaşı
Alkol	11,6±1,1
Sarhoş olma	11,9±2,5
Uçucu Madde	12,0±2,2
Esrar	12,2±2,3

Kaynak: Uzun, 2017: 15-20

Tablo 2.4. TBMM Araştırma Komisyonu Raporuna Göre İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinde Madde Kullanım Oranları

Madde	İlköğretim	Ortaöğretim
Tütün	%16,1	%55,9
Alkol	%15,4	%45
Uçucu madde	%1,7	%5,1
Esrar	%1,2	%4
Eroin	-	%2,5

Kaynak: Uzun, 2017: 15-20

Türkiye genelinde 2015 yılında 12,271 eroin olayı gerçekleşmiş, 19,650 şüpheli kişi yakalanmış, 8,294 kg eroin de ele geçirilmiştir. Esrar olayları 2013 yılında 69.780, 2014 yılında 48.610 ve 2015 yılında da 35.892'dir. Kokain olayları 2013 yılında 863, 2014 yılında 784 ve 2015 yılında 988'dir. Bonzai olarak bilinen sentetik kannabinoidler ilk olarak 2010 yılında kullanılmaya başlanmış ve yasal çerçevede yasaklanmıştır. Sentetik kannabinoidlerin olay sayısı 2013 yılında 11.139, 2014 yılında 11.946 ve 2015 yılında 11.567'dir. Türkiye'de 2015 yılında, sentetik kannabinoidlerin yasaklandığı yıla göre 69 kat artmış olmasına rağmen bir önceki yıla göre azalmıştır. Sentetik kannabinoidler şüpheli sayısı 2013 yılında 15.065, 2014 yılında 17.302 ve 2015 yılında 15.948'dir (EMCDDA Ulusal Raporu, 2016).

Yapılan araştırmaya göre madde kullanımı, yaşa ve madde çeşidine göre değişiklik göstermektedir. Esrar kullanıcılarının ortalama yaşı orta yaş grubu olmasına rağmen kullanım yaş aralığı geniştir. Eroin kullanım yaşına göre daha düşük yaş kullanım oranına sahiptir. Hap ve esrar kullanmaya başlama yaşı yaklaşık olarak 16-17 olarak incelenmiş ve genel kullanım yaşının 25 yaş aşağısı olduğu belirlenmiştir. Uçucu madde kullanım yaşı 12-18 olarak belirlenmiş olsa bile kullanım yaşının 10'a kadar düştüğü görülmektedir. Eroin pahalı, bağımlılık yapan uyuşturucu bir madde olduğu için geniş bir kullanım yaşına sahip olmakla beraber daha çok 25-35 yaş aralığında görülmektedir (Ögel, 2001: 21).

Türkiye genelinde 2016 yılında gerçekleşen eroin olayı 8.179, yakalanan şüpheli sayısı 12.091 ve ele geçirilen eroin miktarı 5.585'tir. Esrar olay sayısı 39.948, yakalanan şüpheli sayısı 54.788 ve ele geçirilen esrar miktarı 146.954 kg'dır. Kokain olay sayısı 1.476, yakalanan şüpheli sayısı 8.777 ve ele geçiren kokain miktarı da 845 kg'dır. Sentetik kannabinoid olay sayısı 15.366, yakalanan şüpheli sayısı 20.670 ve ele geçirilen sentetik kannabinoid miktarı da 626 kg'dır (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2017).

Türk Ceza Kanunu'nun 188. maddesine göre uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu, 5237 sayılı kanunla düzenlenmiş olup maddenin 3. fıkrasında, suça konu maddeleri ruhsatsız bir şekilde ülke içinde satışa arz eden, satan, başkalarına veren, nakleden, depolayan, sevk eden, satın alan, kabul eden veya bulunduran kişilerin 10 yıldan az olmamak üzere hapis cezası ve yirmi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır (TCK 188).

Türkiye'de madde bağımlıların çoğu tedavi olmak istememektedir. Bağımlıların tedaviyi istememesi, tedaviyi onların gözünde imkânsız kılmaktadır. Bağımlıların büyük çoğunluğu maddeyi bırakmak istemediğinden dolayı tedavi arayışları da az olmaktadır. Madde kullanımı ve temini için yeterli kaynağa sahip olmayan kişilerin kendiliğinden maddeyi bıraktıkları söylenmektedir. Tedavi olmak isteyenlerin ise başka illerdeki resmi kuruluşlardan yararlandığı ve ilk olarak yoksunluk belirtilerinin ortadan kaldırılmasını istedikleri belirtilmiştir. Madde bağımlıları, maddenin kimyasal yapısının insan vücudu üzerinde olumsuz etkilerinden dolayı suç işlemeye meyilli bireylerdir. Madde bağımlısı bireyler çeşitli suçlar işlemekte ve bu suçları genellikle madde temini için işlemektedir. Madde bağımlıları aşırı derecede gergin, kavgacı ve sinirli olmaktadır. Toplumun koyduğu kurallar ve yasalara uymadıkları için toplumda aksaklıklara ve bozulmalara neden olmaktadır (Ögel, 2001: 24-25).

Türkiye'de uyuşturucuya bağlı olarak işlenen suçlardan dolayı hükümlü kişi sayısı 2013 yılında 24.890, 2014 yılında 27.680, 2015 yılında 33.560 ve 2016 itibariyle 37.367 kişidir. 2013 yılından 2016 yılına kadar maddeye bağlı olarak işlenen suçlarda sürekli artış meydana gelmiştir. Ayrıca uyuşturucu madde bağlantılı suçlardan dolayı denetimli serbestlik kararına ait kişilerin dosya sayısı 146.253'tür. Uyuşturucuya bağlı suçlardan ötürü denetimli serbestlik sayısı, tüm denetimli serbestlik sayısının

%53,49'unu oluşturmaktadır. Ancak 2016 yılında denetimli serbestlikte uyuşturucu maddeden bulunan kişi sayısı 2015 yılına göre düşüş göstermiştir (EMCDDA Ulusal Raporu, 2016; Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2017).

2011 yılında lise öğrencilerine yönelik yapılan bir çalışmada, öğrencilerin yaşam boyu madde kullanım oranı %1,5 bulunmuştur. Madde kullanmaya başlama yaşı $13,88 \pm 2,39$ olarak belirlenmiştir. Madde kullanıcıları arasında haftada bir defa madde kullanım oranı %42,1, haftada iki kere kullananların oranı da %36,8 olarak tespit edilmiştir (Özcan, 2015: 11-12).

Yapılan bir araştırmaya göre ilköğretim 7, 8 ve lise 1. sınıf öğrencileri arasında sigara içme oranı %38,4, alkol kullanma oranı %10,5 ve en az bir kez alkol kullanım oranı %23,5 olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin sigara içme nedenleri arasında arkadaşlarından ayrılmamak, kendini iyi hissetmek, merak ve arkadaş çevresinin teklifleridir. Arkadaş çevresi, merak ve kendini iyi hissetmenin diğer nedenlerden daha etkili olduğu saptanmıştır (Doğan ve Ulukol, 2010: 181-184).

İzmir'de lise öğrencilerine yönelik yapılan araştırmada sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranı %45 bulunmuştur. Sigara içme oranı %21,6 alkol kullanım oranı %40,1 ve uyuşturucu madde kullanım oranı da %2,2 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada madde kullanmayan gençlerin madde kullananlara göre aile, arkadaş, okul ve sosyal çevresiyle daha sağlıklı ilişkiler ve iletişim kurduğu, öz farkındalık, öz yeterlilik, işbirliği ve empati yeteneklerinin daha çok geliştiği belirlenmiştir (Yaman ve Tuna, 2017: 22-23).

Erzurum ilinde lise öğrencilerine yapılan bir araştırmaya göre sigara içme oranı %25,80, alkol kullanma oranı %12,90 ve uyuşturucu kullanma oranı ise %6,45 olarak bulunmuştur (Gümüş vd., 2011: 326-327).

Manisa ilinde lise öğrencilerinin sigara kullanımı üzerine yapılan çalışmada her gün sigara içenlerin oranı %13,1, bazen içenlerin oranı da %15,9 bulunmuştur. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla sigara içtiği belirlenmiştir. Sigara kullanmaya başlama yaş ortalaması ise $13,2 \pm 2,7$ bulunmuştur. Ayrıca kardeşleri sigara içenlerin daha fazla sigara içmeye yöneldiği saptanmıştır. Öğrencilerin neredeyse tamamının sigaranın zararlarının farkında olduğu belirlenmiştir. Ancak buna rağmen

öğrencilerin sigara kullanmaya devam ettikleri gözlemlenmiştir (Çelik vd., 2000: 61-64).

Konya merkezinde ortaokul, lise, üniversite ve çıraklık merkezine giden gençlerin alkol kullanımı üzerine bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaya göre bir ayda en az bir kez alkol kullananların oranı %11,3 bulunmuştur. Alkolü deneyenlerin oranı %16,9 bu deneyenlerin arasında en az bir kez kullananların oranı da %32,7 olarak tespit edilmiştir. Alkolün kullanım yaş ortalaması da 15-16 civarı olarak saptanmıştır (Herken vd., 2000: 88-90).

Çıraklık eğitime devam eden gençler üzerine yapılan araştırmada hayatı boyunca en az bir kez alkol kullanım oranı %37,3, bir defadan fazla kullananların oranı ise %24,3 bulunmuştur. Alkol kullanımına son bir yılda devam edenlerin oranı ise %10 olarak tespit edilmiştir (İlhan vd., 2005: 240-241).

Yapılan araştırmada Mimar Sinan Üniversitesi'nde sigara kullanım oranı %38,6, Mersin Üniversitesi'nde %24,7 bulunmuştur. En fazla kullanım ise üniversite dördüncü sınıfta tespit edilmiştir. Birinci sınıfta sigara kullanma oranı %18,8, ikinci sınıfta %22,1, üçüncü sınıfta %27,7 ve dördüncü sınıfta da %31,8'dir. 18 yaş üstü yetişkinlerde sigara kullanma oranı ise %45 olarak bulunmuştur (Başkurt, 2003: 76-77).

İstanbul'da 2004 yılında 10. sınıf öğrencilerini kapsayan bir çalışma yapılmış ve bu çalışmada yaşam boyu en az bir kez sigara kullanım oranı %34,3, alkol kullanım oranı %49,7 bulunmuştur. Sigara ve alkol dışındaki maddeyi en az bir defa kullanım oranı da %14,3 olarak tespit edilmiştir. Madde kullanma nedenleri arasında en önemli etkenin arkadaş çevresi olduğu belirlenmiş ve madde bağımlısı arkadaşları olanın madde kullanma riskinin altı kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca madde kullananların madde kullanıcı arkadaş sayısı oranı %50,2 madde kullanmayanların da madde kullanan arkadaş sayısı oranı %15,2 bulunmuştur. Bu oranlar da arkadaş çevresinin bireyleri madde kullanmaya yönlendirmesindeki etkisini göstermektedir (Erdem vd., 2006: 113-115).

İstanbul'da lise öğrencilerine yönelik yapılan başka bir araştırmada hayatında en az bir kez sigara içenlerin oranı %65,1, her gün sigara kullananların oranı ise %22,5 bulunmuştur. Son otuz gün içerisinde en az bir kere alkol kullananların oranı %18

hayatlarında en az bir kere esrar kullananların oranı da %3,6 bulunmuştur. Uçucu madde kullananların oranı ise %8,6 olarak tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerde madde kullanım oranının kız öğrencilere göre daha fazla olduğu saptanmıştır (Ögel vd., 2000: 243-245).

Ankara'nın Çankaya İlçesi'nde yapılmış olan sosyoekonomik durumu farklı olan iki lisenin madde kullanım oranları karşılaştırılmıştır. Sosyoekonomik durumu yüksek olan lisenin madde kullanım oranları; sigara %48,4 ve alkol %36,3'tür. Sosyoekonomik durumu düşük olan lisedeki madde kullanım oranı ise sigara %45,5 ve alkol %28,7 olarak bulunmuştur. Bu araştırma da gösteriyor ki madde temininin kolay olması durumunda madde kullanım oranı artmaktadır (Karatay ve Kubilay, 2004: 60-63).

Bartın il merkezinde lise öğrencilerine yönelik yapılan çalışmaya göre öğrencilerin %38,2'sinin en az bir kere sigara kullandığı ortaya çıkmıştır. En az bir kere alkol kullanım oranı da %35,2 bulunmuştur. Uçucu madde kullanım oranı %4,2 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca fen ve öğretmen liselerindeki madde kullanım oranının en düşük, meslek liselerinde en fazla olduğu bulunmuştur (Erdamar ve Kurupınar, 2014: 71-76).

Uçucu madde kullanım yaşı en çok 14-15 arasındaki seviyededir. Türkiye'de ortaöğretimde uçucu madde kullanım oranı %5,1'dir. Uçucu maddelerin temininin kolay olması ve ulaşılabilirliği zor olmadığı için ilk kullanım yaşı çok aşağılara da düşebilmektedir (Boztaş ve Arısoy, 2010: 516-517).

2.4. Gençlerde Madde Bağımlılığı Oluşma Süreci ve Nedenleri

Ergenlik dönemi, çocukluğun bitişi ve erişkinliğin başlangıcındaki dönemi kapsamaktadır. Ergenliğe başlama ve bitiş yaşları cinsiyet ve kişilere göre farklılık göstermekle beraber bireylerin bedensel, cinsel, bilişsel ve ruhsal yapılarında değişiklikler meydana gelmektedir. Ergenliğin sağlıklı bir şekilde tamamlanabilmesi için ergenlik döneminin getirdiği biyo-psikososyal sorunların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Ergen bireyin hızlı değişime ayak uydurması, içinde bulunduğu ve yaşadığı duyguların ve ihtiyaçlarının yarattığı huzursuzluğun giderilmesi ve ergen bireyi anlamak, ilgi göstermek ergenlik döneminin daha sağlıklı tamamlanması açısından önemlidir (Ersoy, 2015: 4).

Ergenlik dönemi, hayatın sürekli bir şekilde gelişim ve değişim sürecinin en önemli evrelerinden biridir. Çocukluktan yetişkinliğe atılan bir adımdır. Bu evrede bireyler sürekli gelişmektedir. Bu yüzden bu sürece başkalaşım, farklılaşma, fırtına ve gerginlik isimleri de verilmektedir. Ergenlik döneminde, ergen bireylerin başlıca özellikleri; duygusal coşkunun hat safhaya ulaşması, ilişkilerin kalıcı ve sağlam olmaması, ilgi çekmek, bireylerden ve olaylardan çabuk etkilenmek, taşkınlık yaratmak ve özgüven patlaması yaşamaktır. Bu özelliklerin ortaya çıkması hormonların değişip gelişmesiyle alakalıdır (Parlaz vd., 2013: 11-12). Duyguların tavan yapması sonucu ergen bireyler bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bazı bireyler ergenlik dönemine uyum sağlayamadığı için çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir.

Ergen bireylerin beyin gelişimleri sürekli olarak gelişmektedir. Bu sebeple beynin tüm alanları henüz işlevsellik kazanmamıştır. Bağımlılık yapan maddeler ergen bireylerin beynini, yetişkinlerin beynine göre daha fazla etkilemektedir. Yapılan araştırmalar maddelerin, daha çok gelişimini tamamlamayan beyinler üzerinde kalıcı bir zarar oluşturabileceğini tespit etmiştir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 23-24).

Ergenlik dönemi ile birlikte bazı hormonların salınımı ve fizyolojik değişiklikler sonucu bireyde psikolojik ve ruhsal değişimler meydana gelmektedir. Bu değişiklikler sonucu bireyler birçok sorun yaşayabilmekte ve farklı arayışlar içerisine girebilmektedir. Bunun sonucunda günümüzde sıkça karşılaştığımız bir durum olan ergenlerin sigara ve alkol kullanmaya başlaması ardından da diğer maddelere yönelmesi görülmektedir (Altıntaş ve vd. 2004: 108). Ergen bireylerin çeşitli hormon salınım değişiklikleriyle beraber sosyal sorunlar yaşaması bu bireylerin madde kullanımı konusunda risk altında olmasına neden olmuştur.

Ergenlik döneminin risk grubu altında olması, ergen bireylerde bulunan biyolojik ve psikolojik etkenlere bağlıdır. Biyolojik etkenler; fizyolojik, genetik ve nörolojiktir. Madde kullanan bir ailede yaşayan bir bireyin madde kullanım olasılığı fazladır ve vücutta bulunan genlerin bazısının kalıtım yoluyla madde bağımlılığına yol açtığı gözlemlenmiştir (Oğuz ve Öğretir Özçelik, 2018: 535). Psikolojik etkenler ise ergen bireyin ergenlik dönemine uyum sağlayamaması, içinde bulunduğu otoriteye ve topluma başkaldırması, aile içinde kural ve sorumluluklara uymaması, asi olmak ve sorumsuz olmasıdır.

Madde kullanmaya başlayan ergen bireyler içinde bulunduğu durumun gerçekliğinin farkına varamamakta, kullandığı maddeyi savunmakta, içselleştirmekte, madde kullanımını takıntılı bir hale getirmekte, duygu ve düşünceleri yüzünden başkalarını suçlamaya başlamakta, ruhsal durumları aşırı derecede değişiklik göstermekte, umursamaz bir tavır takınmakta, içinde bulunduğu aileye, okula, çevreye ve topluma karşı asi bir tavır takınmaya başlamaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 88-92). Ergen bireyleri madde kullanımına iten çeşitli sebepler vardır. Bu sebepler; arkadaş grubu ve akranlar, ebeveynlerin davranış ve tutumları, kişiye bağlı etmenler, toplumsal ve biyolojik etmenlerdir (Gürçay, 2008: 41-45).

Bireyleri madde kullanmaya yönlendiren birçok etmen vardır. Bu etmenlerin hepsine risk faktörü denilir. Bu risk faktörleri işsizlik, ekonomik yetersizlik, dar gelirli bir bölgede yaşamak, aile içerisinde madde kullanımının mevcut olması, ev koşullarının uygunsuz ve yetersiz olması; aile içerisinde stres, şiddet, çocuk ihmali ve istismarının olması, geniş aile yapısının olması, ebeveynlerin eğitimsiz ve bilgisiz olması, boşanmış ve parçalanmış aileler, ailenin aşırı derecede baskıcı veya ilgisiz olması, ergen bireylerin sorunlarının göz ardı edilmesi, madde kullanılan bir çevrede yaşanılması, okul içi sorunların oluşması, davranış ve tutumların aşırı uçlarda olması, bireylerin ya çok öfkeli ya da çok sessiz olması, madde temininin kolay olması ve problem çözme becerilerinin zayıf olması şeklindedir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 106-111). Bu faktörlerin biri veya birkaçının mevcut olması bireylerin madde kullanım riskini ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 2.5. Bireylerin Tütün Mamulü Kullanmaya Başlama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı 2012, 2014, 2016

[15+ yaş - age]	(%)								
	2012			2014			2016		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female
Merak – Interest	42,3	43,9	38,2	36,2	37,2	34,0	21,6	22,4	19,4
Özenti – Desire	26,5	27,8	23,2	16,8	18,3	13,2	29,7	31,7	24,3
Aile sorunları									
Family problems	3,8	2,3	7,7	3,9	2,3	7,6	5,2	3,1	11,2
Kişisel sorunlar									
Personal problems	4,4	3,6	6,6	5,3	4,5	7,0	6,3	5,0	10,1
Arkadaş etkisi									
Impact of friend	16,0	16,3	15,2	29,4	30,4	27,2	29,1	30,3	25,9
Eğlence amaçlı									
For fun	1,6	1,5	1,9	2,8	2,7	3,3	3,3	3,0	3,8
Hiçbir özel neden yok									
No special reason	2,5	2,3	3,3	1,9	1,7	2,3	4,4	4,3	4,5

Kaynak: Türkiye Sağlık Araştırması

Türkiye Sağlık Araştırması'nın yayınladığı istatistikler eşliğinde tütün mamullerini kullanma nedenlerinden ön plana çıkanlar özenti, arkadaş çevresi ve meraktır. Tütün mamullerine karşı merak hissi giderek azaltmaktadır (TÜİK, 2018).

Tablo 2.6. Bireylerin Alkol Kullanmaya Başlama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı 2012, 2014, 2016

[15+ yaş - age]	(%)								
	2012			2014			2016		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female
Merak – Interest	39,4	40,0	36,8	37,9	37,1	40,6	18,3	19,8	7,6
Özenti – Desire	15,1	17,1	7,0	8,2	9,7	3,0	13,7	15,1	3,4
Aile sorunları									
Family problems	1,0	0,9	1,2	1,1	1,2	0,7	1,5	1,5	1,9
Kişisel sorunlar									
Personal problems	1,9	1,9	1,6	1,6	1,6	1,5	5,8	5,3	9,3
Arkadaş etkisi									
Impact of friend	17,0	18,7	9,9	24,2	27,5	12,9	23,6	25,0	13,4
Eğlence amaçlı									
For fun	19,4	15,9	33,3	20,7	18,1	29,8	29,4	25,9	55,1
Hiçbir özel neden yok									
No special reason	3,6	3,4	4,2	2,2	2,0	2,7	6,6	6,5	7,4

Kaynak: Türkiye Sağlık Araştırması

Türkiye Sağlık Araştırması'na göre alkol kullanma nedenlerinin başında 2012 ve 2014 yılında merak en önemli neden iken 2016 yılında eğlence amaçlı kullanım daha fazla göze çarpmaktadır. Alkol kullanmaya başlamada arkadaş etkisi çok önemli bir nedendir (TÜİK, 2018).

Madde bağımlılığının nedenlerine baktığımızda çok faktörlü bir durum karşımıza çıkmaktadır. Madde bağımlılığı tek faktöre indirgenemeyecek kadar çok boyutlu bir konudur. Bu yüzden madde bağımlılığı nedenleri üç farklı grupta incelenmektedir. Bu nedenlerden birincisi; kişinin kendi özelliklerinden kaynaklı, kişinin psikolojik, biyolojik ve genetik yapısından dolayı bağımlılığın oluşmasıdır. İkincisi maddenin içeriğinden ve kimyasal yapısından dolayı meydana gelen

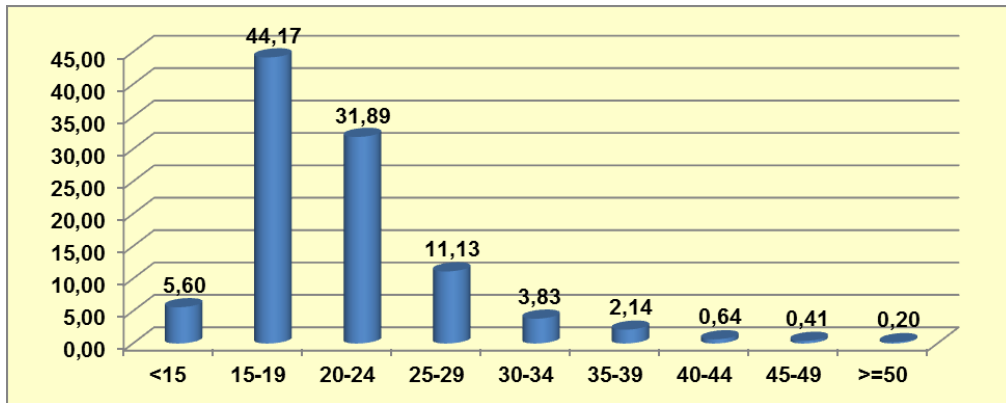
bağımlılıktır. Üçüncüsü ve günümüzde özellikle genç yaş grubunu kapsayan, çevresel faktörler sonucu oluşan bağımlılıktır (Tekeci, 2018: 24-25).

2.4.1. Kişisel Özellikler

Kişisel özellikler, bireylerin doğuştan sahip olduğu ve sonradan yaşadığı sosyal çevre tarafından şekillenen bir olgudur. Madde bağımlılığının önemli nedenlerinden biri olarak görülen kişisel özellikler, bireylerin biyolojik, psikolojik ve genetik olarak içinde bulunduğu durumdan dolayı madde kullanmaya başlaması ve bağımlılık derecesine ulaşmasıdır (Şahin, 2007: 20-21).

Biyolojik faktörlere baktığımızda göze ilk çarpan etkileyici unsurlar cinsiyet ve yaştır. Yapılan araştırmalarda erkeklerin kadınlara göre daha fazla bağımlı olduğu gözlemlenmiştir. Erkek bireylerin yetiştirilme tarzı, yaşama tarzı, genetik ve sosyal rollerin farklılığı sebebiyle madde kullanım oranının kadınlara göre fazla olduğu bilinmektedir. Bu yüzden erkeklerdeki risk faktörü kadınlara göre daha fazladır. Yapılan çoğu araştırmada sigara, alkol ve madde bağımlısı olup tedavi gören bireylerde cinsiyet bakımından erkeklerin kadınlardan çok daha fazla bir orana sahip olduğu saptanmıştır (Öztürk vd., 2015: 103).

Grafik 2.6. Uyuşturucu Maddeye Başlama Yaş Aralıkları (%)

Kaynak: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, 2014

Biyolojik faktörlerde diğer önemli biyolojik etmen ise yaştır. Günümüz toplumunda madde kullanım yaşı giderek düşmüş ve ilkökul seviyelerine kadar gerilemiştir. Yapılan çoğu araştırmada sigara ve uçucu madde kullanım yaşı 10'a kadar indiği, uyuşturucu madde kullanımına başlama yaş ortalaması da 13,5'e indiği

belirlenmiştir. Madde bağımlılığının 18-29 yaş aralığındaki bireylerde fazla olduğu ve 45 yaş üzerinde bu oranın düştüğü gözlemlenmiştir (Can, 2012: 15; Öztürk vd., 2015: 100-101).

Psikolojik faktörlere baktığımızda kişilerde oluşan davranış bozuklukları, duygu durum değişiklikleri, saldırganlık ve öfke durumu, kişilik gelişiminin zayıf olması, çocukluk problemleri ve ergenlik dönemindeki sorunlar bu kişileri madde kullanmaya itmektedir. Madde bağımlılığına neden olan etkenler en fazla çocukluk ve ergenlik zamanlarında görülmektedir (Tansel, 2017: 1456). Ergen bireylerde salınan hormonların değişmesi, vücutta meydana gelen değişmeler ile beraber duygu-durum bozuklukların yaşanması bu bireylerin psikolojik olarak olumsuz etkilenmesine neden olmakta ve bu durum da ergen bireyleri madde kullanımına daha fazla itmektedir.

Madde bağımlılığın oluşmasında gelişimsel, psikolojik, sosyal ve çevresel etmenlerin olmasının yanında genetik faktörlerin de madde bağımlılığı konusunda önemli bir etken olduğu son zamanlarda yapılan çalışmalar ile ortaya çıkmıştır (Deşti, 2008: 3). Yapılan çalışmalarda kalıtsal olarak madde kullanımına yatkın olan kişilerde, beyinde bulunan sinirler arasında iletiyi sağlamaya yarayan bazı kimyasal maddelerle bu kimyasal maddelerin bağlı olduğu reseptörler, madde bağımlılığın oluşmasında ve yoksunluk belirtilerin boy göstermesinde etkili olmaktadır (Yılmaz, 2015: 35).

Madde bağımlılığında genetik faktörünün ne denli etkili olduğu konusunda çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucu sigara, alkol ve madde bağımlısı olan ebeveynlerin çocuklarının; sigara, alkol ve madde bağımlısı olmayan ebeveynlerin çocuklarına göre bağımlı olma riskinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Hatta sigara, alkol ve madde bağımlısı ebeveynlerin çocuklarının; sigara, alkol ve madde bağımlısı olmayan ebeveynler tarafından evlatlık alınması durumunda bile bağımlılık riskinin devam ettiği söylenmektedir. İkizler üzerinde yapılan araştırmalarda tek yumurta ikizlerinin çift yumurta ikizlerine oranla madde bağımlısı olma riskinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir (Yeltepe, 2010: 12-14).

Yapılan bütün çalışmalarda bu durum ortaya çıkmamasına rağmen genetik ve bağımlılık arasında doğru bir orantı olduğu gözlemlenmiştir. Çünkü yapılan laboratuvar çalışmalarında alkol ve uyuşturucu maddelerinin bağımlılık yapıcı özelliği olan toksin

etkisinin genlerle alt kuşaklara aktarıldığı görülmüştür. Bu yüzden alkolik bir babanın çocuğunun alkolik olma olasılığı diğer bireylere oranla daha fazladır. Ayrıca alkol ve uyuşturucu madde kullanımı sonucu beyinde zarar ve hasarların oluştuğu ve kalıtım yoluyla alt kuşaklara aktarıldığı belirtilmiştir (Çetin, 2013: 23).

Madde bağımlılığı daha çok asabi, kurallara ve sosyal hayat düzenine karşı koyan, uyum sorunu yaşayan, gelişimi ve olgunlaşma süreci tamamlanamamış kişilerde görülmektedir. Madde kullanan kişilerin iki ayrı uçta yer aldıkları gözlemlenmiştir. Birinci uçta yer alanlar saldırgan, hiperaktivite ve dışa dönük kişileri kapsamaktadır. İkinci uçta ise topluma ve sosyal çevreye uyum sağlayamamış, içe kapanık ve yalnızlaşan bireyler yer almaktadır. Bu iki grubun madde kullanma riski daha fazladır (Ögel, 2001: 32-33).

Ergenlik dönemindeki gençler kimlik bunalımı yaşayıp kendi kimliklerini bulma eğilimine girmektedir. Kendi vücut ve yapılarından memnun olmayan gençler sürekli başkalarına özenerek ergenliklerini sürdürmektedir. Ericson'a göre ergenlik dönemi üç farklı çatışmaya sebep olmaktadır. Bu çatışmalar; salınan hormonların neticesinde cinsel dürtülerin artarak devam etmesi sonucunda ergen bireyin cinsel kimliğini kanıtlamaya çalışması, ergenin bulunduğu ve yaşadığı çevrede kendini öne çıkarmaya çalışması, kendine yer belirlemesi ve kendi düşünce ve yargılarına göre mevcut ideolojiler arasında kendine uygun olanı oluşturmasıdır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 19-21).

Diğer taraftan duygusal dengesizlik yaşayan, öfke kontrolünde sıkıntı yaşayan, cinsel sorunları olan, benliği yeterince gelişmemiş, çocukluk döneminde ailesinden ve çevresinden şiddet gören, mutsuz bir hayat süren, zayıf bir aile ortamında yetişen, sokakta büyüyen ve kendini kontrol edemeyen bireylerin madde bağımlısı olma riski fazladır (Toros, 2002: 76-77).

2.4.2. Maddenin İçeriğinden Kaynaklı Bağımlılık

Sigara nikotin, alkol etanol ve diğer uyuşturucu maddelerin içerisinde bulunan maddeler insanlarda bu maddelere karşı bağımlılık geliştirmektedir. Özellikle son zamanlarda sentetik yollarla üretilen birçok kimyasal maddenin yapısında çok güçlü bağımlılık yapan maddeler eklenmektedir. Sentetik yollarla yapılan bu maddelerin miktarının artması ve daha fazla kâr etmek için maddenin içerisine çeşitli seyreltici ve

katkı maddesi eklenmektedir. İlk kullanımlardan sonra bireylerde tolerans durumu oluşmaktadır. Maddelerin sürekli kullanım sonucu vücudun maddeye alışma evresi olan tolerans durumu, madde bağımlılığı durumunu ortaya çıkarmaktadır (Türkmen, 2012: 19-21).

Maddenin kimyasal yapısı ve etkileri bağımlılık yapma konusunda çok önemli bir unsurdur. Maddenin kimyasal yapısı gereği merkezi sinir sistemi ve vücudun farklı yerlerinde oluşan etkiler üzerine bağımlılık oluşmaktadır (Şahin, 2017: 9). Sigara, alkol ve uyuşturucu maddelerin sinir sistemi üzerinde etki etmesinden dolayı bireylerde madde kullanım sonucu oluşan sahte iyilik ve mutluluk hali, gevşeme, canlılık ve haz duygusu oluşmakta ve bu durum bireyleri madde kullanmaya yöneltmektedir. Özellikle ilk kullanımlarda ortaya çıkan sahte iyilik hali ve haz duygusu çoğu madde kullanıcılarında istek durumunu arttırmaktadır.

Eroin, morfin gibi maddeler çok güçlü bağımlılık yapma özelliğine sahip maddelerdir. Hatta bazı maddeler alınan miktara göre ilk kullanımda bile bağımlılık yapabilmektedir. Günümüzde gençler arasında daha çok beyni uyuşturma özelliğine sahip olan, haz ve zevk sağlayan ve temin edilmesi daha kolay olan esrar ve uyuşturucu haplar kullanılmaktadır (Çetin, 2013: 21-22).

Madde kullanım miktarının artması ve sürekli olması durumu kullanıcılarda tolerans durumunu ortaya çıkarmaktadır. Tolerans sonucu bireyler bağımlı hale gelebilmektedir. Maddenin azaltılması veya kesilmesi sonucu yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır. Bu da maddenin bağımlılık yapıcı özelliğinin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Maddenin kullanılması ve aniden kesilmesi sonucu ortaya çıkan yoksunluk belirtileri insan vücudunda hem fiziksel hem de ruhsal etkiler bırakmaktadır (Çalışkan, 2018: 65-66). Bu yüzden bireylerin maddeye hiç başlamaması ya da başladıktan sonra resmi kurumlardan yardım alması ve tedavi olması gerekmektedir.

2.4.3. Çevresel Faktörler

Her insan bir çevre içerisinde doğup yaşamını sürdürmektedir. Sosyal incelemeler yapılırken birey çevresi içerisinde ele alınmaktadır. Çünkü insan çevreyi etkileme gücüne sahip ve çevreden etkilenmeye de çok müsait bir varlıktır. Madde

bağımlılığı konusunda da bireyin maddeyi kullanmaya başlamasında çevrenin rolü büyüktür. Çevreyi oluşturan faktörler maddenin kimyasal yapısı ve kişilerin kişisel özellikleri dışında kalan tüm etmenlerdir. Bu etmenler kısaca; aile, okul, sosyal çevre, merak, medya, arkadaş grubu, ekonomik durum ve toplumun sosyo-kültürel yapısıdır (Ersoy, 2015: 15-18).

Sosyal çevre içerisinde madde kullanım risk alanlarından ön plana çıkan grup ergen bireylerdir. Ergen bireyleri madde kullanımına iten faktörler vardır. Ergen bireyleri farklı yönere iten risk faktörlerinden biri gündelik sıkıntılardır. Bu gündelik sıkıntılar, günlük yaşantıda var olan, bireylerde sinir, gerginlik ve stres hali yaratan şeyler olarak tanımlanmaktadır. Gündelik sıkıntılar okul, arkadaş grubu, aile ve kişisel sıkıntıların hepsini kapsamaktadır. Bu sıkıntılara aile, okul ve arkadaş sistemleri içerisinde çözüm bulamayan ergen bireyler, sıkıntılarını giderebilmek için ve geçici iyilik halinden dolayı madde kullanımına yönelmektedir (Yorğun, 2014: 26-28).

Ergen bireyleri farklı yönere yönelten bir etmen de yalnızlıktır. Yalnızlık duygusu ergen bireylerde yetişkinlere göre daha fazladır. Yalnızlık yaşayan bu kişiler depresyon, kızgınlık, öfke kontrolsüzlüğü yaşamakta ve başkalarını yanlış anlama eğilimine girebilmektedir. Yalnızlık yaşayan ergenler, yalnızlık duygusunu giderebilmek için madde kullanımına yönelebilmektedir. Yalnızlık sorunlarını ve arkadaş eksikliklerini bu yolla giderebileceklerini düşünmektedirler (Altıntaş vd., 2004: 108).

Madde kullanan bireyler hem kendisine hem de topluma çeşitli zararlar verebilmektedir. Madde kullanan kişilerde fizyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlar meydana gelmektedir. Bireyleri maddeye iten sebepler kişinin kendisinden ve çevresinden kaynaklanmaktadır. Bu sebepler genel olarak merak, arkadaş grubuna uyma, arkadaş çevresinde ve içinde bulunduğu grupta öne çıkma, asilik ve farklı olma dürtüleri gibidir. Madde kullanan kişi sorunlarını madde kullanarak çözüme kavuşturacağına inanmaktadır. Ancak bu yanlış bir yöntemdir. Sorunların çözümünde madde kullanımının herhangi bir yararı yoktur. Bağımlılık yapan maddeler kısa bir süreliğine sahte iyilik halini verdikten sonra bireyi olumsuz etkilemeye başlamaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 16-17).

2.4.3.1. Merak

Merak, insanları yeni şeyler öğrenmeye sevk eden bir histir. Merak, doğuştan gelen temel bir duygudur. Toplumda bulunan bireylerde madde kullanımının olması ve bu kişiler tarafından özendiricilik faaliyetlerin var olması toplumun geri kalan kısmında bu maddelere karşı bir merak duygusu uyandırmaktadır. Diğer taraftan sigara, alkol ve uyuşturucu maddelerin insanlar üzerinde bıraktıkları etkilerin merak edilmesi ve bu etkiyi yaşamak adına bu maddelerin kullanımı söz konusu olabilmektedir.

Madde kullanmaya başlamada çok önemli bir unsur olan merak, yapılan çoğu araştırmaya göre özellikle gençlerin madde kullanmaya başlamasında ilk sıralarda yer almaktadır. Gelişen dijital dünyamızda sosyal medya ve yayın organlarında tanıtımı yapılan bireylerin merak duygusunu uyandırmaya sevk eden yayınlar, genç bireyler üzerinde etki etmekte, onların dikkatini çekmekte ve ulaşabildikleri maddeleri ‘bir kereden bir şey olmaz’ tavrıyla kullanmaya niyetlendiklerini görmekteyiz (Ergenç ve Yıldırım, 2007: 20).

Merak, insanların arzuladığı ve niyetlendiği şeylere ulaşma bakımından etkili bir duygudur. Özellikle gençler arasında madde kullanmaya yönelik merak duygusu çok gelişmiştir. Merak duygusunun yanında korku duygusu da kendini göstermektedir. Korku duygusu azalıp merak duygusu tavan yapınca bireyler madde kullanmaya yönelmektedir. ‘Bir kereden zarar görmem’, ‘bağımlı olmam’ anlayışları yerini ilk kullanımdan sonra sürekli kullanıma ve bağımlılık durumunun oluşmasına bırakmaktadır. İlk madde kullanımları sigara ve alkol olmasına rağmen daha sonraki süreçte diğer uyuşturucu maddelerin kullanımı görülmektedir (Akgül ve Özdilek, 2014: 256).

2.4.3.2. Medya

Günümüz toplumunda hayatın her alanında etkin olan medya faktörü, insanların davranış değiştirmelerinde ve tutum geliştirmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Çocukluk döneminde geliştirilen tutumlar ve davranışlar bireylerin daha sonraki yaşamında sosyal ve kültürel normları ve değerleri oluşturmaktadır. Çocukluk döneminde geliştirilen bu davranış ve tutumlar ilerleyen zamanlarda kalıcı ve durağan olmaktadır (Başkurt, 2003: 97).

Çocuklar içinde yaşadıkları toplumun değerlerini büyük bir kısmını medyadan öğrenmektedir. Medya tarafından çocuklarda olumsuz davranış geliştirecek ve onları madde kullanmaya itecek özendiricilik ve merak uyandıran faaliyetlerin gösterilmesi çocuklar üzerinde büyük bir etki uyandırabilmektedir.

Madde kullanmaya başlamada medyanın etkisi yadsınamaz. Günümüzde teknolojinin gelişmiş olması internet, sosyal medya ve globalleşme sayesinde sınırların kalkması, insanların kullandıkları her türlü maddenin tanınmasına sebep olmuştur. Günümüzde sosyal medya önemli bir etkileyici güç halini almıştır. Madde kullanımının önlenmesinde ve madde kullanmaya başlamada önemli bir faktör olan görsel, işitsel ve yazılı medya organları aracılığıyla bu maddelerin kullanımı teşvik edilebilmektedir (Güneltay, 2017: 16).

Kitle iletişim araçları bireyler üzerinde tartışmasız bir şekilde etki bırakabilmektedir. Özellikle teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmeyle beraber bu medya araçları bireylerin hayatlarına yön verecek duruma gelmiştir. Bireylerin sosyalleşmesine olanak verdiği gibi olumsuz sonuçları da doğurabilmektedir (Can, 2017: 17-18).

Medya organları tarafından bir maddenin süslenip olumsuz etkilerinin olmadığı söylenerek pazarlanması bireylerin dikkatini çekmekte ve madde kullanmaya yöneltmektedir. Özellikle sosyal medya, televizyon dizileri ve bilgisayar oyunları bireyleri gerçek dünyadan koparıp gerçek olmayan, göze hoş gelen yeni arayışlara sevk etmektedir (Horzum, 2011: 58). Kişilerin beyin fonksiyonları üzerinde olumsuz etkiler bırakmakta ve dışarıdan gelebilecek tüm zararlı maddelere karşı kendini savunma yeteneğini zayıflatmaktadır.

2.4.3.3. Sosyal Çevre ve Arkadaş Grubu

Sosyal çevre çok geniş bir kavramı nitelemektedir. Bireylerin gündelik hayatlarını geçirdiği ortam, kişiler ve araçların hepsi sosyal çevre içerisinde yer almaktadır. Sosyal çevre ve arkadaş grubunun etkileşimi sonucu sosyal aktiviteler ve günlük faaliyetler oluşmaktadır. Sosyal çevre ve arkadaş grubu, bireylerin hayatında önemli bir paya sahip ve bireylerin hayatlarının şekillenmesi, değişmesi açısından

önemlidir. Madde kullanmaya başlamada sosyal çevrenin ve arkadaş grubunun etkisi hiçbir şekilde yadsınamaz (Çetin, 2013: 23-24).

Sosyal çevre denilince ilk olarak, bireylerin günlük faaliyetlerini geçirdiği arkadaş, dost ve akran grubu akla gelmektedir. Arkadaş grubunun etkisi özellikle ergenlik döneminde yüksek seviyelere çıkmaktadır. Ergen bireyler, ergenliğin verdiği duygu ve değişimler ile birlikte arkadaşlarından her zaman ilgi beklemekte ve arkadaşlarına ihtiyaç duymaktadırlar (Karataş Terzi, 2009: 44).

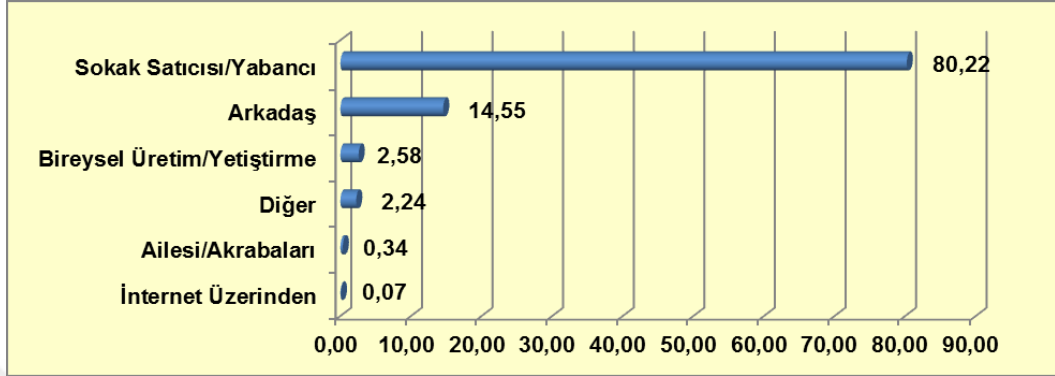
Ergenlik dönemindeki bireyler arkadaşlık kurmayı ve arkadaşlarına bağlanmayı bir ihtiyaç olarak görmektedir. Ergen bireyler arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirmekte, arkadaşlıktan keyif almakta ve birbirlerini fazlasıyla etkileyebilmektedir. Ergen bireyler birbirlerini hem olumlu hem de olumsuz yönden etkileyebilmektedir. Bu etkiler; akran desteği, akran danışmalığı, akran sapması, akran zorbalığı ve arkadaşlar arasındaki romantik ilişkilerdir. Özellikle aile ve okul ortamlarında umduğunu bulamayan ergen bireylerde arkadaşlık ilişkileri daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden ebeveynlerin ergeni anlayabilmesi, ilgi göstermesi ve değerli olduğunu ona hissettirmesi ergen birey açısından önemlidir (Argon ve Yılmaz, 2016: 250-252; Can, 2017: 14-16).

Ergen bireyler ilgi çekmek ve bir grupta öne çıkmak duygusuna fazla kapıldıkları için arkadaş grupları arasında kendilerini ispatlamaya çalışmaktadır. Aileden yavaş bir biçimde kopan ve kendini bağımsız hisseden ergen bireyler madde kullanabilen arkadaş grubu içerisine dâhil olabilmektedir. Bu yüzden madde kullanmaya başlama daha çok ergenlik döneminde olmaktadır. Madde kullanan grubun içerisine düşen ergen bireyler kendilerini o gruba kanıtlamak için madde kullanmaya başlamaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 87-88).

Ergen bireyler arkadaş çevresinde her zaman kabul görmeyi ve içinde bulunduğu arkadaş grubunda öne çıkmayı hedeflemektedir. Bu yüzden ergenlik döneminde kurulan arkadaşlıklar çok önemlidir. Çünkü madde bağımlısı biri ile kurulan arkadaşlık, kişinin de risk altında olmasına ve madde kullanmaya başlamasında etkili bir faktördür. Arkadaş grubundan gelen madde kullanma tekliflerine, kişi o grupta kabul görmek için

evet diyebilmektedir. Kişi bu maddelerin zararlarının farkında olsa bile madde kullanmaya başlama ihtimali oldukça yüksektir (Gül, Güneş, 2009: 89-92).

Grafik 2.7. Uyuşturucu Maddeyi Temin Yolu (%)

Kaynak: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, 2014.

Madde bağımlıları madde teminini genellikle torbacılardan ve yabancı olan kişilerden elde ederler. Ancak madde bağımlıları birbirlerini tanıdıkları ve birbirlerinin ortamlarına sık girip çıktıkları için madde teminini arkadaş çevrelerinden de kolaylıkla yapabilmektedir.

Yapılan araştırmaya göre madde kullanan bireylerin çevresindeki madde kullanıcıları artmakta, madde kullanmayanlar ise azalmaktadır. Hiç madde denememiş kişilerin, madde kullanıcılarına göre arkadaş çevresinden daha az madde kullanma ısrarı gördükleri tespit edilmiştir (Ögel, 2001: 160-161).

2.4.3.4. Aile

Aile, biyolojik ve psikolojik bağları bulunan, bireyler arasında duygusal, ekonomik ve tarihsel bir birlikteliğe sahip, kendilerini o eve ait hissedenden kişilerin oluşturduğu birlikteliktir. Aile, bireylerin gelişimini sağlamasına olanak sağlar, bireylere istikrar sağlar ve bireyleri gözetip korur. Her bir aile ferdinin farklı rol ve sorumlulukları vardır. Aile, çocukların davranışlarının ve tutumlarının şekillenmesindeki en önemli sosyal ortamdır. Aile, çocuklarının psikolojik, fiziksel ve sosyal gelişimini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 29-30).

Aile, toplumu oluşturan bireyleri doğduğu andan itibaren yetiştiren, onların toplum içinde statü sahibi olmasını sağlayan toplumun en küçük birimidir. Ailenin yapısı ve işleyişi bireyler için çok önemlidir. Ailedeki bireylerin hepsi birbirini etkileyebilmektedir. Madde kullanmaya başlamada önemli bir etkende ailedir. Aile içerisinde yaşanan problemler bireyleri farklı arayışlar içerisine sokmaktadır (Olçay, 2016: 2).

Aileyi var eden her bir bireyin ayrı rol ve sorumlulukları vardır. Madde bağımlısı bireyin ailesinde de roller bulunmaktadır. Bu roller; baş yapıcı, kahraman, şamar oğlu, yitirilmiş çocuk ve maskottur. Baş yapıcı, madde kullanan ve sorunlu kişiye duygusal yönden en yakın kişidir. Madde bağımlısının davranışlarını gizleyip ailenin devamlılığını sağlar. Kahraman, ailenin en büyük ferdi olup suçluluk duygusu, düşük benlik saygısı ve yetersizlik duyguları içerisindedir. Şamar oğlu, ailenin en problemli ve yüzkarası olarak tanımladığı kişidir. Yitirilmiş çocuk, aileden soyutlanmış, ortalıkta pek görülmeyen ve sıkıntılara sebep olmayan kişidir. Maskot ise ailenin jokeri durumunda olup aileyi uygun olmayan bir mizah ile rahatlatmaya çalışan, yitirilmiş çocuk ve şamar oğulları birkaç ortak özelliğe sahip bireydir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 41-42).

Aile, belirli bir düzene sahip olmakla beraber esnek bir yapıya da sahiptir. Aile içindeki roller, ilişkiler ve iletişim şekilleri ailenin ne kadar sağlıklı olduğunu göstermektedir. Her aile her zaman sağlıklı olmayabilir. Ailede madde bağımlısı bir bireyin bulunması aile içinde huzursuzluklara, sosyal sorunlara, çatışmalara ve iletişim bozukluklarına sebep olmaktadır. Aileleri sağlıklı yapan etmenlerin başında ailede bulunan güç kaynakları gelmektedir. Sağlıklı ve güç kaynaklarını etkin kullanabilen ailelerin özellikleri arasında aile kurallarının açık ve anlaşılır olması, her bireye özgü rol ve sorumlulukların bulunması, aile fertleri arasındaki ilişkinin sağlam ve güvene dayalı olması, aile bireylerinin birbirlerinin düşüncelerine saygılı olması, değişime açık ve kontrol ihtiyaçlarının olmaması, sorunlarla nasıl baş edeceklerini bilmeleri, aile içerisinde oluşan sorunların kabulü ve bu sorunların çözüme kavuşturulması gelmektedir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 104-105).

Bireyleri madde kullanmaya yönelten ailevi sorunlar; anne, baba ve kardeşlerin madde kullanması ve bağımlı olması, aile yapısının aşırı derecede otoriter olması veya

çok rahat olması, parçalanmış bir aile yapısının olması, aile içerisinde yaşanan sorunlar, şiddet ve çatışmalar, aile içi iletişim sıkıntısı, madde konusunda yeterince bilgi sahibi olmamak, eğitimsiz ebeveynler, aile bireylerinin ihtiyaçlarının giderilmemesi ve ebeveynlerin yeteri kadar sosyal olmamaları şeklindedir (Ersoy, 2015: 17).

Çocukluk döneminde ailesi ve yakın akrabaları tarafından fiziksel ve cinsel istismara uğrayan bireylerin madde kullanmaya yöneldiği yapılan araştırmada tespit edilmiştir. Çocuk yaşta iken şiddete uğrayan, aşağılanıp küçük düşürülen ve cinsel istismara uğrayan çocukların başta ucu maddelere ve eroine daha sonra sigara, alkol ve uyuşturucu maddelere yöneldiği saptanmıştır. Ayrıca anne babasından birinin ölmüş olması, ebeveynlerin boşanmış olması ya da herhangi bir aile unsurunun varlık gösteremediği durumlarda çocukların, diğer sağlıklı aileye sahip çocuklara göre daha fazla madde kullandığı da tespit edilmiştir (Ögel, 2001: 163-164).

Aile içindeki bireyleri madde kullanımına ve madde kullanım sonucu oluşan suçlara iten sebeplerden biri de ailedeki birey sayısıdır. Kentleşme sonucu oluşan göç nedeniyle Türkiye’de daha çok çekirdek aile kavramı öne çıkmıştır. Ancak hala geniş ve kalabalık aileler varlıklarını devam ettirmektedir. Aile bireylerinin fazla olması ebeveynlerin tüm çocuklarına ilgi gösterememesi ve hepsine yeteri kadar zaman ayıramamasına neden olmaktadır. Ailesinden ilgi, sevgi ve yakınlaşma göremeyen kalabalık ailenin bireyleri başka taraflara yönelebilmektedir. Bu durum daha çok ailenin en büyük çocuğunda görülmektedir. Ayrıca aile bireylerinin fazla olması, bu kişilerin birbirlerini daha fazla etkilemesi riskini de arttırmaktadır (Bozkurt, 2015: 70-72).

Bireylerin anne, baba ve kardeş dışındaki akrabalarında madde kullanımının varlığı da bireylerin madde kullanmaya başlamasında etkili rol oynamaktadır. Akrabalar ve komşular arasında bağımlı kişilerin varlığı ve bu bireyler ile olumsuz iletişimin meydana gelmesi kişileri madde kullanmaya itebilmektedir. Bunun yanı sıra kişinin çevresinin genelinde madde kullanım oranının yüksek olması, madde temininin kolay olması, kişilere madde kullanımının olumsuz sonuçlarını söyleyen kişilerin aynı zamanda maddeyi kullanıyor olması, toplumun önde gelen ünlülerin, sanatçıların ve sporcuların madde kullanması, toplumun içe kapanık bir işleyiş içerisinde olması, kişilerin zamanlarının çoğunu madde kullanılan yerlerde geçirmesi, yeterince sosyal

işlevselliğe sahip olunamaması ve toplumda sevgi, saygı duygularının çok az olması bireyleri madde kullanmaya itmektedir (Uzday, 2015: 4-8).

Ailesinden ve toplumdan dışlanan, anlaşılmayan ve iletişim kopukluğu yaşayan bireyler, bu sıkıntılarını giderebilmek için başka yollara yönelmektedir. Bireyler bu durumdan dolayı arkadaş çevresini seçmede zorluklar yaşamaktadır. Genellikle madde kullanan gruplar ile karşılaşp madde kullanmaya başlamaktadır. Madde kullanan kişi bu grupta kabul görmekte ve grup tarafından anlaşıldığını, ilgi gördüğünü ve değer gördüğünü hissetmeye başlamaktadır. Madde kullanıcısının en çok ihtiyacı olduğu bu durumlar gruba daha fazla bağlanmasına ve madde kullanmaya devam etmesine sebep olmaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 38-41).

Madde bağımlılığının aile üzerindeki etkileri, aile içindeki rol ve statülerde farklılık göstermektedir. Bağımlı bir babanın varlığı aile içindeki eş ve çocuklar üzerinde olumsuz etkiler etmekte, bağımlı bir çocuğun bulunması ebeveynler ve diğer kardeşler üzerinde olumsuz etki etmektedir. Aile içerisinde madde kullanıcısı birinin varlığı, aile içi dinamikleri olumsuz etkilemekte ve ciddi sorunların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Madde bağımlısı kişinin, madde kullanan arkadaşlarını eve getirmesi ve onlarla arkadaşlık etmesi, ev içinde çatışmalara ve uyuşmazlıklara sebebiyet vermektedir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 78-80).

SAMAY-98 araştırmasına göre aile fertlerinden herhangi birinin madde kullanıcısı olması diğer aile fertleri açısından risk oluşturmaktadır. Ebeveynlerden veya kardeşlerden birinin alkolik olması çocuklarının alkol kullanmasına; sigara tiryakisi olması çocuklarının sigara kullanmasına; esrar kullanması çocuklarının esrar kullanmasına ve eroin bağımlısı olması çocuklarının da eroin kullanmasına neden olmaktadır (Ögel, 2001: 164-166).

Madde kullanım ve suç işleme risklerini arttıran bir sebep de ailedeki bireylerin suça karışmış olmalarıdır. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki ailedeki ebeveynlerden ve çocuklardan herhangi birinin madde kullanması ya da suç işlemiş olması ailedeki diğer bireyleri de etkilemekte onların da madde kullanımına ve suç işlemeye yönelmesine neden olmaktadır. Suç ve madde bağımlılığı öğrenilen bir davranış olması sebebiyle

çocuklar ailelerinin olumsuz ve kötü yanlarını öğrenip bunu uygulamaya başlamaktadır (Bozkurt, 2015: 72-73).

Aile içinde madde kullanım sonucu ortaya çıkan çatışmalar, şiddet ve suça yönelik davranışlar ailenin toplum içindeki yerini sarsmaktadır. Bu olumsuz etkiler sonucu aile toplumdan izole olmaya başlamaktadır. Bağımlı bireyin maddenin etkisinden dolayı aile bireylerine şiddet uygulaması, yalan söylemesi ailenin kendi içerisinde kalıcı hasarların oluşmasına neden olmaktadır. Bunun dışında bağımlı bireyin aile içi rollerini yerine getirememesi, para sıkıntısından dolayı çeşitli suçlara yönelmesi veya aile bireylerinden ekonomik destek sağlanması durumunda ailede ekonomik kayıpların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bağımlının aileye verdiği bu zararlardan ötürü, ailenin diğer fertleri ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlar yaşamaktadır.

Madde bağımlılarının aile ile olan bağları genel olarak kopuktur. Madde kullanıcıları maddenin verdiği etki ile beraber aile içerisinde çatışmalara ve uyuşmazlıklara neden olmakta, sorumsuz davranmakta ve aile içindeki rolünü tam olarak yerine getirememektedir. Ebeveynler çocuklarının maddeye başladıklarını öğrendiklerinde ya çok ilgili davranıp yardımcı olmaya çalışmakta ya da aşırı baskı yaparak çocuğu maddeye iten sebepleri görmezden gelip, tamamen kullanıcı çocuğu suçlamaktadır (Ögel, 2001: 24).

Madde kullanan bireyler maddeye başlamanın önemli etkeni olarak başkalarını göstermektedir. Bağımlılar, ‘ailem daha iyi olsaydı’, ‘bana ilgi gösterip yanımda olsalardı’ madde kullanmaya başlamazdım tutumları içerisinde. Eş bağımlılık da bağımlının ortaya sürdüğü tüm mazeretleri kabul etmekte ve ailenin suçlanması yoluna gitmektedir. Aileler, bu davranışlardan dolayı kendilerini suçlamaya başlamakta bunun sonucunda madde bağımlılığı durumu iyice pekişmektedir. Ailelerin çoğu, bağımlı bireye çok fazla destek sağlamakta, ilgilerini üst seviyelere çıkartmakta ya da cezalandırıcı ve mesafeli bir tutum takınmaktadır. Böylece çocuklarının kendilerinden ve ailelerinden uzaklaşmayacağını sanmaktadır. Ancak bu davranış ve tutumlar bağımlı bireyin durumunun daha kötüye gitmesine neden olmaktadır.

Madde bağımlısı olan ya da madde kullanan kişinin çevresinde olup onun bağımlılık durumunu istemeden ve farkında olmadan destekleyen kişilere eş bağımlı

denilmektedir. Eş bağımlı, bireyleri madde kullanmaya yöneltmekte ve çevreden gelen tüm olumsuz görüşleri içinde barındırmaktadır. Eş bağımlı içerisinde aile fertleri de yer almaktadır. Ailenin bağımlı bireyi, madde temini için ekonomik yönden desteklemesi, bağımlı bireyin sorumluluklarını üstlenip onun rol ve görevlerinin aksamasına neden olması, onun bu durumu için mazeretler bulması, bağımlılık durumunu hoş görmesi, bağımlı bireyi istemeden ve farkında olmadan madde kullanmaya daha fazla itmektedir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 96-98).

Madde kullanan bireyler çoğu ailede kabul görmemekte ve buna yönelik sorunlar oluşmaktadır. Aile, madde bağımlısı olan bireye güvenmemeye ve değersiz görmeye başlamaktadır. Bunun sonucunda bağımlı birey aileden dışlanmış olmaktadır. Ailenin bağımlı bireyi kabullenmemesi, bağımlıya kötü davranarak madde kullanımını engellemek istemesi ve bağımlı gencin insan haklarını yok sayarak onu insan içine çıkartmaması genel olarak ailenin yapmış olduğu yanlışlardandır. Ailenin takındığı bu yanlış tutumlar, bağımlı bireyi aileden koparmakta ve maddeye daha fazla sarılmasına sebep olmaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 32-33).

Sağlıklı bir aile ortamında ailenin hiçbir ferdi ilgi ve dikkat merkezini oluşturmaz. Ancak madde kullanan birey dikkatleri üstüne çekmektedir. Bağımlı kişi sürekli olarak takip edilir ve desteklenmeye çalışılır. Aile içerisinde madde kullanıcısı biri varsa ilginin hepsinin ona yönlendirilmesi, bu kişinin maddeye daha fazla sarılmasına sebebiyet vermektedir. Aileler eğitimsiz ve bilgisiz olunca madde kullanımı konusunda nasıl davranacaklarını bilemezler. Aileler panik durumu yaşamakta ve ne yapacaklarını bilememektedirler (Arslan, 2016: 26-27).

Ebeveynler çocuğunun madde kullandığını öğrendikleri ilk an büyük bir hayal kırıklığı yaşamaktadır. Çocuğun madde kullanıcısı olması, ailenin çocuk için kurduğu bütün hayalleri yıkmaktadır. Çocukların madde kullanmaya başlamasında ebeveynler kendilerini suçlamakta ve ne yapacaklarını bilemedikleri için çocuğu olumsuz yönde etkilemeye başlamaktadırlar. Bazı ebeveynler ise çevreden çekindikleri için çocuklarının madde kullandıklarını inkâr etmekte ve gizlemektedir.

Ailelerin çoğu, madde bağımlısı çocuğunun maddeyi bırakması için nasıl bir yol izleyeceğini bilememektedir. Kendilerine göre doğru buldukları yöntemleri çocuk

üzerinde uygulamaya başlamaktadır. Bu yöntemler sonuçsuz çıkınca aile de maddenin bırakılması konusunda ümitsizliğe kapılmaktadır. Ebeveynler bu süreçten sonra çocuklarından desteği kesmeye başlamaktadır. Aile ne yapacağını bilmemekte ve büyük bir şaşkınlık içerisinde girmektedir. Ayrıca bazı ebeveynler çocuğunun madde kullandığını öğrendiklerinde çocuğa karşı büyük bir öfke duyup çocuğa yönelik şiddete başvurmaktadır. Ailelerin bir kısmı ise büyük bir korku içerisinde girebilmektedir. Çocuklarının madde kullanmaya başlamasıyla büyük sıkıntıların başlayacağını düşündükleri için korkuları daha da büyümektedir. Bu korku hem aileye hem de madde kullanıcısına zarar vermektedir. Aile biran önce bu sıkıntının giderilebilmesi için büyük beklentilere girmekte ve bu durumun iyileşmesi için hızlı çözümler aramaktadır. Bu beklentilerin yerine gelmemesi sonucu ailede ümitsizlik duygusu ortaya çıkmaktadır. Madde kullanımı konusunda bilgili ve eğitilmiş olan aileler ise tüm yaşanan sorunlara karşın, bu sürecin geçeceğine ve madde kullanıcısı bireyin iyileşip maddeyi bırakacağına dair umutludur. Madde kullanıcısına yönelik desteğin sürekli sürdürülmesini benimsemekte ve mücadeleye devam etmektedir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 82-84).

2.4.3.5. Okul

Sosyal çevre faktörü içerisinde yer alan diğer önemli etmen okullardır. Okullar bireyleri eğiten, hayata hazırlayan ve geleceklerine şekil veren kurumlardır. Okul çağındaki arkadaşlıklar kişilerin hayatlarına yön verebilecek niteliktedir. Üniversite çağına kadar ki süreçte okul hayatında yaşanan tüm olumlu ve olumsuz durumlar bireylerin hayatlarında kalıcı etkiler bırakabilmektedir. Okul arkadaş çevresinin madde kullanmaya meyilli olması, kişinin kendisini arkadaşlarına ispatlamak istemesi, arkadaş grubunun madde kullanmaya teşviki, arkadaş grubu ile yaşanan sorunlar, öğretmen ve okul yönetimi ile yaşanan problemler, başarısızlık, devamsızlık, okula karşı ilgisizlik, eğitim sisteminin ezber dayalı olup kişileri düşünmeye ve geliştirmeye sevk edememesi, eğitim sisteminin bireylerin duygu ve düşüncelerinde farkındalık yaratamaması, kişilerin karşısına çıkan problemlere karşı çözüm geliştirememesi okuldaki öğrencileri madde kullanma riski ile karşı karşıya bırakmaktadır (Uzday, 2015: 4-8).

Okul, öğrencilerin eğitim ve öğretimin yanında sosyalleştiği en önemli kurumlardan biridir. Çocuklar okulda sosyalleşirken ve eğitim alırken çeşitli sorunlar ile karşılaşabilmektedir. Bu sorunlar çeşitli istenmeyen ve tasnif edilmeyen davranışlara neden olabilmektedir. Öğrencilerin okul ortamında yaşadığı sorunlar mikro, mezzo ve makro şeklinde üç düzeyde ele alınmaktadır. Mikro düzeyde öğrencinin kendisinden kaynaklanan sorunlar, mezzo düzeyde öğrencinin ailesinden ve okulundan kaynaklanan sorunlar ve makro düzeyde de öğrencinin sosyal çevresinden ve eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlardır (Demirtaş ve vd, 2007: 422).

Bu üç düzeyde de sorun yaşayan öğrenciler sorunlarını çözüme kavuşturmak adına farklı yönlerde kayabilmektedir. Bu farklı yönlerin en önemlisi de madde kullanımıdır. Madde kullanımını okullarda tamamen yok etmek için öğrencilerin yaşadığı bütün sorunları ele almak ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek önemli olacaktır.

Mikro düzeydeki problemler daha çok öğrencinin kendisinden kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunlar öğrencinin okul fobisi, arkadaşlarına ve okuluna uyum sorunu, ders başarısızlığı, sosyal problemler, içe dönük ve dışa dönük davranış problemleridir. Bu problemlerin ortaya çıkışı ve devam etmesi öğrenci açısından olumsuz bir durumdur. Türkiye eğitim sistemi daha çok sınav odaklı bir sistem olduğu için öğrencilerin akademik başarısı hem öğrenciler açısından hem öğretmenler açısından hem de veliler açısından oldukça önemlidir. Akademik başarısı yüksek olan öğrenciler her ortamda takdir görmektedir. Ancak günümüzde öğrenciler ders çalışmaya isteksiz bir durumdadır. Sorumluluk bilincinin oluşmadığı öğrencilerde ders çalışma bilinci de oluşmamaktadır. Ders çalışmaya isteksizlik akademik başarısızlığa neden olmaktadır. Bu davranış hem öğrenciler hem öğretmenler hem de aile tarafından sıkıntı halini almaktadır (Aktan, 2018: 171-174).

Okullarda, okul eşya ve araç gereçlerine zarar verilmesi, hırsızlık, okula suç aleti getirilmesi, saldırganlık, zorbalık, disiplin problemleri, başarısızlık, kopya çekme, devamsızlık gibi öğrenciden kaynaklı pek çok sorun yaşanmaktadır. Ayrıca aile bağlarının kopuk olması, ailelerin ve öğrencilerin ilgisizliği, öğrencilerin sigara, alkol ve madde kullanması ve öğrencinin yaşadığı ekonomik sorunlar ciddi sorunlar olarak tanımlanmıştır (Demirtaş vd., 2007: 422-423).

Öğrencilerin içe dönük ve dışa dönük problemleri okul fobisi, şiddet, akran zorbalığı, depresyon ve intihar sorunlarını kapsamaktadır. Okul fobisi, daha çok okula yeni başlayan öğrencilerde görülüp daha sonra çeşitli sorunlara neden olan bir durumdur. Öğrencilerin dışa dönük yaşadığı problemlerden birisi de şiddettir. Okul ortamında hem gelişmiş hem de gelişmemiş ülkelerde şiddet eğilimi giderek artmaktadır. Özellikle akran grubundan gelen şiddette dayak, zorbalık, taciz ve istismar olayları yaşanmaktadır. Bazen şiddet olaylarında bıçak, silah gibi aletler de kullanılmakta bunun sonucunda yaralanma ve ölümler meydana gelmektedir. Bu şiddet olayları öğrencileri, okulu ve aileleri fazlasıyla etkilemektedir. Öğrencileri şiddete yönelten sebepler ise madde kullanımı, depresyon, sosyal sorunlar, içsel sorunlar, akademik başarısızlık, uyum sorunu ve okul devamsızlığıdır. Şiddet ve zorbalık uygulayan öğrencilerin amaçları genellikle kendini kabul ettirme uğraşı, okul içinde tanınır olmak ve ailesinden gelen şiddet davranışını uygulamayı benimsemesidir. Zorbalık davranışlarında fiziksel zorbalık, lakap takmak, hırsızlık, korkutma, dışlama, iftira etme ve alay etme gibi eylemler yer almaktadır. Bu tür saldırgan davranışlara uğrayan öğrenciler depresyona girebilmekte hatta intihar teşebbüsüne bile kalkabilmektedir (Aktan, 2018: 175-178).

Yapılan araştırmalar neticesinde zorba öğrencilerin kişilik bozukluğu yaşadığı, diğer öğrencilere karşı çatışma içinde oldukları, arkadaş ilişkilerinde olumsuz bir tavır takındıkları, gergin ve öfkeli bir ruh hali içinde oldukları, arkadaşlarının başarılarını kıskandıkları, okul kurallarına uymadıkları, kaygı düzeylerinin düşük olduğu ve benlik saygılarının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Zorbalık davranışlarını gösteren öğrenciler bu davranışı ailesinden ve yakın çevresinden öğrenerek uygulamaktadır. Zorbalığa uğrayan çocuklar genellikle çekingen, korkak, güvensiz, kaygılı; aile içi ilişkileri normal düzeyde olan, çevresine karşı duyarlı kişilerdir. Bu kişiler zorba davranışlara maruz kaldıklarında ne yapacaklarını bilememekte ve bunu hak etmediklerini düşünmektedir (Çınkır ve Kepenekçi, 2003: 239-241).

Öğrenciden kaynaklanan bir diğer sorun teknoloji bağımlılığı ve bunun sonucunda meydana gelen dikkat dağınıklığıdır. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle beraber cep telefonu kullanım yaşı düşmüş ve neredeyse bütün öğrencilerde akıllı telefon mevcut hale gelmiştir. İnternet ve sosyal medya bağımlısı olan gençler derslerini

boşlar ve takmaz hale gelmektedir. Öğrenci fiilen derste olmasına rağmen dikkat dağınıklığından dolayı düşünsel olarak internette ve sosyal medyada meydana gelen olayları merak etmektedir. Öğrenciler okul ortamında sosyal sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu sosyal sorunlar; madde bağımlılığı, devamsızlık ve ergen hamileliğidir. Artık tüm ülkeler için küresel bir sorun haline gelen madde bağımlılığının okullarda kullanım oranı da sürekli artmaktadır. Madde kullanım yaşının düşmesi öğrencilerin risk grubuna girmesine neden olmaktadır. Okullarda madde kullanımının artmasının nedenleri arasında maddeye ulaşabilme konusunda sıkıntı yaşamama, ailenin çocuğa yeteri kadar sevgi ve ilgi göstermemesi ve okullarda yeteri kadar önleyici ve koruyucu çalışmaların bulunmamasıdır. Diğer sosyal sorun da okul devamsızlığı ve terkidir. Dünya devletleri arasında Türkiye yüksek bir devamsızlık oranına sahiptir. Öğrencilerin devamsızlık ve okul terki nedenleri arasında okula uyum sağlayamama, akademik başarısızlık, kendini ispat etmeye çalışma, okul ve çevreden kaynaklanan sorunlar, ebeveynlerin eğitim seviyesinin ve sosyoekonomik durumunun yetersiz olması, sınıf tekrarı, cinsiyet ve aşırı özgürlük duygusudur (Aktan, 2018: 190-194).

Mezzo düzeydeki problemler öğrencinin kendisinden çok çevresinden kaynaklanan sorunlardır. Öğrencinin en çok ilişki kurduğu çevrenin başında aile ve okul gelmektedir. Okul ve aile çevresinin çocuğu ihmal etmesi sonucu çocukta okul ortamı içerisinde çeşitli olumsuzlukların çıkmasıyla beraber bu durum çocukta madde kullanımı, sokakta yaşama ve çocuk işçiliğini de tetiklemektedir. Ayrıca okul ortamında akranlarından baskı görme ve fırsat eşitsizliğinden dolayı öğrencilerin çevresi içinde dışlanma yaşayıp eğitim hayatları sekteye uğrayabilmektedir (Aktan, 2018: 207). Öğretmenlerin ve yöneticilerin davranışları, aile ile olan ilişkileri, okul hiyerarşisi, okul kültürü, okul iklimi ve okuldaki psikososyal servis öğrencilerin okul, okul içi problemlerini etkilemektedir (Demirtaş ve vd., 2007: 424).

Öğrencilerin okul ortamında yaşadığı sorunlar; disiplin uygulamalarından kaynaklı, eğitim ortamlarından kaynaklı ve kişiler arası çatışmalardan kaynaklı şeklindedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu disiplin yönetmeliğinin tam olarak uygulanamaması ve uygun olarak görülen ceza-ödül uygulamalarının işlevsel olmaması öğrencilerin okul ortamında sorunlar yaşamasına neden olmaktadır (Aktan, 2018: 218-220). Eğitim koşullarının iyi olması, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sağlıklı

yürütülebilmesine ve öğrencilerin en iyi şekilde yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak eğitim koşulları yeteri kadar iyi değildir. Okul güvenliğinin yetersiz olması, fiziki yetersizliklerin varlığı, kalabalık sınıflar, çatışmalı ortamların oluşması, fırsat eşitsizliği bakımından çoğu okulda sportif, akademik, psikososyal ve eğitsel yönden sıkıntıların varlığı, oyun alanı gibi sosyal aktivitelerin yetersizliği, okulların mekânsal ve mimari açıdan yetersiz ve eski olması gibi sorunlar eğitim ortamından kaynaklanan sorunlardır (Demirtaş ve vd, 2007: 423). Bu sorunların varlığı öğrencilerin okul ortamında çeşitli sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Öğrencilerin okul ortamında olumsuz etkilendiği bir diğer etken de kişiler arası çatışmalardır. Çoğu zaman okullarda dikey ve yatay çatışmalar yaşanmakta ve öğrenciler bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir. İletişim problemleri öğretmen-veli, öğretmen-öğrenci ve yönetici-öğrenci arasında yaşanmakta olup olumsuz iletişim örneklerinin yaşanması öğrencilerin sorunlarını çözmemekle beraber daha fazla artmasına sebep olmaktadır. Ayrıca yatay çatışma olarak meslek elemanlarının kendi aralarında çatışmalar yaşaması da öğrenciler üzerinde olumsuz bir durum yaratmaktadır (Aktan, 2018: 218-220).

Okul kültürü öğrencilerin, öğretmenlerin, yöneticilerin ve velilerin birbirleriyle olan iletişim, ilişki ve etkileşiminin tümü demektir. Okul kültürü, okulda bulunan sorunların ortaya çıkmasının engellenmesinde ve engellenemeyen sorunların çözümüne ilişkin yeni fikirlerin ortaya çıkmasında etkilidir (Demir vd., 2012: 11-13). Okul kültür seviyesi yüksek olan okullar akademik düzeyde, öğretmen öğrenci ilişkilerinde ve yönetici veli ilişkilerinde yüksek seviyeye sahiptir. Aynı zamanda okul içerisinde daha az problemin çıkmasını sağlamakta ve çıkan bu problemlere kalıcı çözümler de sunmaktadır. Ancak okul kültür seviyesi düşük olan okullar öğrenci, öğretmen, yönetici ve veliler arasında iletişim kopukluğu olan, akademik düzeyin düşük seviyelerde olduğu, çeşitli problemlerin ortaya çıktığı ve bu problemlere çözüm üretemeyen okullardır. Okul kültür seviyesi düşük olan okullarda öğrenciler hem birbirlerinden hem de kötü olan çevrelerden etkilenebilmekte ve madde kullanmaya daha kolay bir şekilde başlayabilmektedir.

Öğrencilerin aile odaklı yaşadığı sorunlar; ekonomik sıkıntılar, parçalanmış aile, otorite boşluğu ve okul veli etkileşimsizliğidir. Özellikle devlet okullarında çokça karşımıza çıkan sorunlardan bir tanesi ailelerin sosyoekonomik durumlarının farklı

olmasıdır. Fakir veya düşük statülü ailelerin çocukları bulundukları ekonomik durumdan etkilenmekte, utanmakta ve bu durum ortaya çıktığında sosyal dışlanmaya uğrayabilmektedirler. Ekonomik durumu iyi olmayan veliler, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamada sıkıntı yaşayabilmektedir. Bu durum çocukların okul ortamında sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. Çocuklarına bakmak, çocuklarını korumak ve gözetmek ebeveynlerin sorumluluğu altındadır. Sağlıklı aileler bu sorumluluğu yerine getirmede önemli rol oynamaktadır. Ancak Türkiye’de son zamanlarda hızla artmakta olan boşanma oranı sağlıklı ailelerin parçalanma oranını arttırmaktadır. Parçalanmış aile ve tek ebeveyne sahip olan öğrenciler diğer öğrencilere göre okul ortamında uyumsuzluk yaşayıp kendini okul ortamında soyutlayabilmektedir. Öğrencilerin özellikle ergenlik döneminde ailelerini dinlemeyip sorumluluk almaması, ailede otorite boşluğundan kaynaklanmaktadır. Çocuğuna söz geçiremeyen ve çocuğunu gereğinden çok rahat bırakan aileler, çocuklarında ders çalışmaya isteksizlik ve dikkat dağınıklığına sebep olmaktadır. Ayrıca okul veli etkileşimi de çocukların başarısı açısından çok önemlidir. Öğrencisini sürekli takip eden, sorunları ile ilgilenen, okul öğretmen ve yöneticileri ile sürekli iletişim halinde bulunan velilerin öğrencileri daha başarılı olmaktadır. Bunun aksine öğrencisini okula bırakıp takip etmeyen velilerin çocukları başarısız olmakla beraber çeşitli sorunlar da yaşamaktadır (Aktan, 2018: 212-216).

Öğrencilerin mezzo düzeyde karşılaştığı bir diğer problem ihmal ve istismardır. Çocuk, aile ve okul tarafından ihmal veya istismara uğrayabilmektedir. Türkiye’de artık sıklıkla karşılaştığımız bu durum ciddi bir sorun alanını oluşturmaktadır. Aile tarafından ihmal veya istismara uğrayan çocuk okulda meslek elemanları tarafında fark edilip koruma ve gözetim altına alınabilmektedir. Okul tarafından ihmal veya istismara uğrayan çocuk için de aile ortamı daha güvenli olmaktadır. Olaya daha geniş bir perspektifte bakıldığında çocuk hem okul hem de aile tarafından ihmal veya istismara uğrayabilmektedir. Burada kilit rolün öğretmende olduğu vurgulanmakta olmasına rağmen bu durumun faili genelde öğretmenler olabilmektedir. Bu ciddi soruna yönelik önleyici ve koruyucu tedbirlerin hızlı bir şekilde alınıp uygulanması önem arz etmektedir.

Makro düzeydeki problemler, mikro ve mezzo problemlerini de içeren, okul ekosisteminde karşılaşılan problemlerin en dış halkasıdır. Makro düzeydeki problemler

sosyal çevre ve eğitim sisteminden oluşmaktadır. Sosyal çevre ve eğitim sistemi birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinden beslenmektedir. Sosyal çevre okul sistemini çevreleyen, okul ve okulda bulunan öğrencilerin profillerini şekillendiren, içinde sosyoekonomik yapı, kültürel faktörler ve sosyodemografik yapıları bulunduran önemli bir unsurdur. Temel sorun faktörleri, sosyal çevre ve göç olgusu ile beraber oluşan sosyal dışlanma ve bölgeler arası faktörler şeklindedir. Göç ile yer değişiklikleri yaşayan aileler genellikle gittikleri yerler arasında sosyal ve kültürel farklılıklar ile karşılaşabilmektedir. Bu farklılıklar, göç eden ailelerin göç ettikleri yerlere uyumunu zorlaştırmaktadır (Saydam, 1987: 5). Uyum sağlamayan aileler o topluluk tarafından kabul görmemekte ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Toplum tarafından dışlanan ailenin çocukları da okulda akranlarına uyum sağlayamadığı için dışlanmaktadır. Bu sorun sosyal çevrenin öğrenciler üzerindeki olumsuz bir etkisidir. Sosyal çevrenin öğrenciler üzerinde diğer olumsuz faktörü bölgeler arası farklılıklardır. Türkiye'nin bütün bölgeleri arasında sosyodemografik ve sosyoekonomik farklılıklar bulunmaktadır. Göç, parçalanmış aile ve yoksulluk gibi faktörlerin bulunduğu bölgelerde yaşayan çocuklar, bu bölgelerin kendilerine özgü bulunan problemleriyle karşılaşmaktadır. Bölgeler arasında bulunan bu farklılıklar öğrenciler açısından fırsat eşitsizliğine sebep olmaktadır. Geri kalmış bölgelerde ortaya çıkan fırsat eşitsizliği sorunu o bölgede bulunan çocukların eğitimini olumsuz etkilemektedir (Aktan, 2018: 226-229; Polat ve Özdemir 2018: 1402).

Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım yaşının ilkökul seviyelerine kadar düştüğü belirtilmişti. Bu yüzden okul ortamı ve okulda yaşanan sorunların hepsi bu çocukları madde kullanımına itebilmektedir. Günümüzde yaşanan tüm gelişmelerle beraber madde temininin kolay olması ve öğrencilerin madde kullanmaya diğer bireylerden daha fazla meyilli olması öğrencilerin risk grubunda olmasına neden olmaktadır. Bunun dışında özellikle özel lise ve üniversitede okuyan öğrencilerin eğlence amaçlı toplandıkları yerlerde sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranının daha fazla olduğu bilinmektedir.

İnsanların geleceğine yön veren eğitim hayatına, madde bağımlılığı darbe vurmaktadır. Bağımlı olan bireyler madde temini ve kullanımı için sürekli farklı arayışlar içerisine girmekte ve madde bağımlısı olan kişiler ile arkadaşlık kurmaktadır.

Madde kullanıcıları okula devam konusunda sıkıntılar yaşamakta, okula gitse bile yoksunluk belirtilerinden dolayı sürekli maddeye yönelme içerisinde bulunmaktadır. Bu durum sonucu birey derslerinde başarısız olmakta, çevresi ile sıkıntılar yaşamakta, öğretmen ve okul yönetimi ile uyuşmazlık yaşamakta ve eğitim hayatını sonlandırma yoluna gitmektedir. Günümüzde özellikle madde kullanım yaşının düşmesi eğitim başarısına gölge düşürmektedir (Çalışkan, 2018: 77-78).

2.4.3.6. Ekonomik Durum

Madde bağımlılığını etkileyen faktörler arasında kentleşme, sanayileşme, küreselleşme, göç, ruhsal ve toplumsal sorunlar bulunurken, madde bağımlılığı toplumu ekonomik, hukuksal, sosyal ve tıbbi açıdan etkilemektedir (Gümüş vd., 2011: 322-323).

Madde kullanımı tüm dünyayı olumsuz etkilediği gibi ülkemizi de olumsuz etkilemekte ve her geçen gün madde kullanım oranı artmaktadır. Madde kullanım yaşı ise düşmektedir. Madde kullanımı ülkemizin ekonomik, sağlık, işgücü olarak zarar görmesine ve toplumsal sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Ülkemizin Avrupa ve Asya Kıtası'nı birbirine bağlaması ve transit ülke olması nedeniyle yasa dışı yoldan ülkemize fazla miktarda madde girmektedir. Bu durum ülkemizde madde temini konusunda kolaylık sağlamak ve madde kullanım oranını arttırmaktadır (Çetin, 2013: 62).

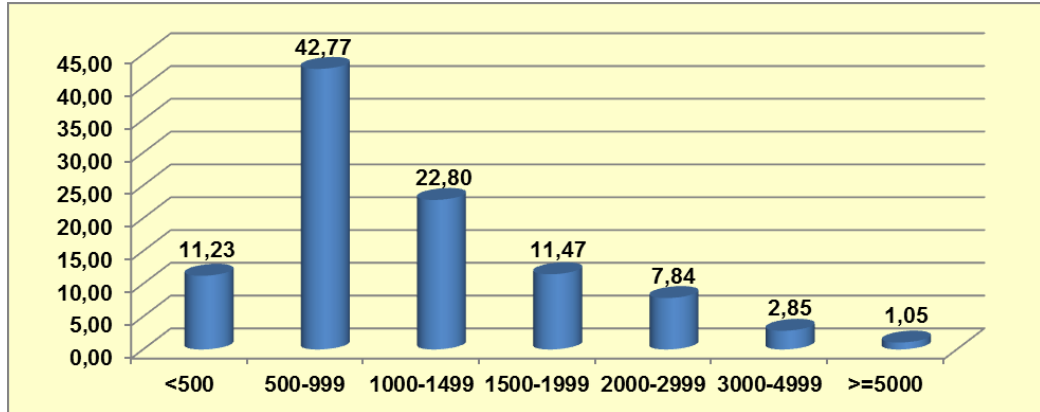
Kişinin içinde yaşadığı sosyal çevre maddenin temini konusunda kişileri etkilemektedir. Kişinin yaşadığı çevre madde temini konusunda etkin ise bu durum madde kullanım oranını arttırmaktadır. Kişilerin yaşadığı çevrede kullanılan uyuşturucu madde türü de madde temini açısından farklılık göstermektedir. Örneğin; sosyoekonomik düzeyin düşük olduğu yerlerde uçucu madde kullanımı fazlayken sosyoekonomik düzeyin yüksek olduğu yerlerde kokain kullanım daha fazla olmaktadır. Ancak kişinin yaşadığı çevrede madde yoksa bu kişi maddeyi tanımaz, tanısa bile maddeye ulaşamaz. Böylece madde kullanımı gerçekleşmez. Fakat günümüzün gelişmiş çağı kişilerin her zaman istediği maddeye ulaşmasına neden olmaktadır (Can, 2012: 16).

Sanayileşme sonucu kırsal kesimdeki bireyler ekonomik kazanç için kentlere göç etmiş bu durum da çarpık kentleşmeyi meydana getirmiştir. Gecekondu kavramı, çarpık kentleşmenin ürünüdür. Gecekondulaşmanın yaygın ve sosyoekonomik

seviyelerin düşük olduğu bölgelerde çeşitli sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar; işsizlik, çocuk işçiliği, çocuk suçluluğu, ekonomik sorunlar, çocukların yeteri kadar eğitilmemesi ve doğurganlığın yüksek olmasıdır. Bunun dışında göç eden kırsal kesimin göç ettiğı yere uyum sağlayamaması, toplumsal değerlerini kaybetmesi bunun sonucunda kişilerde yabancılaşma ve yalnızlık gibi sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu durumlar özellikle yeni yetişen genç kesimleri suç işlemeye ve madde kullanmaya itmektedir (Ergenç ve Yıldırım, 2007: 21).

Sanayinin gelişmesi sonucu kentleşmenin olması göç hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere yapılan göçler sonucu sosyal ve ekonomik uyumsuzluk yaşayan aileler, sokak çocukları kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ailesinde sıkıntı yaşayan ve ekonomik yetersizlik yaşayan çocuklar sokakları mesken tutmakta ve para kazanma peşine düşmektedir. Sokak çocukları madde kullanımı bakımından büyük risk grubuna girmektedir. Para kazanmak için madde kullanım ve alım-satımına başlayabilen bu çocuklar aynı zamanda farklı suçlar da işleyebilmektedir (Şahin, 2007: 25-26).

Grafik 2.8. Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Gelir Durumlarına Göre Dağılımı (%)

Kaynak: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, 2014.

Gelir durumu düşük olan bireylerin madde kullanımına daha fazla yöneldiğı yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır.

Endüstrileşme ve kentleşmenin getirdiğı toplumsal sorunlar, aile ve toplumlardaki dayanışma duygusunun zayıflaması, kimlik çatışmalarının ortaya

çıkması, ailelerin giderek çözülmeye uğraması, istihdam ve eğitim sorunlarının en fazla gençleri etkilemesi çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar; genç nüfusu farklı yönler olan alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanımına itmektedir (Yaman ve Tuna, 2017: 10-11).

2.4.3.7. Toplumun Sosyokültürel Yapısı

Toplum, tarihsel bir süreç içerisinde aynı topraklar üzerinde aynı kültür, gelenek ve göreneklere sahip olan, hayatlarını devam ettirebilmek ve diğer birçok ihtiyacını giderebilmek için bir arada yaşayan ve işbirliği yapan insan topluluğudur. Farklı zamanlarda ve farklı uygarlıklarda yaşayan toplumların sosyokültürel yapıları farklı olmaktadır. Bu farklılığı oluşturan kültürdür. Kültür, bir toplumda yaşayan insanların içinde bulunduğu oluşum ve geride bıraktıkları eserlerin tümüdür.

Toplumun sosyokültürel yapısını meydana getiren dinamikler arasında nüfus, göç, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, sivil toplum kuruluşları, kültür, sanat ve spor bulunmaktadır. Toplumdaki refah seviyesinin yüksek olması da sosyokültürel yapı ile ilgilidir. Toplumda bulunan bireylerin tutum ve davranışlarını toplumun sosyokültürel yapısı şekillendirmektedir (Günay Aktaş vd., 2013: 62). İnsanların hiçbirisi yetenekleri dışında davranış ve tutumlarını doğarken kazanmazlar. İnsanların içinde bulundukları toplumun yapısı, yaşanan çevrenin ekonomik durumları ve ailenin yapısı kişiliklerin oluşmasında önemlidir.

Toplumun sosyokültürel yapısı insanları madde kullanımına iten nedenlerden biridir. İnsanların hiçbirisi madde bağımlısı olarak doğmamakta, hayatının ilerleyen süreçlerinde maddeler ile tanışmakta ve kullanmaktadır. Toplum içerisinde maddenin elde edilebilirliğinin mümkün olması, toplum tarafından madde kullanımının hor görülmemesi ve kabul edilmesi, toplumda var olan sosyal bağlam ve çevresel etkiler, toplumda sosyal cezalandırılmanın olmaması, toplumdaki kültürel tutumlar, din, aile yapısı, sosyoekonomik düzey madde kullanımında etkili olan faktörlerdir. Bu faktörlerin hepsi bireylerin daha ergenlik çağındayken madde ile tanışmasını ve kullanma oranını arttıran faktörlerdir.

Toplumun sosyokültürel yapısı ve normları o toplumun madde kullanımına bakış açısını göstermektedir. Madde kullanıcılarına yönelik toplumun bakış açısı önemlidir.

Madde bağımlısı bireylerin toplumdan dışlanması, etiketlenmesi ve damgalanması bu bireylerin çevreden, aileden, iş yerinden ve toplumdan tamamen soyutlanmasına neden olmaktadır. Toplumdan soyutlanan bu bireyler gittikçe yalnızlaşmakta ve çözüm yolunu yine madde kullanmada bulmaktadır. Toplumun bağımlılara yönelik bu tutumu madde kullanmayı bırakmak yerine maddeye daha fazla sarılma ve maddeyi daha fazla kullanmaya sebep olmaktadır (Kaya, 2017: 42-44). Toplumun madde bağımlıları ile iletişim içine girmemesi, onlarla kaynaşmak istememesi de bağımlıları maddeyi daha fazla kullanmaya iten sebeplerdendir.

2.5. Madde Bağımlılığının Zararları

Bağımlılık yapıcı maddeler farklı kişiler üzerinde farklı etkiler yapmakta, bireylere fiziksel, ruhsal, psikolojik ve sosyal yönden zararlar vermektedir. Kişinin sağlığının bozulması, içinde yaşadığı aile, çevre ve toplumu olumsuz etkilemekte ve toplumun işlevinin bozulmasına neden olmaktadır. Madde bağımlılığı, kişilerin işsiz kalmasına, ekonomik sıkıntılar yaşamasına, işgücü kaybına uğramasına, kazalara, kalıcı sağlık sorunlarına ve ölüme neden olmaktadır. Madde bağımlılığının toplumsal zararlarının genel olarak sağlık, ekonomik, hukuksal ve sosyolojik olduğu görülmektedir (Çalışkan, 2018: 74; Balseven vd., 2002: 91-92).

Yapılan araştırmalarda madde kullanan bireylerin eğitim hayatının olumsuz etkilendiği ortaya çıkmıştır. Tüm bağımlılar arasında %16,7'sinin eğitim hayatına devam ettikleri ve tamamladıkları belirlenmiştir. Eğitime devam etmenin bu kadar az olmasının nedenleri arasında başarısızlıklar, ailevi sorunlar ve okula gitmeyi istememek vardır. Madde kullanımı ile ilgili sorunlardan dolayı eğitim hayatına devam etmeme oranı ise %6,9 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca madde kullananlarda, okul idaresi ve öğretmenleri ile yaşanan sorunların diğer madde kullanmayanlara oranla daha fazla olduğu da yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Ögel, 2001: 162-163).

Madde kullanımı, bağımlının çevresiyle sorun yaşamasına neden olmaktadır. Bağımlı birey madde kullanımından sonra ailesi ve yakın çevresi ile sorun yaşamaktadır. Bunun dışında madde kullanımı sosyal çevreyi, arkadaş ilişkilerini, iş hayatını, eğitim hayatını, kadın erkek ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir. Ailenin ekonomik çöküşünü de hızlandırmaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2015: 17-19).

2.5.1. Sağlığa Yönelik Zararlar

Madde bağımlılığının kişiye yönelik zararlarından olan sağlık sorunları bireylerde kullanılan maddenin cinsine ve miktarına bağlı vücudun önemli organları olan akciğer, karaciğer ve böbreklerin zarar görmesine ve bu organların işlevlerini yerine getirmesini engellemesine neden olmaktadır. Kullanılan maddelerin bağışıklık sistemine zarar vermesine, bunun sonucunda AIDS, kanser, frengi, kangren, verem, kalp krizi ve bağışıklık sisteminde rahatsızlıkların oluşmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra maddeyi kullanmak amacıyla kullanılan araçların temiz ve steril olmaması sonucu enfeksiyona bağlı bulaşıcı hastalıklar da görülmektedir. Bu hastalıkların başında Hepatit C gelmektedir ve her geçen yıl bu hastalık daha fazla yayılmaktadır (Uzbay, 2015: 11-12).

Tablo 2.7. Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Maddelerin Sağlığa Yönelik Zararları

Maddeler	Sağlığa Yönelik Zararları
Tütün	Koroner kalp rahatsızlığı, KOAH, akciğer, mide, cilt, ağız ve gırtlak kanseri, gastrit, ülser, felç, üreme sisteminde bozukluklar (Bilici, 2012: 191).
Alkol	Kanser, kalpte ritim bozukluğu, karaciğer ve pankreasta çeşitli bozukluklar, sinir sisteminde bozukluklar, hipertansiyon, üreme sistemindeki bozukluklar, depresyon, paranoyak, şizofreni (Arıkan, 2012: 106-107).
Kafein	Kafein zehirlenmesi, üreme sisteminde bozukluklar, kardiyovasküler hastalıklar, kanser hastalıkları, kemik densitesinin azalması (Uzbay, 2015: 24).
Uçucu Maddeler	Akut, solunumsal ölüm sendromu, methemoglobinemi, aspirasyon; gecikmiş şekilde kardiyomiyopati, toluendemans, beyin sapı işlevinde bozukluklar, aplastik anemi, lökemi, hepatosellüler kanseri, renal toksisite, nefritler, nefrotubuler nekroz, myoglobulinüri, rabdomiyoliz, karaciğerin zarar görmesi, böbrek yetmezliği, gastrointestinal problemler, hematopoetik bozukluklar (Boztaş ve Arısoy, 2010: 522-524).
Amfetamin	Disfori, anksiyete, paranoyak, düşüncede bozukluklar, düşük yapma, bebeğin gelişmemesi, bebeğin beyin fonksiyonlarının zarar görmesi, koma, ölüm (Arıkan 2012: 176-178).

Tablo 2.7. (Devamı)

Maddeler	Sağlığa Yönelik Zararlar
Esrar	Beyin ve sinir sisteminde bozukluklar, akciğer kanseri, iskelet sisteminin zarar görmesi, taşikardi, öfori, ses, renk ve zaman algısında değişiklikler, akciğerlerde bronşit, psikomotor yavaşlama, distimik bozukluk, paranoid hezeyanlar, toksit deliriumu (Bozkurt, 2015: 32).
Bonzai	Kalp çarpıntısı, halüsinasyonlar, anksiyete, paranoya, mental sorunlar, depresyon, intihar düşünceleri, göğüs ağrısı, saldırganlaşma davranışları, bilinç kaybı, kalp krizi, beyin kanamaları ve buna bağlı ölümler, epilepsi nöbetler, şizofreni, panik ataklar (Evren ve Bozkurt, 2013: 2-4).
Kokain	Taşikardi, bradikardi, kan basıncının değişmesi, pupillerdilatasyon, retardasyon, konfüzyon, konvülsiyonlar, diskineziler, distoniler, depresyon, kardiyak aritmiler, işitsel ve görsel illüzyonlar, üreme sistemlerinde çeşitli bozuklukların oluşması, koma (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012).
Halüsinojenler	Kalp çarpıntısı, kan basıncının değişmesi, taşikardi, abdominal rahatsızlık, kas gerilmesi, ataksi, tendonmotor reflekslerin artışı, pupillardilatasyon, motor koordinasyon bozukluk, anksiyete, paranoid düşünceler, depresyon, psikoz, panik atak (Akvardar, 2012: 181-182).
Opiyatlar	Dikkat bozukluğu, işitsel, görsel ve dokunsal halüsinasyonlar, disforik duygu durum, diyare, lakrimasyon, pupillerdilatasyon, terleme, piloereksiyon, koma (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012).
Fensiklidin	Delirium sendromu, hipertansiyon, horizontal nistagmus, ataksi, dizatri, hiperaküzi, kas rijiditesi, işitsel, görsel ve dokunsal halüsinasyonlar, koma (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012).
Sedatifler ve Hipnotikler	Koordinasyon bozukluğu, nistagmus, stupor, algı, bellek ve dikkat bozukluğu, konuşma bozukluğu, hiperaktivite, anksiyete, ajitasyon, konvülsiyonlar, koma, ölüm (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012).
Ecstasy	Psikoz, paranoid, nistagmus, diyare, epileptik nöbetler, kardiyovasküler ve böbrek yetmezliği, rabdomiyoliz, karaciğer yetmezliği, böbrek yetmezliği, ölüm (Şahan vd., 2016: 75-76).

Madde bağımlılığı hormonların işleyişini etkileyerek yüzde sivilce oluşumu, erkeklerde kellik, kadınlarda yüzde kıllanma ve kelliğe neden olmaktadır. Bağımlılar tarafından ağır maddelerin kullanımı sonucu ciltte solukluk, akne ve deri altında oluşan

böceklenme hissi sebebiyle bağımlılar tarafından meydana getirilen derin yaralar oluşmaktadır. Kan akışını etkileyen madde kullanımı sonucu cildin canlılığını kaybetmesi ve cildin yaşlanması gözlenmektedir. Ayrıca maddenin sürekli kullanılması sonucu ortaya iştahsızlık durumu çıkmakta ve kısa sürede birey cılız bir hal almaktadır (Çalışkan, 2018: 76).

Alkol ve uyuşturucu maddelerinin çoklu alınması sonucu koma ve ölüm olayları görülmektedir. Madde bağımlısı olan bireyler aynı zamanda sigara ve alkol de kullanmaktadır. Bu yüzden çoklu kullanım sık görülmektedir. Sigara şeklinde sarılıp içilen maddeler kullanıcılarda öksürme, nefes darlığı, balgam, bronşit, amfizem, akciğer iltihabı ve akciğer kanseri görülmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda ağız kokusu, diş çürüğü, gırtlak kanseri, ağızda plak ve tartar oluşumu ve diş eti rahatsızlıklarına neden olmaktadır (Uzday, 2015: 12-13).

2.5.2. Sosyolojik Zararlar

Madde bağımlılığı bireylere zarar vermekte ve bireylerin yaşadığı bu zararlar neticesinde yaşadığı toplumun da zarar görmesine neden olmaktadır. Toplumda sosyal sorunların oluşmasına yol açan madde bağımlılığı halk sağlığı açısından da ciddi bir problemdir. Madde bağımlısı bireyler çeşitli sorunlar yaşadığı için toplumda var olan statü ve rollerini de yerine getirememektedir. Günümüzde özellikle gençler arasında yaygınlaşan madde kullanımı toplumun bütünü ve geleceğini tehdit etmektedir. Bağımlılık, aile arasında çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Aile içerisinde ortaya çıkan sorunlar çevreye de yansımakta ve çevrenin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bağımlının çeşitli suçlar işlemesi, çevresine karşı saldırgan tutumları, yasadışı suçlar ve yollara başvurusu, çevresinde güvensizlik duygusu oluşturmaları, toplumdan dışlanmasına ve soyutlanmasına neden olmaktadır. Bağımlının uygulamış olduğu bu olumsuz davranışlar, ailesinin de toplum tarafından dışlanmasına neden olmaktadır (Çalışkan, 2018: 79-81).

SAMAY-98 araştırmasına göre madde kullanıcısı olmayan ve hiç denemeyen öğrencilerin madde kullanıcılarına göre kendilerini daha fazla canlı, dinç, sakın, başarılı, akılcı, uyumlu ve gerçekçi gördükleri; madde kullanıcısı öğrencilerin madde denememiş öğrencilere göre daha uyumsuz, girişken, yalnız, sıra dışı, hayalperest, umutsuz,

maceracı ve sinirli oldukları tespit edilmiştir. Madde kullanıcılarının intihara daha fazla meyilli olduğu, arkadaş çevresinin azaldığı ve gittikçe yalnızlaştığı saptanmıştır (Ögel, 2001: 184-188).

Yapılan bir araştırmaya göre madde kullanan bireylerin toplumla sorunları olan bireyler olduğu ortaya çıkmıştır. Ailesi ile sorunları olan kişilerin de madde kullanmaya yöneldiği saptanmıştır. Ayrıca madde bağımlısı olan bireyler saldırgan, sorunlara karşı çözüm üretemeyen, muhakeme gücü olmayan, zora gelemeyen, asi ve asabi olan, güvenilmeyen, anlaşılması güç olan ve kriz döneminde ne tür davranışlar sergilediği belli olmayan kişilerdir. Madde kullanıcı potansiyeli olan bireylerin suçlu, öfkeli, serseri, psikopat olmasının yanında dışlanmış, sorunlu, toplumun ve ailenin sevgisine muhtaç olma gibi özellikleri bulunmaktadır (Ögel, 2001: 8).

Toplumun madde bağımlılarına yönelik iki farklı bakış açısı bulunmaktadır. Birinci ve yaygın olan görüş bağımlılardan korkma, güvenmeme, yok sayma, saygı duymama ve suçlu görmektir. İkinci görüş ise toplumun madde bağımlılarına acıması ve yardım etmek istemesidir (Ögel, 2001: 25).

Bağımlılık yapıcı maddeler bireylere zarar verirken, bağımlı olan bireyler de içinde yaşadığı çevreye zarar vermektedir. Madde kullanımı nedeniyle bağımlının çevresi ile çatışma içine girmesi, uyuşmazlık yaşaması, dışlanması, damgalanması, ayırt etme gücünün zayıflaması nedeniyle bağımlı çevresine zarar vermektedir. Zarar gören çevre bu bağımlı bireyi etiketlemekte bunun sonucunda bağımlı kişi de toplumdan soyutlanmaktadır.

Madde kullanımı, bağımlılarda ve bağımlıların yaşadığı çevrede çeşitli sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Aile ilişkilerinde yaşanan sorunlar, çevre ile çatışma ve uyuşmazlıklar yaşama, madde temini için yapılan olumsuz davranışlar, yasadışı eylemlerin yapılması, iş kaybı, boşanma ve eğitim hayatına devam edememe sorunları madde kullanıcılarında ortak ve en sık görülen olumsuz davranışlardır (Ögel, 2001: 179-180).

2.5.3. Hukuksal Zararlar

Sigara, alkol ve uyuşturucu maddelere başlama ve madde kullanımı sonucu işlenen suçlar en fazla ergenlik döneminde olmaktadır. Ergen bireyler kendini ispatlama, bağımsızlık kazanma isteği, aileden kopuşun başlaması ve arkadaş grubunda kendine yer bulma davranışlarından dolayı madde kullanan gruplara yakınlaşmakta ve madde kullanmaya başlamaktadır. Bu yüzden ergenlik dönemi madde kullanmaya başlamak ve madde suçu işlemek açısından risk grubunu oluşturmaktadır (Başkurt, 2003: 93-94).

Yapılan bir araştırmada madde kullanımı ve suç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve işlenen suçların madde çeşitlerine göre farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Madde kullanımına göre en çok işlenen suçlar hırsızlık ve şiddettir. Hırsızlık yapanlar daha çok benzodiazepin ve metamfetamin kullanıcıları, şiddet suçu işleyenler ise daha çok eroin ve alkol kullanıcısıdır (Arabacı vd., 2017: 137-139).

Toplumda madde kullanım sonucu soyutlanan bireyler bunalıma girerek çeşitli suçlar işleyebilmektedir. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki madde kullanan bireylerin maddenin etkisindeyken suç işleme oranı artmaktadır. Cezaevinde yatan mahkûmların %5'inden fazlasının madde etkisindeyken suç işlediği tespit edilmiştir. Madde kullanan kişiler maddeyi temin edebilmek için suç işlemektedir (Çalışkan, 2018: 78-79). Yapılan araştırmalarda bu suçların daha çok gasp, hırsızlık ve fuhuş olduğu ortaya çıkmıştır. Madde bağımlısı bireyler madde kullanma, bulundurma ve satma gibi yasal olmayan suçlar da işlemektedir. Aynı zamanda alkol ve uyuşturucu madde kullanan kişilerin birden fazla suç işledikleri ve bu maddelerin kişileri suç işlemeye yönelttiği gözlemlenmiştir (Ögel ve Aksoy, 2007: 12-15).

Yapılan diğer bir araştırmaya göre eroin kullananların %61,4'ü, esrar kullananların %57'si, hap kullananların %38,6'sı ve uçucu madde kullananların %23,8'inin en az bir kez cezaevine girdiği tespit edilmiştir. Suç işlemelerine ve cezaevine girmelerine sebep olan suçların %31,4'ünün madde kullanımından kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Yasadışı suçlar, madde alım-satımı, madde kullanımı, hırsızlık gibi hukuka ve topluma aykırı suçlar en fazla, eroin kullananlarda tespit edilmiştir.

Ayrıca yasal sorunlarla ilk kez karşılaşma yaş ortalaması da %23,44 bulunmuştur (Ögel, 2001: 182-184).

2.5.4. Ekonomik Zararlar

Madde bağımlılığı bireylere ekonomik zararlar vermektedir. Eroin ve kokain gibi bazı maddelerin ekonomik standardının yüksek olması, madde bağımlılarının maddeyi sürekli temin etmek için farklı hukuksal suçlara yönelmesine neden olmaktadır. Madde bağımlılığı bireylerin ekonomik özgürlüğünü yok etmektedir. Ekonomik durumu iyi olmayan bağımlılar, maddeyi satın alabilecek parayı temin etmek için hırsızlık, cinayet ve çeşitli yasadışı suçları işlemektedir.

Madde kullanımı ülke ekonomisine de zarar vermektedir. Madde bağımlılığı ile mücadele etmek, madde kullanımını önlemek, bağımlılara yönelik önleyici ve koruyucu tedbirler almak, madde bağımlılığı konusunda resmi kuruluşlar kurmak, tedavi ve rehabilitasyon kuruluşlarını açmak ve sonrasında istihdam politikalarını uygulamak ülke ekonomisinde ciddi giderler oluşturmaktadır (Çalışkan, 2018: 80-82).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın problem durumu, araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın yöntemi ve güçlükleri, araştırmanın kapsamı, araştırmanın varsayımları, beklenen yararlar, araştırmanın hipotezleri ve tanımlardan bahsedilmektedir.

3.1. Problem Durumu

Gençler arasında giderek artan bir madde kullanma davranışı görülmektedir. Madde kullanımı bireylere ve bireylerin içerisinde bulunduğu toplumlara sağlık, ekonomik, sosyolojik ve hukuksal zararlar verebilmektedir. Bu bağlamda gençlerin madde kullanma nedenleri belirlenmeli ve madde kullanımını azaltmaya yönelik gerekli tedbirler alınmalıdır.

Çalışmamızın soruları “Gümüşhane Üniversitesi’nde madde kullanımı var mı, öğrencilerin madde kullanma nedenleri nelerdir ve madde kullanımını azaltmak için ne tür tedbirler alınmalıdır?” şeklindedir.

3.2. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, dünyada ve Türkiye’de ciddi bir tehdit unsuru olan madde bağımlılığının Gümüşhane Üniversitesi’nde okuyan gençler üzerindeki etkisinin, zararlarının ve risk faktörlerinin en aza indirgenmesi için madde kullanım nedenlerini inceleyip bu nedenlere bir çözüm önerisi geliştirmektir.

Gençleri madde kullanmaya yönlendiren birçok etmen vardır. Bu etmenlerin hepsine risk faktörü denilir. Bu risk faktörleri maddenin kimyasal yapısından kaynaklı sorunlar, işsizlik, ekonomik yetersizlik, aile içerisinde madde kullanımının mevcut

olması, ev koşullarının uygunsuz ve yetersiz olması; aile içerisinde stres, şiddet, çocuk ihmali ve istismarının olması, ebeveynlerin eğitimsiz ve bilgisiz olması, boşanmış ve parçalanmış aileler, ailenin aşırı derecede baskıcı veya ilgisiz olması, ergen bireylerin sorunlarının göz ardı edilmesi, madde kullanılan bir çevrede yaşanılması, okul içi sorunların oluşması, davranış ve tutumların aşırı uçlarda olması, ya çok öfkeli ya da sessiz olması, madde temininin kolay olması ve problem çözme becerilerinin zayıf olması şeklindedir.

3.3. Araştırmanın Amacı

Bağımlılık birden bire gelişen bir durum değildir. Genellikle yavaş bir biçimde gelişmekte ve belirli bir süreç içerisinde kendini göstermektedir. Kullanıcıların çoğu bu durumun farkında olmaz. Farkına vardıkları zaman ise bağımlılık durumu oluşmuştur. Madde kullanımı çeşitlerine göre farklılık gösterse bile genellikle ilk kullanım ergenlik dönemine denk gelmektedir. Ergen bireylerde bağımlılık dört evre halinde gerçekleşir. İlk evre deneysel kullanımdır. Deneysel kullanımda arkadaş çevresi ve merak duygusu ile ilk kullanım gerçekleşir. İlk kullanımdan sonra duygu değişiklikleri görülmektedir. Sosyal kullanım evresi ikinci evredir. Sosyal kullanıma evresinde bireyin, madde kullanmaya başladığı çevrede, içiciliği sosyal olarak tanımladığı ve bu çevrede devam etme evresidir. Bu evrede bağımlılık yavaş yavaş gelişir. Üçüncü evre operasyonel kullanımdır. Bu evrede kullanıcı maddeyi iki durum için kullanmaktadır. Birinci durum kullandığı maddeden zevk almak ve eğlenmektir. İkinci durum ise rahatsız olduğu sorunlarından kurtulup tedavi olmak içindir. Operasyonel kullanımda, kullanıcı hem fiziksel hem de ruhsal olarak sorunlar yaşamasına rağmen kötüye kullanım devam etmektedir. Son evre ise bağımlı kullanım evresidir. Bağımlı kullanım evresinde kullanıcı artık bağımlı olmuştur ve maddenin hükmü altına girmiştir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 14-15).

Sigara, alkol ve uyuşturucu maddelerinin en önemli özelliği bireylere ve topluma olan zararlarıdır. Bu maddelerin hiçbirisi kötüye kullanım sonucu fayda sağlamamaktadır. İlk kullanıldıkları zaman sahte mutluluk, haz ve zevk vermektedir. Bu sahte iyilik hali geçici olup kalıcı bir yararı yoktur. Kullanılan maddelerin zararları değişiklik gösterebilmektedir. Bağımlı olan gençler çeşitli zararlar görmektedir. Bu zararlar

kişilerin madde temini sırasında ve kullanımı sonrası gördüğü zararlar ve topluma verdiği zararlardır.

Bireyler çeşitli nedenlerden dolayı madde kullanmaktadır. Bu çalışmada amaç, Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin ne tür madde kullandıklarının araştırılması ve bu öğrencileri madde kullanmaya iten nedenlerin neler olduğunun saptanmasıdır. Ortaya çıkan nedenler neticesinde madde kullanımının en aza düşmesi için çözüm önerileri geliştirilecektir.

3.4. Araştırmanın Önemi

Çeşitli sebeplerden dolayı madde kullanmaya başlamış gençler fiziksel, bilişsel, psikolojik, ruhsal ve sosyal yönden çeşitli sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sıkıntılar gençlerin eğitim hayatını sekteye uğratmakta, arkadaş ilişkilerini zayıflatmakta, ailesinde ve toplumda çeşitli sorunlara sebebiyet vermektedir. Madde kullanımı sonucu sağlıkları bozulan gençler iş kaybı yaşamakta ve ekonomik yönden zarar görmektedir.

Gençler arasında bağımlılık sorunu giderek artan bir sorundur. Bu çalışma sayesinde Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan gençlerin madde kullanım nedenleri belirlenecek ve çözüm önerileri geliştirilecek olup madde kullanım oranı azaltılması amaçlanacak ve toplumdaki bireylerin bu konuda bilinçlenmesi sağlanacaktır. Ayrıca Gümüşhane ve Gümüşhane Üniversitesi'nde daha önce yapılmış bu tarz bir çalışmanın olmaması bu konudaki eksikliği de ortadan kaldırmaktadır.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan öğrencilere yönelik ilgili literatür çerçevesinde hazırlanmış yarı yapılandırılmış mülakat şeklinde yapılmıştır. Çalışmanın yapılacağı kişiler fakülteler ve meslek yüksekokulları bazlı olarak rastgele belirlenmiştir.

Yarı yapılandırılmış mülakat, önceden planlanmış soruların belirlenip mülakatın akışına göre bu soruların çeşitlenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu görüşme şeklinde uygulayıcı alana sadık kalıp soruların sorulma şekli, sıralaması ve esnetilmesinde daha özgürdür. Bu yöntemdeki amaç, benzer konulardaki soruların değişik kişiler tarafından

aynı bilgilerin alınmasıdır. Yarı yapılandırılmış mülakat nitel araştırmalar içerisine girmekte ve bu metot daha çok sosyal bilimler tarafından kullanılmaktadır.

3.6. Araştırmanın Kapsamı ve Güçlükleri

Çalışmanın evrenini Gümüşhane Üniversitesi'nde eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini de 64 erkek ve 32 kız öğrenci oluşturup toplamda 96 öğrencidir. Gümüşhane Üniversite'sinde yapılan bu yarı yapılandırılmış mülakat aktif öğrencisi bulunan bütün fakülteleri ve meslek yüksekokullarını kapsamaktadır. Gümüşhane Üniversitesi'nde yapılan bu çalışma 18-24 yaş gruplarındaki öğrencileri kapsamaktadır.

Bu çalışma yapılırken çeşitli güçlükler ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu güçlükler; tezin konusunun insanların özel hayatını ilgilendirdiği için mülakat yapılacak çoğu kişinin bu çalışmaya yanaşmaması, gerekli ve yeterli bilgilerin verilmemesi bunun sonucunda mülakat süresinin uzamasına neden olmuştur.

3.7. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmada kabul edilen varsayımlar;

Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin verecekleri cevaplar gençlerin madde kullanım nedenleri, gençlerin madde kullanmasını önlemek adına alınan tedbirler ve çözüm önerileri olarak düşünülmektedir.

3.8. Beklenen Yararlar

Gençlerin madde kullanım nedenleri üzerinde çalışma yapılacak olması ve madde kullanım oranının en aza indirmek amacıyla çözüm önerileri geliştirilmek üzere hazırlanan bu tez çalışması madde kullanım sorununa çözüm önerisi geliştirdiği için topluma önemli kazanımlar vereceği düşünülmektedir.

3.9. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Gümüşhane Üniversitesi'nde öğrenim gören ve madde kullanan öğrencilerde sigara, alkol ve madde kullanımı çevrelerinde görüp öğrenmeyle oluşup çevreden gelen pekiştireçlere göre devam ettiği düşünülmektedir.

H2: Gelişim evrelerini tam olarak atlatamamış bireyler ve süperegosu yüksek kişilerde madde kullanımı daha sık görülmektedir.

H3: Madde kullanan kişiler toplumla uyum sorunu yaşayan ve çevreden tepki alan kişilerdir.

H4: Toplumda uyumsuzluk yaşayan, toplumla bütünleşememiş kişilerin yaşadığı bu toplumsal çatışmalar bu kişileri madde kullanımına itmektedir.

H5: Ailesinde madde kullanımı söz konusu olan bireylerin madde kullanımına daha yatkın olduğu düşünülmektedir.

H6: Madde kullanan öğrenciler çeşitli sorunlar yaşamakta, suçlar işlemekte ve arkadaşlarını da bu bataklığa sürükleyebilmektedir.

H7: Madde kullanan kişiler sosyal sorunlar yaşamakta bunun sonucunda toplumda işlevsel bozukluklara neden olmaktadır.

H8: Madde kullanımı bireylerin ekonomik yönden zarar görmesine neden olmaktadır.

H9: Öğrencilerin bazı maddelere kolay ulaşabildiği, madde kullanan öğrencilerin maddelerin zararları hakkında pek fazla bilgiye sahip olmadığı, madde kullanım nedenleri arasında daha çok arkadaş çevresi, merak, haz ve zevk duyma durumlarının olduğu düşünülmektedir.

3.10. Tanımlar

Ergenlik Dönemi: Ergen kelimesi batı dilinde ‘adolescent’ kelimesinden dilimize geçmiştir. Kelime anlamıyla olgunlaşmak ve büyümek anlamlarına gelmektedir. Ergenlik dönemi; bireylerin bilişsel, biyolojik, psikolojik ve sosyal alanda değişim, dönüşüm ve gelişim kaydettiği, genellikle çalkantılı ve fırtınalı bir şekilde geçen, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki geçiş dönemidir (Çataloğlu, 2011: 5).

Uyuşturucu Madde: Solunum, oral ve damar yolu ile kullanıma sahip, kullanıldığı zaman merkezi sinir sistemi üzerinde etki eden; bireyleri fiziksel, ruhsal, psikolojik ve sosyal yönden olumsuz etkileyen, bireyde ve yaşadığı toplumda

ekonomik, hukuksal ve sosyal sorunlara neden olan, kullanımı ve bulundurulması yasak olan, bağımlılık yapan maddelerdir (Azak, 2014: 67).

Bağımlılık: Bağımlılık, herhangi bir maddenin veya aktivitenin bireylerin hayatında ruhsal ve fiziksel sağlığın bozulması yönünde olumsuz etkiler bırakmasına rağmen bu durumun devam etmesidir. Madde veya herhangi bir aktivitenin bağımlısı olan kişiler, bağımlılığa kendini kontrol edememesinin sebep olduğunu belirtmiştir. Kendini kontrol edemeyen bağımlılar, bir süre sonra maddenin kontrolüne girmektedir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 76-77).

Zararlı Kullanım: Bireylere olumsuz etkiler vermesine rağmen alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanılmasına ve kullanımına devam edilmesine zararlı kullanım denilir. Zararlı kullanım bağımlılığın bir alt seviyesi gibidir. Çünkü ilk kullanımlar çoğu zaman bağımlılığa neden olmazken zararlı kullanım içerisine girmektedir. Ancak zararlı kullanıma devam edilmesi durumunda bağımlılığın ortaya çıkma riski artmaktadır.

Yasal Madde: Yasal maddeler hukuki açıdan kullanılmasında, alım-satımında bir sakınca bulunmayan ve herhangi bir suç teşkil etmeyen maddelerdir. Bu maddeler; tütün, alkol, kafein ve uçucu maddelerdir. Madde kullanıcıları bu maddelere üç kaynaktan ulaşmaktadır. Bu kaynaklar; doktor reçetesi, yasal olarak satın almak ve yasadışı yollardan temin etmektir.

Yasal Olmayan Madde: Yasal olmayan maddeler, hukuki açıdan kullanılmasının ve alım-satımının yasaklandığı, kullanılması ve bulundurulması sonucu suç teşkil eden maddelerdir. Yasadışı yollardan temin edilen bu maddeler genel olarak esrar, amfetamin, eroin, kokain, bonzai, halüsinojen, sedatif ve hipnotikler, ecstasy gibi uyuşturucu maddelerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

Bu bölümde Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan öğrencilere yönelik ilgili literatür çerçevesinde hazırlanmış yarı yapılandırılmış mülakat sonuçları analiz edilecek ve ne tür tedbirler alınması gerektiği incelenecektir.

4.1. Gümüşhane Üniversitesi Çalışması

Gümüşhane Üniversitesi'nde 64 erkek ve 32 kız öğrenciye yönelik ilgili literatür gereği yarı yapılandırılmış mülakat uygulanmıştır. Mülakata katılan kişiler rastgele seçilmiş olup bu kişilerin yaşları 18-24 yaş aralığında bulunmaktadır. Bu kişilerin ailelerinin aylık gelirleri ise 1000 ile 5000 TL arasındadır.

Tablo 4.1. Mülakata Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Erkek	Kadın
Cinsiyet	64	32
Yaş	18-24	18-24
Ailenin Aylık Geliri	1000-5000 TL	1000-5000 TL

Tablo 4.2. Mülakata Katılan Öğrencilerin Fakülteleri, Yüksekokulu ve Meslek Yüksekokulları ve Kişi Sayıları

Fakülteler	Erkek	Kadın	Toplam
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi	8	3	11
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	6	4	10
İlahiyat Fakültesi	8	4	12
İletişim Fakültesi	6	4	10
Edebiyat Fakültesi	7	3	10
Turizm Fakültesi	3	3	6
Sağlık Bilimleri Fakültesi	7	3	10
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	6	4	10
Gümüşhane Meslek Yüksekokulu	5	2	7
Gümüşhane Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu	8	2	10
	64	32	96

Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan öğrencilere “Hangi maddeleri kullanıyorsunuz?” sorusu sorulmuş ve en çok kullanılan maddeler sigara, nargile ve alkolle birlikte esrar; kullanımı esrar kadar sık olmayan maddeler de uyuşturucu haplar (şeker), maraş otu, uçucu maddeler, bonzai, yatıştırıcı ilaçlar, depresanlar, eroin, kokain jam cevapları alınmıştır.

Öğrencilerin en çok kullandıkları uyuşturucu maddelerin başında esrar ve uyuşturucu haplar gelmektedir. Bunun nedeni ise esrar ve uyuşturucu hapların diğer

maddelere göre ulaşılabilirliğinin daha fazla olmasıdır. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H9 hipotezi doğrulanmıştır.

Katılımcılara “Madde kullanım sıklığınız nedir?” sorusu yönlendirilmiş ve ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde olmuştur: Kullanım sıklığı bakımından en sık kullanılan madde sigaradır. Sigara her gün kullanılmakta ve kullanıcılar günlük ortalama bir paket sigara içtiklerini belirtmektedir. Kullanımı sigara kadar sık olmayıp diğer maddelerden daha çok kullanılan madde alkoldür. Esrar, uyuşturucu haplar, maraş otu ve diğer bağımlılık yapan maddelerin kullanım sıklığı da madde teminine göre değişebilmektedir. Madde kullanıcıları maddeyi temin edebildikleri zaman kullanmaktadır.

Madde kullanan katılımcılara “Kişisel özellikleriniz nasıldır?” sorusu yönlendirilmiş ve bu kişiler çok girişken kişisel özelliklere sahip olduklarını, özgüven patlaması yaşadıklarını, ailelerine ve çevrelerine yönelik sorumlu olmadıklarını söylemiştir. Bunun yanı sıra bazı kullanıcıların ise çok sessiz olduğu ve çevresi içerisinde soyutlanmış olduğu saptanmıştır. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H2 hipotezi doğrulanmıştır.

“Madde kullanımına ilk ne zaman başladınız?” sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğu üniversiteye gelmeden önce madde kullanmaya başladığı cevabını vermiştir. Maddeye ulaşılabilirlik açısından risk grubu altında yer alan kişilerin madde kullanmaya diğerlerine göre daha erken ve kolay bir şekilde başladığı tespit edilmiştir. Maddenin sık kullanımı sonucu madde bağımlılığı oluşmuştur. İlk kullanımlarda haz ve zevk veren maddelerin ilerleyen kullanımlarda olumsuz etkileri ortaya çıkmaya başlamış ve tolerans durumu ortaya çıkmıştır. Yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması sonucu bağımlılık oluşmuştur.

Mülakata katılan öğrencilere “Madde teminini nerelerden sağlıyorsunuz?” sorusu yönlendirilmiş ve çoğunlukla madde teminini, torbacı denilen madde ticareti yapan kişilerden, torbacılar dışında okula gelirken yaşadıkları yerlerden ve bunun dışında madde temininin arkadaş çevresinden, kuytu köşelerden, vatandaşlara kolay ulaşabilen kişilerden ve il dışından yapıldığı şeklinde cevaplar alınmıştır.

Katılımcılara çalışmanın ana konusunu oluşturan “Madde kullanım nedenleriniz nelerdir?” sorusu yönlendirilmiş verilen cevaplara göre ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde olmuştur.

Gümüşhane Üniversitesi’nde okuyan öğrencilerin madde kullanımında önemli nedenlerden bir tanesi arkadaş çevresidir. Madde kullanan bireylerin diğer arkadaşlarını madde kullanmaya teşvik etmesi, madde kullanmayanların madde kullanılan ortama girmesi sonucu ortama uyum sağlamaya çalışması, arkadaş çevresinde pek değer görmeyenlerin madde kullanan kişilere özenmesi ve arkadaş ortamında ön plana çıkmak gibi durumlar öğrencilerin arkadaş çevresinden dolayı madde kullanmalarına sebep olmaktadır. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H1 hipotezi doğrulanmıştır.

Öğrencilerin madde kullanmaya başlama ve bu maddeleri sürekli kullanmadaki önemli nedenlerinden biri de maddenin kimyasal yapısıdır. Sigara, alkol ve uyuşturucu maddelerin zevk ve haz verici olması, madde kullanım sonucu geçici sahte iyilik hali ve rahatlama duyguları bireyleri madde kullanmaya yöneltmektedir. Maddelerin bireylerde yarattığı sahte iyilik halinden dolayı öğrenciler bu maddeleri daha çok eğlence amaçlı kullanmaktadır. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H9 hipotezi doğrulanmıştır.

Gümüşhane Üniversitesi’nde okuyan öğrencilerin, 18-24 yaş aralığında bulunması, bu kişilerin ergenlik dönemi sonu ve genç yetişkinlik çağına başlarında olduğunu göstermektedir. Bu yüzden madde kullanan bu öğrencilerin madde kullanma nedenlerinden biri ergenlik çağı sıkıntılarıdır. Ergenlik çağına kendine özgü özellikleri bu dönemdeki gençlerin, daha çok duygusal olmasına ve psikolojik bunalım yaşamasına sebep olmaktadır.

Madde kullanan kişiler, maddelerin merkezi sinir sistemi üzerinde yaptıkları etkilerden dolayı geçici bir sahte iyilik hali yaşadıklarını belirtmektedirler. Öğrenciler, sıkıntılarını unutmak ve yaşadıkları can sıkıntısından kurtulmak için bu maddeleri kullanmaya başladıklarını öne sürmektedir. Ayrıca bu kişiler, çoğu zaman kendilerini boşlukta hissettiklerini ve bu boşluktan çıkmak için maddeye başvurduklarını söylemektedir.

Madde kullanmaya başlayan öğrencilerin ailevi sıkıntıları olduğu saptanmıştır. Madde kullanan öğrencilerin ailevi sıkıntıları; ailenin yoksul olması, aile içi şiddet ve

ailede şiddetli geçimsizlik, ailenin çocuklarına yeteri kadar ilgi göstermemesi ve ailelerin bu durumdan habersiz olması, parçalanmış ailenin varlığı, ailede madde kullanımının var olması şeklindedir. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H5 hipotezi doğrulanmıştır.

Öğrencileri madde kullanımına iten bir sebep de okulda yaşadıkları sıkıntılardır. Sınav haftalarında oluşan ruh hali, stres durumu, derslerde başarısızlık ve ders çalışamama durumu öğrencilerin madde kullanmaya başlamasına neden olmaktadır.

Madde kullanan öğrencilerin çoğu üniversiteden önce madde kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde kullanımların önemli nedenini çevresel sıkıntılar oluşturmaktadır. Çevreden ve toplumdan dışlanma, topluma uyumsuzluk, yalnızlık, aidiyet hissinin oluşmaması gibi çevresel sıkıntıların içerisinde bulunan bu kişileri madde kullanmaya yönelten sebeplerdendir. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H3, H4 hipotezlerini doğrulanmıştır.

Madde kullanan öğrencilere baktığımızda ikili bir durum göze çarpmaktadır. Madde kullanan öğrencilerden çoğu bu kişileri madde kullanmaya yoksulluğun ittiğini belirtmekte ve istihdam eksikliğinden yakınmakta bazıları ise ekonomik durumlarının iyi olması sonucu madde kullandıklarını belirtmektedir. Madde kullanan ve ekonomik durumu iyi olmayan bireyler ekonomik yönden zarar gördüklerini belirtmiştir. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H8 hipotezi doğrulanmıştır.

Madde kullanmaya başlayan öğrencilerin maddeler ve maddelerin zararları hakkında yeteri kadar bilgili olmadıkları saptanmıştır. Madde bağımlılığı konusunda yeteri kadar eğitim verilmemesi bireylerin bu konu hakkında bilgisiz olmasına neden olmaktadır. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H9 hipotezi doğrulanmıştır.

Çevresinde madde kullanımı olan öğrencilerin bu maddeleri kullanmayı ve kullanım sonucu oluşan sahte iyilik halini merak ettikleri saptanmıştır. Bu kişiler madde kullanmaya deneme amaçlı başlamakta ve bu maddelere karşı heves duygusu geliştirmektedir. Ayrıca bu kişiler sigaradan farklı maddeleri denemek amaçlı da madde kullanmaya yönelmektedir. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H9 hipotezi doğrulanmıştır.

Katılımcılara “Madde kullanım zararları nelerdir?” sorusu yönlendirilmiş ve katılımcılar madde kullanımının kendilerine ve çevreye yönelik zararlarının kullanılan maddenin çeşidine göre değiştiğini belirtmiştir. Sigara, nargile, maraş otu, esrar ve uyuşturucu hap kullanan kişilerin sadece kendilerine yönelik zararları olduğu; alkol kullanan kişilerin ise sarhoşluk durumundan dolayı çevreye sataştığı, saldırganlaştığı trafik kazalarına neden olduğu şeklinde cevaplar alınmıştır. Bu cevaplara göre araştırmada öne sürülen H6 ve H7 hipotezleri doğrulanmıştır.

Mülakat sonucunda ortaya çıkan diğer sonuçlar şu şekildedir;

İlahiyat Fakültesi ve Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu’nda sigara, alkol ve maraş otu haricinde uyuşturucu madde kullanan kişilere rastlanmamıştır. Bunun sebebi ise İlahiyat Fakültesi’nde eğitim gören öğrencilerin dinen uyuşturucu madde kullanımını haram görmesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu’nda eğitim gören öğrencilerin spora yönelip bu maddelere hayatlarında yer vermemesidir.

Madde kullanımının erkeklerde kadınlara göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Bunun nedeni erkeklerin kadınlara göre ailesi ve çevresine karşı daha az sorumluluk hissetmesi ve kendilerini daha özgür hissetmeleridir.

Mülakata katılan kişilere “Madde kullanım nedenleri nelerdir?” sorusu sorulmuş ve verilen bazı spesifik cevaplar şu şekilde olmuştur:

K6; *“Benim çocukluktan beri sevdiğim biri vardı. Ancak son zamanlarda yaşadığımız sıkıntı ve sorunlardan dolayı ayrılmak zorunda kaldık ve kavuşamadık. Bende bu sorunumu unutmak için madde kullanmaya başladım.”*

K11; *“Ailemde ve yakın çevremde artık kimse bana değer vermemeye başladı. Bende kendime arkadaş olarak sigarayı seçtim. Sigarayı kendimi tatmin etmek için kullanıyorum.”*

K16; *“Madde kullanımı bana özgüven kazandırdı. Madde kullanımının bu faydasını gördükten sonra onu daha çok sevip kullanmaya başladım.”*

K17; “Benim arkadaşım sigara kullanan biriydi. Ancak bir süreden sonra sigara onu sarmamaya başladı. Arkadaşım da farklılık olsun diye alkol ve uyuşturucu madde kullanmaya başladı.”

K19; “Madde kullanımı bana güzel şeyler düşündürüyor ve bundan haz duyuyorum.”

K29; “Ben madde kullanmıyorum ancak benim yakın bir arkadaşım eşi uyuşturucu madde kullanıyor diye kendisi de madde kullanmaya başlamıştı.”

K31; “Ben madde kullanımına aciziyet duygularından dolayı başladım ve şimdi iradesizlikten dolayı da madde kullanımını bırakamıyorum.”

K51; “Benim ailemden biri vefat etti. Bende bu duruma çok üzıldim. Onun ölümünden sonra üzüntüden ne yapacağımı bilemedim. Daha önceden maddelerin sahte iyilik hali verdiğini duydum ve bu yüzden madde kullanmaya başladım.”

K57; “Bizim ailenin ekonomik durumu kötü ve babam çok yoksuldur. Bende bu durumu kabullenemediğim için arkadaşlarımda önerisi ile madde kullanmaya başladım.”

K61; “Vize ve final haftaları yaklaşıncaya çok gergin oluyorum. Derslerimde yaşayacağım başarısızlık beni endişelendiriyordu. Bende kendimi rahatlatmak ve bu gerginlikten kurtulmak için sigara ve alkol kullanmaya başladım.”

K70; “Ben sıkıntılarımı madde ile paylaşabiliyorum, sigara ve maraş otu maddeleri beni herkesten çok anlıyor ve benim sorunlarıma çözüm oluyor”

4.2. Alınması Gereken Tedbirler ve Çözüm Önerileri

Madde kullanımı artık bütün toplumlar için tehlikeli bir durum haline almıştır. Özellikle gençler arasında kullanımının yaygınlaşması toplumların geleceğini olumsuz yönde etkilemektedir. Madde bağımlılığı ve nedenleri çok yönlü bir durumdur. Madde bağımlılığını önlemek için bütün kurum ve kuruluşların işbirliği içerisinde çalışması gerekir. Madde bağımlılığına yönelik önleyici, koruyucu ve tedavi edici mekanizmalar geliştirilmelidir.

Madde bağımlılığı ile mücadele eden birden fazla kurum ve kuruluş vardır. Emniyet Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Belediyeler ve Yeşilay gibi sivil toplum kuruluşları madde bağımlılığı ile etkin bir şekilde mücadele etmektedir. Her kurum ve kuruluşun kendine göre belirlediği stratejiler bulunmaktadır. Madde bağımlılığı ile mücadele eden tüm kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan ve bu konuda uzman bir kişinin de başkanlık yapacağı bir komisyon kurulmalıdır. Bütün stratejiler ve hedef planları burada oluşturulmalı ve etkin bir şekilde mücadele edilmelidir. Böylece madde kullanımı ile mücadele tek bir elden yönetilecek ve belirlenen hedefe daha çabuk bir şekilde ulaşılabacaktır.

Madde kullanımının bireylere ve toplumlara verdikleri zararlar hakkında bütün kurumlar tarafından broşürler hazırlanmalı ve toplumda bulunan bütün fertler bu konuda bilinçlendirilmelidir. Bu broşürler tüm yaş aralıklarına uygun şekilde ve tüm bireylerin dikkatini çekecek şekilde tasarlanmalıdır.

Madde kullanımını önlemenin en etkin yolu bireylerin madde kullanmaya hiç başlamamasıdır. Bu durumda önleyici faktörler çok önemlidir. Önleyici faktörler madde kullanmaya başlamamış tüm bireylere yönelik olabilmektedir. Madde kullanmaya başlama en çok lise çağında olmaktadır. Bu yüzden ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri risk grubunu oluşturmaktadır.

Madde kullanımının en çok olduğu yerler maddelere ulaşılabilirliğin en fazla olduğu yerlerdir. Maddelere ulaşılabilirliği önlemek için en etkin çalışan kurum Emniyet Genel Müdürlüğü'dür. Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından uygulamaya konulan Narkotim Projesi, Alan Denetimi Projesi, Narko-Tır Projesi, Narkorehber Yetişkin Eğitim Modülü, Personel ve Görev Köpeği Eğitimleri, Narko-Nokta Projeleriyle uyuşturucu maddelerin arz boyutuyla ilgili çalışmaları bulunmaktadır. Bu projelerin özellikle madde temininin kolay olduğu yerlerde daha da genişletilmesi ve etkin kullanılması önemli olacaktır. Türkiye iki kıtayı birbirine bağladığı için transit bir ülke konumundadır. Özellikle sınır bölgelerinde uyuşturucu maddelerin ülkeye girişine yönelik daha fazla tedbir alınması gerekir. Bunun yanı sıra ulaşılabilirliğin rahat olduğu yerlerde risk grubu altında bulunan kişilere yönelik

Emniyet İl Müdürlüğü diğer kamu ve sivil kuruluşlarla birlikte işbirliği içerisinde çalışmalı, bu kişilere yönelik sosyal aktivitelere öncülük etmelidir.

Madde kullanımının çok olduğu yerlerde ve kullanım riskinin fazla olduğu yerlerde belediyelere de önemli görevler düşmektedir. Belediyelerin Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı altında madde kullanımını önlemeye yönelik bir çalışmasının olması önemlidir. Özellikle insanların en sık uğradıkları yerlerde madde kullanım zararlarını ve korunma yollarını anlatan broşürler dağıtılmalı, şehir içi servislerinde bulunan TV’lerde bu konuya binaen kamu spotları gösterilmelidir.

Madde kullanmaya başlamış kişilere yönelik maddeleri tekrar kullanmamaları için koruyucu ve tedavi edici faktörler geliştirilmelidir. Bağımlılık seviyesine ulaşmamış kişilerin maddeye ulaşmaması, maddelerin zararları etkilerinden korunması için koruyucu faktörler, bağımlı olmuş kişilere yönelik ise AMATEM ve ÇEMATEM kuruluşlarında sağlık tedavisi uygulanmalıdır. Bu tedaviler uygulanırken bireylerin topluma tekrar kazandırılması için de çalışmalar yapılmalıdır.

Maddeyi bırakma girişimleri genellikle kendi kendine ve ilaç kullanma yoluyla denenmektedir. Madde kullanıcıları daha çok bu yola başvurmaktadır. Bu yola başvuranların çoğu çevresinden çekindikleri için profesyonel yardım almaktan uzak durmaktadır. Madde bağımlılığı tedavisinin toplum içerisinde ayıplanmaması için topluma yönelik eğitici programlar yapılmalıdır. Madde bağımlılarının toplum içindeki işlevsellikleri, statüleri ve toplum tarafından dışlanmamaları, bu kişilerin kendilerine olan inanca etki etmekte ve kendilerini madde kullanımını bırakma konusunda daha cesur hissetmelerini sağlamaktadır.

Madde kullanımı, alım-satımı için verilen caydırıcı cezaların arttırılması bazı bireylerin madde kullanmayı bırakmasını sağlayabilir. Özellikle madde kullanımına yönelik caydırıcı cezaların arttırılması önemli olacaktır. Verilen cezalara tedavi ve sosyal terapi uygulamaları da eklenmelidir. Bireylerin cezaları devam ederken bağımlılığı ortadan kaldıracak sağlık tedavisi uygulamasıyla birlikte topluma yeniden kazandırılmaları için sosyal terapiler de uygulanmalıdır. Sağlık tedavisi sona eren bireylerin madde kullanmaya tekrar dönmemesi için düzenli ve sürekli bir program ile izlenmesi gerekmektedir. Sosyal terapiler içerisinde spor aktiviteleri, sanat çalışmaları

ve bu bireylerin yetenekleri doğrultusunda atölye çalışmaları bulunabilmektedir. Ayrıca uzman meslek elemanları tarafından bu bireyler ile bireysel ve grup çalışmaları yapılabilmektedir.

Madde kullanan kişilerin özelliklerine bakıldığında ya çok girişken ya da çok sessiz oldukları saptanmıştır. Çok girişken olan bu bireylerin madde kullanmaya yönelmemesi için yetenekleri doğrultusunda kendini geliştirebilecek alanlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Kendilerini tatmin edebildikleri ve mutlu hissettikleri bu alanlarda gelişen bu bireyler madde kullanmaya yönelmemektedir. Çok sessiz ve toplumdan kopuk şekilde yaşayan bireylerle de iletişime geçilmesi, sorunlarının çözülmesi ve iyi bir arkadaş çevresi edindirilmesi, bu bireylerin kendilerini daha mutlu hissetmelerini sağlayacak ve madde kullanımından uzaklaşmalarını sağlayacaktır.

Madde kullanmayan bireyler arkadaş edinmede seçici davranmalıdır. Madde kullanan arkadaşlara sahip olan bir birey diğer kişilere göre daha fazla risk altında bulunmaktadır. Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri ergen bireyler açısından çok değerlidir. Ergen bireyler arkadaşlarına çok değer vermekte ve arkadaşlarının kötü alışkanlıklarını kolayca bir davranış haline getirebilmektedir. Bu yüzden madde kullanım riski olan bireyler, arkadaş çevresinde madde kullanımı olması durumunda hızlı bir şekilde değişikliğe gitmelidir. Ayrıca risk grubu altında bulunan bireylere yönelik hayır deme farkındalığı farklı eğitim modülleri ile kazandırılmalıdır.

Son zamanlarda bireylere daha fazla sahte iyilik hali verilmesi amacıyla, sentetik yollarla üretilen maddelerin kimyasal yapılarında farklı maddeler kullanılmaktadır. Madde kullanımını engellemeye yönelik verilen eğitim programlarında bu sahte iyilik halinin geçici olduğu belirtilmelidir. Uyuşturucu maddelerin, eğlence ve zevk amaçlı kullanılacak bir şey olmadığı vurgulanmalı ve bireylerin vücudunda meydana getirdiği zararlar anlatılmalıdır.

Madde kullanımı sonucu bireylerin sıkıntılarından kurtulduğu, bulunduğu boşluktan çıktığı gibi söylemlerin yanlış olduğu, toplumda bulunan tüm risk gruplarına benimsetilmelidir. Madde kullanım sonucu insanların sağlık, ekonomik, sosyolojik ve hukuksal zararlar gördüğü görsel ve çeşitli örnekler ile anlatılmalıdır.

Madde kullanımı erkeklerde kadınlara göre daha fazladır. Erkeklerde madde kullanımını daha az seviyeye indirmek için sorumluluk duygusunu bu bireylere aşılacak gerekmektedir. Kendini çevresine, ailesine ve toplumuna karşı sorumsuz hisseden erkek bireyler kolayca madde kullanmaya başlayabilmektedir. Ancak sorumluluk üstlenen bireyler sorumluluklarının farkında olup kendilerini maddeden uzak tutabilmektedir.

Ergenlik dönemi ile birlikte bireyler daha fazla duygusal olmakta ve psikolojik bunalımlar yaşamaktadır. En ufak bir problemde bile bu bireyler farklı alanlara kayabilmektedir. Bunun için ailelerin ve öğretmenlerin bu konuda gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekir. Ergen bireylerin ruh hali iyi analiz edilip, onlara karşı arkadaşça davranılmalıdır.

Ergen bireyler ebeveynlerini ve öğretmenlerini kendine yakın hissetmediği zaman sıkıntılarından kurtulmak ve sıkıntılarını unutmak için madde kullanmaya yönelebilmektedir. Uyuşturucu maddelerin sebep olduğu geçici sahte iyilik halinden dolayı, bu bireyler maddeyi kullanmaya başlamaktadır. Ebeveynlerin ve öğretmenlerin ergen bireylere sürekli yakınlık göstermesi ve farklı taraflara kaymaması için çaba göstermeleri gerekmektedir.

Bir kereden bir şey olmaz, ben bağımlı olmam gibi söylemlerin gerçek dışı olduğu belirtilmeli ve korunmanın en temel yolu madde kullanmaya hiç başlamamak olduğu benimsetilmelidir.

Bireyleri madde kullanımına iten sebeplerden biri ekonomik sıkıntılardır. Ekonomik sıkıntıları ortadan kaldırmak için istihdam yapılması önem arz etmektedir. İstihdam edilemeyen bireylere yönelik ise yoksullukla mücadelede Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sosyal Yardımlaşma Vakıfları tarafından sosyo-ekonomik destek vermek gerekmektedir.

Toplumumuzun sosyo-kültürel yapısı gereği madde kullanımı ve alım-satımı hoş karşılanmamaktadır. Toplumumuzun inancı, dini ve kültürü toplumumuzda bulunan bireylerin diğer toplumlara nazaran uyuşturucu maddelerin daha az kullanmasını sağlamaktadır. Alkol ve uyuşturucu maddelerin kullanımının haram olması bunda etkili olmaktadır. Bu yüzden bireylerde madde kullanımını önlemek için bu bireylere yönelik

maneviyat içerikli programlar uygulanabilir. Çünkü yapılan çalışmada İlahiyat Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin uyuşturucu madde kullanmaya yönelmedikleri saptanmıştır.

Toplumumuz geçmişten beri sportif faaliyetlere önem veren bir toplumdur. Spor ile uğraşan bireyler beden sağlığı açısından madde kullanmaya yönelmemektedir. Yapılan çalışmada da görülüyor ki Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerin uyuşturucu madde kullanmadıkları tespit edilmiştir. Bu yüzden toplumumuzda eskiden olduğu gibi günümüzde de spora gereken önem verilmeli ve gençlerin yetenekleri doğrultusunda sportif faaliyetler uygulanmalıdır.

4.2.1. Sosyal Çevreye Yönelik Alınması Gereken Tedbirler

Madde bağımlıları kullandıkları maddeden dolayı hem kendilerinin hem de toplumun olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Toplum, bireylerin madde kullanımını kesmesi için çeşitli tedbirler alabilmektedir. Bu tedbirler; aile ve bağımlılara yönelik eğitimlerin verilmesi, bağımlının maddeye ulaşmasının engellenmesi, çocukların ve gençlerin toplumdaki sosyal işlevselliklerinin artırılması, tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinin açılması, bağımlı bireyleri damgalamaktan vazgeçilmesi, çevrenin güvenli olmasının sağlanması, çocuk ve gençlerin ilgisini çekecek faaliyetlerin yapılması ve bağımlı bireylerin maddeyi bırakması için desteklenmesi şeklindedir.

Ergen bireylerin ailede, çevrede ve toplumda kabulü, ergenlerin kimliklerini kazanmalarını ve kendilerine uygun bir statüyü bulmalarını sağlayıp sosyal işlevselliklerini de arttırmaktadır. Ergen bireyler toplumda öne çıkmış kişileri kendilerine rol model seçmektedir. Toplumda öne çıkmış kişilerin hayat tarzları, düşünceleri, davranışları, nitelikleri ve hayat felsefeleri ergen bireyler açısından önemlidir. Bu yüzden toplumda saygı görmüş ve ergen bireylerin dikkatini çeken kişilerin madde kullanımını önleyici faaliyetlerde bulunması, çalışmalar yapması ve ergen bireyleri sağlıklı bir hayata yönlendirmesi gerekmektedir.

Ergen bireylerin maddelerin zararlarını bilmeleri, bu maddeleri merak etmelerini engelleyebilmektedir. Çocuklara verilen eğitimlerde merakı engellemek açısından maddeleri isimleri ile tanıtmaktan vazgeçilmelidir. Sadece uyuşturucu maddenin insan vücuduna ve toplumdaki statüsüne ne kadar zarar verdiği çocuklara aşılmalıdır.

Çocukların yeteneklerini ortaya çıkaracak ve ilgilerini çekecek projeler yapılmalı ve öğrencilerin bu projelere katılması için ödül mekanizmalı özendiricilik faaliyetleri yapılmalıdır.

Günümüzde küreselleşme ile beraber medya, toplumlar üzerinde etkileyici bir güce sahip olmuştur. Medya, bireylerde hem olumlu hem de olumsuz davranış değişikliklerini diğer unsurlara göre daha kolay bir şekilde yapabilmektedir. Bu yüzden madde kullanımını engelleme noktasında medyayı düzgün ve etkin bir şekilde kullanmak çok önemlidir. Sigara, alkol ve uyuşturucu maddeleri kullanmayı özendiren tüm kişilere ve programlara yaptırımlar getirilmelidir. Çocuklara ve yetişkinlere yönelik yapılan programların hepsinde madde kullanımının zararları işlenmeli ve toplum bu konuda bilinçlendirilmelidir. Madde kullanımını önlemeye yönelik yapılan program ve reklam sayısı arttırılmalıdır. Çocuklar tarafından çok sevilen çizgi film ve dizi karakterleri bu konuda sorumluluk üstlenmelidir. Sosyal medyada da madde bağımlılığı konusunda uzman kişilerce eğitici sayfalar açılmalı ve bu sayfalarda madde kullanıcılarına yönelik çeşitli eğitici çalışmalar paylaşılmalıdır.

4.2.2. Okul Ortamına Yönelik Alınması Gereken Tedbirler

Okul, öğrencilerin eğitim ve öğretim gördüğü, hayata hazırlatıldığı ve sosyalleştiği kurumdur. Okulda kurulan arkadaşlık ilişkileri, öğretmen ve idare ile geliştirilen ilişkiler öğrenciler açısından önemlidir. Farklı ortam ve arkadaş grupları ile karşılaşan birey farklı davranış ve düşüncelere yönelebilmektedir.

Madde kullanımına başlama en çok lise döneminde olmaktadır. Ergenliğin verdiği duygular ile birlikte öğrenciler en ufak bir sorunda madde kullanımına yönelebilmektedir. Bu yüzden okul zamanında meydana gelebilecek tüm sorunlar incelenmeli ve bu sorunlara yönelik çözümler geliştirilmelidir.

Sigara, alkol ve madde bağımlılığını önlemeye yönelik ortaokul ve lise öğrenciler için müfredatta uzman kişilerce verilecek zorunlu bir ders konulması, gençlerin bu konuda bilinçlenmesine yardımcı olacak ve gençleri madde kullanımından uzak tutacaktır.

Lise öğrencileri arasında son zamanlarda madde kullanım oranının giderek arttığı bilinmektedir (Akkuş vd., 2016: 42-43). Bu sebepten dolayı bu bireylerin madde kullanmasını engellemek için çeşitli önleyici ve koruyucu çalışmaların yapılması önemlidir. Bu çalışmalardan biri öğrencilerin öz yeterlilik düzeylerinin seviyesini arttırmaktır. Öz yeterliliği gelişen öğrenci arkadaş baskısından etkilenmemekte, kendine güveni hat safhada tutmakta, kötü alışkanlık tekliflerine hayır demeyi bilmekte ve sorunlarına çözüm bulma becerisine sahip olmaktadır. Öz yeterliliği gelişmiş bu bireylerin kendilerine olan inancı onların bağımlı olmaması için önemli bir avantaj halidir.

Öğrenciler okul ekosisteminde çeşitli sorunlar ile karşılaşmakta ve bu sorunlar mikro, mezzo, makro düzeyde olabilmektedir (Koç vd., 2015: 38). Bu sorunların ortaya çıkmasını önlemek veya ortaya çıktıktan sonra öğrencileri koruyup sorunlarını çözmek, öğrenciler açısından önem arz etmektedir. Çocukların sorumluluklarının farkında olmasını sağlamak, çocuklara iç disiplin kazandırmak, hayır demeyi öğretebilmek, karakter gelişimini önemsemek, değerler eğitime vurgu yapmak, baş etme becerilerini arttırmak, çocukların eğitime yönelik iyi yapılandırılmış bir sistem hazırlamak, çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici mekanizmalar geliştirmek ve çocukların okul, aile ve sosyal çevresiyle beraber sorunlarını çözecek çok yönlü disiplin alanlarına yönelmek alınacak önlemler arasında yer almaktadır.

Öğrencilerin karşılaştığı sorunların çözümüne yönelik atılacak bir diğer adım kanıta dayalı olan uygulamalar, programlar ve koruyucu-önleyici mekanizmanın oluşturulmasıdır (Aktan, 2018: 235-236). Bu mekanizmada öğrenci profillerin oluşturulması, sorunlu olarak kabul edilen davranışların belirlenmesi ve bu sorunların planlı müdahaleler sayesinde çözüme kavuşturulması amaçlanmaktadır. Koruyucu-önleyici mekanizmada, okulda oluşabilecek sorunlar belirlenmekte ve bu sorunlar ortaya çıkmadan sorunların önlenmesine yönelik tedbirler alınmaktadır. Bu sistemin işlevsel hale getirilmesi sayesinde öğrenciler çoğu sorundan kurtulup okulda uyum içerisinde varlık gösterebilmektedir.

Okula devam eden bütün öğrencilere yönelik risk analiz testleri oluşturulmalıdır. Bu risk analiz testleri bütün öğrencilere uygulanmalı ve analiz sonucu olumsuz çıkan öğrencilere yönelik bu sorunları ortadan kaldıracak eğitim modülleri geliştirilmelidir.

Bu modüller okul aile iş birliği içerisinde yürütülmeli ve öğrencilerin okuldaki işlevselliğine de katkı sağlamalıdır.

Öğrencilere yönelik hazırlanan müfredatta sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetleri içeren bazı ders içerikleri olmasına rağmen ağırlık fen bilimleri ve sosyal bilimleri derslerindedir (Kırımoğlu ve Erkenci, 2008: 50). Çocukların yeteneklerini ortaya çıkartıp geliştirecek ders sisteminin yetersiz olması, öğrencilerin farklı alanlarda gelişmesini engellemektedir. Çocuklara okulun sevdirmesi, sağlıklı bir hayat için yaşam değerlerinin öğretilmesi için öncelikle onlara baş etme becerilerinin kazandırılması gerekmektedir. Sağlıklı yaşam değerlerini öğrenen öğrenciler madde kullanmaya yönelmemektedir. Ayrıca spor ve sanat ile uğraşan öğrencilerin ruh sağlığı da önemli derecede iyi olacak ve özgüvenlerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Öğrencilerin eğitim hayatlarına kesintisiz bir şekilde devam edebilmeleri için okulların tüm kademelerinde iyi yapılandırılmış bir sistem gereklidir. Fırsat eşitsizliğini ortadan kaldıran, verilen eğitimin kalitesini arttıran, müfredatta oluşan katılma ve boşluğun önüne geçen, öğrencilerin maruz kaldığı şiddet, ihmal ve istismar vakalarının önüne geçen, çocuk işçiliğini ortadan kaldıran, okul-öğrenci-veli iletişimini önemli gören bir sistem öğrenciler açısından değerli olacaktır.

Okulların içi ve çevresinin güvenli olması maddeye ulaşılabilirliğin önlenmesi açısından önemlidir. Bütün okullarda, okulun dış çevresini de gösterecek kamera sisteminin geliştirilmesi ve bu kamera sisteminin mobese kameralara bağlanıp her zaman takip edilmesi okulların daha güvenli olmasını sağlayacaktır.

Öğrencileri ihmal, istismar, sigara, alkol ve uyuşturucu maddeler gibi tehlikeli durumlardan korumak amacıyla okul sosyal hizmet birimleri kurulmalıdır. Dünyanın birçok ülkesinde var olan okul sosyal hizmeti sayesinde öğrencilerin karşılaştığı sorunlar profesyonel meslek elemanları tarafından incelenerek bu sorunlara yönelik önleyici, koruyucu ve tedavi edici mekanizmalar geliştirilmektedir.

Üniversitede madde kullanan öğrencilerin büyük çoğunluğu bu maddeleri lise döneminden beri kullanmaktadır. Ancak üniversitede madde kullanmaya başlayan öğrenciler için üniversitelerde oluşturulacak bir danışma birimi kurulabilir. Bu kurullarda psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve diğer uzman kişiler istihdam

edilebilir. Bu uzman meslek elemanları öğrencilerin madde kullanmaya başlama nedenleri üzerinde yoğunlaşmalı ve bu nedenleri en aza indirmek için çeşitli çalışmalar yapmalılardır. Ayrıca üniversiteler tarafından madde bağımlılığını konu alan seçmeli bir ders verilebilir. Akademisyenlerin de bu konuda sorumluluk üstlenmesi ve öğrencileri ile beraber çeşitli projeler üretmesi, madde kullanımını daha az seviyelere çekebilmektedir.

4.2.3. Aileye Yönelik Alınması Gereken Tedbirler

Madde kullanımını yok etmek ya da en aşağı seviyelere düşürmek için uygulanan tedbirlere koruyucu ve önleyici faktörler denilmektedir. Aile içerisinde de önleyici ve koruyucu tedbirler alınabilmektedir. Bu faktörler; ailenin bağımlı bireyi koruyup desteklemesi, sosyoekonomik durumun düzeltilmesi, aile ortamının güvenli olması, aile içinde iletişimin sağlıklı olması, işsizlik oranının düşük olması, çocuğun okul ortamında varlık göstermesi ve eğitime düzenli olarak devam etmesi, sağlık hizmetlerinin kaliteli olması, ailedeki bireylerin suça karışmamış olması, ebeveynlerin çocuğun gelişimini desteklemesi, aile bireylerinin beraber yaşaması, gençlerin kendilerini ifade etme yeteneklerinin gelişmiş olması, gençlerin sosyal aktivitelere katılmaları, bireylerin aile içindeki kurallara uyması ve sorumluluk alması şeklindedir.

Ergen birey ve aile arasında oluşabilecek sorunların çözümü için iletişimin sağlıklı olması önemlidir. Ergen bireylerin umursamaz tavırları ve ailenin de ergen bireyi anlayamaması aradaki iletişimin sağlıklı olmasına engel olmaktadır. Ebeveynlerin ve ergenlerin iletişim yolları ayrı olmaktadır. Herhangi bir sorunun iletişim yoluyla çözümlenmesi için ebeveynlerin, ergen bireyin ve ortamın hazır durumda olması gerekmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarına gerekli ilgiyi göstermeleri, sevgi aşılamları, onları olduğu gibi kabul etmeleri ve onlara değer vermeleri önemlidir. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki sevgisiz, huzursuz, ilgisiz bir ailede yaşayan, aşırı baskıcı veya serbest bir aileye sahip olan ve ailesinden şiddet gören çocuklar daha fazla madde kullanmaya yönelmektedir.

Aile, bireylerin gelişimine olanak sağladığı gibi sorunların çözümünde de önemli rol oynamaktadır (Duyan vd., 2014). Ailenin içinde bulunduğu sorunların

çözümü için belli başlı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu nitelikler; ailenin iletişiminin seviyeli, sağlam, belirgin, güvene dayalı, destekleyici, açık ve geliştirici tarzda olması, fikirlerin ve düşüncelerin açıkça belirtildiği, eleştiriye açık, kurallarının açık, esnek olması ve güncel olması, aile fertlerine değer vermesi, açık bir sisteme sahip ve ebeveynlerin sorunlarda yapıcı nitelikte rol oynamasıdır.

Aileler çocuklarının arkadaşlarından gelen madde kullanım tekliflerine karşı sürekli onları desteklemek ve yanında olmak, tıbbi ve psikolojik tedavi olmasını sağlamak, arkadaşlarını iyi tanımak, sosyal aktivitelerini bilmek, sorumluluklarını yerine getirmesi için onu yönlendirmek, kuralların ve sınırların olduğunu hatırlatmak, gerçek arkadaşlığı benimsetmek, onu madde kullanımından uzaklaştıracak aktivitelere davet etmek, sorunlarını iyi bir iletişim halinde çözüme kavuşturmak, madde kullanımı sonucu oluşacak sorunlar hakkında çocuğu bilgilendirmek, çocuğun geleceğinden bahsederek onunla birlikte ona bir yol çizmek ve madde kullanımının önlenmesi için yapılan etkinliklere beraber katılmak çocuğun maddeden uzaklaşmasını sağlayacaktır.

Ebeveynler çocuklarına yönelik yüksek beklentiler içerisine girebilmektedir. Bu beklentiler gerçekleşmediği zaman da hayal kırıklığı yaşamaktadır. Ebeveynlerin beklentilerini aşağıya çekmek, ebeveynlerin çocuklarının durumunu kabullenmesine katkı sağlamakta ve onları rahatlatmaktadır. Ayrıca zorlukları kolaylaştırarak, umutsuzluk, kararsızlık ve hayal kırıklığının oluşmasını engellemektedir.

Ebeveynlerin öfke kontrolü yapmaları da çok önemlidir. Çocuğun maddeye yönelmesindeki etkenin iletişimsizlikten kaynaklandığının düşünülmesi gerekmektedir. Buradaki amaç çocuğun zarar görmesini engellemektir. Bunun için ebeveynlerin duygularını kontrol etmeleri ve ümitsizliğe kapılmamaları gerekmektedir.

Aile, uyguladığı yöntemlerde başarısız oluyorsa yeni stratejiler geliştirmelidir. Anne babanın çocuğun ihtiyaçlarını karşılaması, çocuğa yönelik değişimin olması da önemlidir. Madde kullanmayı bırakanlar maddenin eksikliğini ve yoksunluk durumunu fazlasıyla yaşamaktadır. Yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması tedavinin ve iyileşmenin ilk sürecidir. Aile bireyleri de bu durumda bağımlının yanında olmalı, yargılamayı bırakmalı, dinlemeli ve yaşanmış olumsuz durumları geride bırakmalıdır.

Aile fertleri bağımlıyla beraber tedavi sürecine dâhil olduğunda, tedavi daha kısa sürede ve kalıcı olarak sağlanmaktadır.

Madde kullanma riski altında bulunan kişilere ve ailelerine yönelik sağlık hizmetleri geliştirilmeli, eğitim seminerleri verilmelidir. Ailelere çocuklar ile nasıl iletişim kurulması gerektiği, çocuklarının gelen olumsuz tekliflere hayır deme yetisinin nasıl geliştirileceği, çocuklarının madde kullanmaya başlamasıyla aile içinde hukuksal durumların ortaya çıkabileceği, madde kullanımının çocuğun kendisine, gelişimine, geleceğine, ailesine ve toplumuna zarar vereceğini, madde kullanımı açısından risk grubunda bulunan kişilerin maddeye nasıl başladığı ve başladıktan sonraki tavır ve davranış değişikliğinin nasıl olduğunun verilecek seminerlerde belirtilmesi önemli olacaktır.

Madde kullanım vakası ile karşılaşan aile, ilk öğrendiği zaman soğukkanlı olmalıdır ve panik yapmamalıdır. Madde kullanan herkes bağımlı değildir. Ayrıca bağımlılık tedavi edilebilen bir hastalıktır. Aile, madde kullanımını ortadan kaldırmak için acele etmemelidir. Acele edilmesi durumunda tedavi süresi uzamakta ve aile içi ilişkiler bozulmaktadır. Ebeveynler bağımlı çocuğu fazla suçlamadan sağduyulu bir şekilde davranmalıdır.

Ergen bireylerin alkol, sigara ve uyuşturucu maddeleri kullanmasından uzak durabilmeleri için ebeveynler ile ergen birey arasındaki iletişimin sağlıklı, açık ve güvene dayalı olması önemlidir. Ergen birey ile ebeveynler arasındaki ilişkinin açık olması, bu kişilerin birbirlerine karşı rahat olmasını ve sorunların kalıcı olarak çözülmesini sağlamaktadır. İletişimin sağlıklı olması ergen bireylerin ebeveynlerine karşı daha saygılı olmasına ve onların görüşüne daha fazla önem vermesine katkı sağlamaktadır. Ergen bireyi dinlemek, sorunlarına karşılıklı olarak çözüm üretmeye çalışmak ergen bireyin ebeveynlerini daha değerli görmesini sağlamaktadır. Ergen bireyin ruh halini anlayabilmek için hal ve hareketlerini, jest ve mimiklerini gözlemlemek iletişimin sağlıklı olmasını sağlamaktadır. Çocuğun sorduğu sorulara dikkatli bir şekilde uygun yanıt vermek çocuk açısından önemlidir. Çocuğun söylediklerini önemsemek, onu düşüncelerinden ve söylediklerinden ötürü yargılamamak ona değer verildiğini göstermektedir. Nasihat vermek yerine, ergen bireye kendi deneyim ve tecrübelerini iletme daha sağlıklı bir yoldur.

Ergen bireylerin rehber olarak edindikleri ebeveynlerin, ergen bireyin hayatındaki konumu yadsınamaz. Ebeveynler ergenlerin kişilik yapılarının şekillenmesini sağlamaktadır. Ergenlik döneminin getirdiği asilik, kurallara uymama, tepkiler gibi olumsuz davranışlar vardır (Arslan, 2016: 26-27). Ebeveynler bu sorunların önüne geçebilmek için çocuklarına anlayışla yaklaşmalı, onlara değer verildiğini ve sevildiğini hissettirmeli, sorunlarını iyice dinleyip desteklemeli, ilgi göstermeli, baskı yapmamalı, yardımcı olmalı, çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmelidir. Böyle yapıldığı takdirde ebeveynler ergen bireylerin sorunlarına ev içinde çözümler aramaya başlar ve ergen bireyler de başka taraflara yönelmez.

Maddeye ulaşma ve kullanma en çok ergenlik döneminde olmaktadır. Ailelerin bunun farkında olması gerekir. Bu farkındalık sayesinde aileler önleyici tedbirler geliştirebilir ve çocuklarını maddeye başlamadan koruyabilir. Ebeveynler çocuklarının sorumluluk almalarını ve zararlı davranışlara yönelik farkındalık kazanmalarını sağlamalıdır. Aile, çocuklarına yönelik kurallar koymalı ve bu kurallara uyması için stratejiler geliştirmelidir.

Ergen bireyi anlayıp ona yönelik çözüm önerilerini çocuğa tehdit yoluyla değil de bir öneri şeklinde söylemek, çocuğun bu davranışı yerine getirme olasılığını arttırmaktadır. Çocuğu ve çocuğun bağımlı olduğu çevreyi sorgulamaktansa bunu güzel bir biçimde öğrenmek daha etkili olmaktadır. Çocuğun aile içinde damgalanması ve etiketlenmesinden kaçınılmalıdır. Çocuğa emir vermekten kaçınılmalı ona ilgi gösterilmelidir. Onun kendi başına bir birey olduğu kabullenmeli ve onunla düzenli olarak seviyeli, düzgün bir biçimde sohbet edilmelidir. Büyük sorunlar karşısında ebeveynlerin soğukkanlı olması, ilişkilerin bozulmamasını sağlamaktadır. Hem ebeveynlerin hem de çocuğun sınırlarının ve kurallarının belli olması iletişimin daha sağlıklı devam etmesini sağlamaktadır. Tüm bu öneriler ergenlerin madde kullanımından uzak tutulması için iletişim unsurunun önemini göstermektedir.

Çocuklar madde kullanımına aile içi şiddet, ailede madde kullanımının olması ve ebeveynlerin ayrılmış olması sebeplerinden dolayı başlayabilmektedir. Bu sorunlara yönelik gerekli bakanlıklarca tedbirler alınmalıdır. Şiddetin önüne geçilmesi için kalıcı çözümler geliştirilmeli ve aile içi şiddet önlenmelidir. Ailedeki madde kullanımı tespit edilip çocukların bu durumdan etkilenmemesi için bu çocuklara yönelik özel

uygulamalar geliştirilmelidir. Bu çocukların maddeden uzak durması için danışmanlık hizmeti verilebilir. Parçalanmış ailelerde her zaman çocuğun yararı gözetilmelidir. Bu çocukların maddeye bulaşmasını engellemek için eşlere yönelik arabuluculuk hizmeti verilmelidir. Çocukların gelişimi incelenmeli ve aksaklık yaşayan çocuklara terapi uygulanmalıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Madde bağımlılığı, bireylerin vücutlarında çeşitli zararlar meydana getirmesine rağmen maddelerin sürekli olarak kullanılması durumudur. Madde kullanan bireylerde bir süre sonra maddeleri sürekli alma isteği olan tolerans durumu ortaya çıkmaktadır. Madde bağımlısı olan bireylerde de madde kullanmaya ara verilmesi ya da bırakılması durumunda yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır.

Madde bağımlılığı, küreselleşmenin de etkisiyle dünyanın tüm ülkeleri için bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Özellikle genç kesim tarafından madde kullanımı giderek artmaktadır.

Son zamanlarda madde kullanımından dolayı yaşanan ölümler giderek artmaktadır. İnsanların hayatlarına zarar verebilen uyuşturucu maddelerin kullanımının önlenmesi ve madde bağımlılarının tedavi edilip topluma kazandırılması önem arz etmektedir.

Türkiye'nin jeopolitik konumu, uyuşturucu maddelerin geçişinin diğer ülkelere Türkiye üzerinden yapılmasına yol açmıştır. Bu durum da Türkiye'de madde kullanım oranının artmasına sebebiyet vermiştir.

Madde bağımlılığını açıklayan kuramlar vardır. Bu kuramlar; öğrenme kuramları, psikanalitik kuram ve sosyolojik yaklaşımlardır. Öğrenme kuramlarına göre bireyler madde kullanımını çevreden görerek öğrenmekte ve çevreden gelen tepkilere göre şekillenmektedir. Psikanalitik kurama göre bebeklikten ergenliğe kadarki gelişim süreçlerini sağlıklı bir şekilde atlatamamış bireylerin madde kullanma riski daha fazladır. Sosyolojik yaklaşımlara göre de toplumdan soyutlanmış, toplumla bütünleşememiş, uyum sorunları yaşayan kişilerin madde kullanma riski fazladır.

Bağımlılık türleri iki şekildedir. Bu bağımlılık türleri psikolojik ve fiziksel bağımlılıktır. Psikolojik bağımlılık, bireylerin maddeleri sürekli olarak kullanma

istegidir. Fiziksel bağımlılık ise bireylerin merkezi sinir sistemi üzerine etki eden maddelerin kullanılması sonucu yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkmasıdır. Psikolojik bağımlılığın tedavisi fiziksel bağımlılığa göre daha kolaydır.

Bağımlılık yapan maddeler hukuksal tanımlara göre yasal olan ve yasal olmayan maddeler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yasal maddeler; kullanılması, bulundurulması ve alım-satımı serbest olan maddelerdir. Yasal olmayan maddeler ise kullanılması, alınması, bulundurulması ve ticaretinin yapılması suç olan ve bireylere çeşitli zararlar veren maddelerdir.

Bireyler kişisel özelliklerden, maddelerin kimyasal yapılarından ve çevresel faktörlerden dolayı madde kullanmaya başlamaktadır. Sosyal çevre nedenleri içerisinde; merak, medya, arkadaş etkisi, aile, okul, ekonomik durum ve toplumun sosyo-kültürel yapısı bulunmaktadır.

Madde kullanan bireyler sağlık, ekonomik, hukuksal ve sosyolojik yönden zarar görmektedir. Sağlık zararları maddelerin cinsine ve miktarına göre değişiklik gösterip bu zararlar genel olarak; karaciğer, akciğer, böbreklerin zarar görmesi ve bunun sonucunda kanser, kalp krizi, AIDS, koma ve ölümlerin meydana gelmesidir. Madde kullanan bireyler madde temini için sürekli para harcamak zorunda kalmaktadır. Bu yüzden madde kullanıcıları ekonomik yönden zarar görmektedir.

Madde kullanan bireyler, maddelerin etkisi altındayken çevreye karşı şiddet, hırsızlık, sataşma, saldırganlık ve trafik kazaları gibi hukuksal zararlara neden olmaktadır. Bu bireyler ayrıca madde kullanımı sonucu ailesine, çevresine ve içerisinde yaşadığı topluma da sosyolojik bakımdan zararlar vermektedir. Madde kullanan kişiler ailesi ve çevresi ile çatışmalara girmekte, uyuşmazlıklar yaşamakta, sosyal çözümlere sebep olmakta, çevresi tarafında dışlanmakta ve damgalanmaktadır.

Yapılan bu çalışma Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin madde kullanmaya başlama nedenlerini incelemek üzere planlanmıştır. Bu amaç ile rastgele seçilmiş 96 öğrenciye yönelik ilgili literatür gereği yarı yapılandırılmış mülakat uygulanmıştır.

Yapılan çalışma ile bu konuda daha önce literatürde yapılmış çalışmalar arasında anlamlı bir ilişki göze çarpmaktadır. Öğrencilerin madde kullanma nedenleri ve kullandıkları maddeler önceki çalışmalar ile benzer çıkmış ve tezi oluşturan hipotezler çıkan sonuçlara göre doğrulanmıştır.

Araştırmada öğrencilerin sigara ve alkol ile birlikte en fazla esrar maddesi kullandığı saptanmıştır. Bunun en büyük sebebi ise esrar maddesinin ulaşılabilirliğinin diğer maddelere göre daha fazla olmasıdır. Esrar maddesinden sonra öğrencilerin en çok kullandığı madde uyuşturucu haplardır.

Öğrencilerin madde kullanım sebeplerinden en önemlileri arkadaş çevresi, maddeden haz ve zevk alma ve ergenlik dönemi ile birlikte ailevi sıkıntıların var olmasıdır.

Madde kullanım sonucu öğrencilerin sağlık, sosyolojik, hukuksal ve ekonomik yönden zararlar gördüğü belirlenmiştir. Öğrencilerin madde bağımlılığı konusunda bilgisiz oldukları saptanmıştır.

Öğrencilerin madde kullanımı madde teminine göre değişmektedir. Öğrenciler madde teminini torbacılardan, arkadaş çevresinden ve geldikleri yerlerden sağlamaktadır. Erkek öğrencilerde madde kullanımını kız öğrencilere göre daha fazladır.

Bu çalışma sayesinde öğrencilerin madde kullanım nedenleri saptanmış olup bu nedenleri ortadan kaldıracak çözüm önerileri sıralanmıştır. Ayrıca bu çalışma sayesinde toplumun da gençlerin madde kullanım nedenleri hakkında bilinçlenmesi sağlanmıştır.

Madde kullanımını önlemek için önleyici, koruyucu ve tedavi edici mekanizmalar geliştirilmelidir. Madde kullanımı ve bağımlılığı ile bütün kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler topyekûn bir şekilde mücadele etmelidir.

Araştırma yapılırken çeşitli güçlükler ile karşılaşmıştır. Bu güçlükler; çoğu öğrencinin mülakata yanaşmaması bunun sonucunda mülakat süresinin uzamasıdır. Bundan sonra yapılacak olan buna benzer çalışmalarda farklı yöntemler uygulanabilir.

Madde bağımlılığı ile ilgili araştırma yapmak isteyen bireyler araştırma sorularını iyi analiz etmeli, en uygun araştırma yöntemini seçmeli ve güçlükleri öncesinde belirleyerek ona göre uygulamaya geçmelidir.

Bu süreçten sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutacak olan bu çalışmanın diğer tüm üniversitelerde uygulanması, örneklem sayısının genişletilmesi ve uygulama yöntemlerinin farklılaşması, farklı çözüm yolları ve projelerin oluşturulması daha sağlıklı bir neslin devamı için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ADAK Nurşen (Ed.); (2016), **Sosyal Problemler Sosyolojisi (Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler)**, İkinci Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- AKGÜL Satı ve ÖZDİLEK Çetin; (2014), “Ortaöğretim Öğrencilerinin Meraklılık Düzeylerinin Araştırılması (Kütahya İli Örneği)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:41, ss. 255-264.
- AKINCI Habibullah; (2017), Madde Bağımlılığı ve Manevi Destek, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yalova.
- AKKUŞ Dilek, EKER Fatma, KARACA Aysel, KAPISIZ Özge ve AÇIKGÖZ Ferhan; (2016), “Lise Gençlerinde Akran Eğitimi Programı Madde Bağımlılığını Önlemede Etkili Bir Model Olabilir Mi?”, **Psikiyatri Hemşireliği Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, ss. 34-44.
- AKSOY Alper ve ÖGEL Kültegin; (2005), “Sokakta Yaşayan Çocuklarda Kendine Zarar Verme Davranışı ve Madde Kullanımı”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, Sayı:6, ss. 163-169.
- AKTAN Mehmet Can; (2018), **Türkiye’de Okul Sosyal Hizmetinin Yapılandırılması: Gereksinimler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Birinci Baskı, Gece Kitaplığı, Ankara.
- AKVARDAR Yıldız; (2012), “Bölüm 11”, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bakanlık Yayın Numarası:879, Ankara.
- ALTINTAŞ Hakan, TEMEL Fehminaz, BENLİ Esin, ÇINAR Güle, GELİNER Özlem, GÜN Feride Aylin, KERNAK Aygöl ve KUNDAKÇI Nevra; (2004), “Tıp

Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı İle İlgili Bilgi, Görüş ve Tutumları”, **Bağımlılık Dergisi**, Cilt:5, Sayı:3, ss. 107-114.

ALTUNER Durdu, ENGİN Nalan, GÜRER Cüneyt, AKYAY İlkay ve AKGÜL Arif; (2009), “Madde Kullanımı Ve Suç İlişkisi: Kesitsel Bir Araştırma”, **Tıp Araştırmaları Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, ss. 87-94.

ARABACI Leyla Baysan, TAŞ Gülsenay ve DİKEÇ Gül; (2017), “Çocuk ve Ergenlerde Madde Kullanımı, Suça Yönelme, Ruhsal Bozukluklar ve Hemşirelik Bakımı”, **Bağımlılık Dergisi**, Cilt:18, Sayı:4, ss. 135-144.

ARGON Türkan ve ÇELİK YILMAZ Didem; (2016), “Lise Öğrencilerinin Akran İlişkileri Algıları İle Okula İlişkin Tutumları Arasındaki İlişki”, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, Cilt:5, Sayı:28, ss. 250-258.

ARIKAN Zehra; (2012), “Bölüm 4”, “Bölüm 6”, “Bölüm 8”, “Bölüm 10”, “Bölüm 14”, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bakanlık Yayın Numarası:879, Ankara.

ARSLAN Hüseyin; (2016), Ankara İli Polatlı İlçesindeki Ailelerin Sosyoekonomik Düzeyleri ve Aile İçi İlişkiler Temelinde 13-18 Yaş Gençlerde Madde Bağımlılığı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

AVCI Ezel; (2017), Madde Bağımlılığı Tedavisi Görmüş Bireylerde Bilişsel Davranışçı Grup Psikoterapisinin Relaps Eğilimi Üzerindeki Etkisinin Sınanması, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.

Avrupa Uyuşturucu Raporu; (2018), Avrupa Uyuşturucu Raporu: Eğilimler ve Gelişmeler 2018, Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi, Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu. Lüksemburg.

AYDIN Betül; (2016), Toplumsal Dışlanma ve Aidiyet Kısılcacında Bağımlı Gençlik (Konya Örneği), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

AYKANAT Burcu; (2016), “Madde Kullanım Bozuklukları”, www.ktu.edu.tr/dosyalar/aile_42ded.ppt, Erişim Tarihi: 28.08.2018.

AZAK Seyit; (2014), Bir Kamu Politikası Analizi Olarak Türkiye’de Uyuşturucu İle Mücadele, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BALSEVEN Aysun, ÖZDEMİR Çağlar, TUĞ Ayşim, HANCI İ. Hamit ve DOĞAN Yıldırım B.; (2002), “Madde Kullanımı, Bağımlılıktan Korunma ve Medya”, **Türk Tabipler Birliği**, Cilt:11, Sayı:3, ss. 91-93. Erişim Tarihi: 04.10.2018.

BAŞKURT İrfan; (2003), “Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım)”, **İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:8, ss. 73-114.

BEE Helen and BOYD Denise; (2009), **Çocuk Gelişim Psikolojisi**, Çev: Okhan Gündüz, Birinci Basım, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

BİLGİN Nevzat; (1996), Elazığ Sanayi Sitesinde Çalışan Çıraklarda Sigara İçme, Alkol Kullanma ve Uçucu Madde Bağımlılığı Prevalans Araştırması, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Elazığ.

BİLİCİ Mustafa; (2012), “Bölüm 12”, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bakanlık Yayın Numarası:879, Ankara.

BORA Taner, NURALIN Fatma, ŞENOCAK Nilgün ve AYDIN Hasan; (2014), “MDMA (Ekstazi) İçeren Sentetik Tabletlerdeki Organik İçeriklerinin Belirlenmesi”, **Adli Tıp Dergisi**, Cilt:28, Sayı:2, ss. 164-177.

BOZBEY Sema; (2015), Madde Kötüye Kullanımı veya Madde Bağımlılığı Tanısı Alan Çocuk ve Ergenlere Eşlik Eden Psikiyatrik Bozuklukların İncelenmesi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma

Hastanesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Kliniği Yayınlanmış Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul.

BOZKURT Oğuzhan; (2015), Madde Bağımlısı Bireylerin Bağımlılık Süreçlerinde Ailenin Etkisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BOZTAŞ Mehmet Hamid ve ARISOY Özden; (2010), “Uçucu Madde Bağımlılığı ve Tıbbi Sonuçları”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 2(4), ss. 516-531.

BRIDGET F. Grant; (2004), “Co-occurrence of 12-Month Alcohol and Drug Use Disorders and Personality Disorders in the United States”, **Arch Gen Psychiatry**, Vol: 61 ss. 361-368.

CAN Ganime; (2012), Madde Bağımlılığı Tanısı Alan Bireylerin Sosyal İşlevsellik Ve İçselleştirilmiş Damgalanma Düzeyleri, Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

CAN M. Şükrü; (2007), İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinde Görülen “Madde Bağımlılığı” Alışkanlığı (Sakarya İli Örneği), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

COŞAR Ahmet; (2011), Uyuşturucu Madde Suçları, Madde Bağımlılığı Suç İlişkisi ve Eroinin Analizi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

ÇALIŞKAN Mustafa; (2018), **Madde Bağımlılığının Biyo-Psiko-Sosyal ve Hukuksal Analizi**, Birinci Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

ÇATALOĞLU Burcu; (2011), Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Psikolojik Sağlamlık ve Aile İşlevleri Açısından Karşılaştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

ÇELİK Mehmet Vefa; (2006), Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Ortaöğretim Öğretmenlerinin Yeri ve Önemi (Elazığ İli Örneği), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

- ÇELİK Pınar, ESEN Ayşen, YORGANCIOĞLU Arzu, SEYFE ŞEN Firdevs ve TOPÇU Fatma; (2000), “Manisa İlinde Lise Öğrencilerinin Sigaraya Karşı Tutumları”, **Toraks Dergisi**, 1, ss. 61-66.
- ÇETİN Yılmaz; (2013), Madde Bağımlılığı ve Yalova Ölçeğinde Madde Bağımlılığı Algısı, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yalova.
- ÇINKIR Şakir ve KARAMAN KEPENEKÇİ Yasemin; (2003), “Öğrenciler Arası Zorbalık”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Sayı:24, ss. 236-253.
- ÇİYİLTEPE Fulya; (2014), Alkol Dışı Madde Bağımlılığı Olan Kişilerde Solunum Sisteminin Değerlendirilmesi, Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınlanmış Tıpta Uzmanlık Tezi, Antalya.
- DEMİR Özden, KAYA Halil İbrahim ve METİN Meral; (2012), “Lise Öğrencilerinde Okul Kültürünün Bir Ögesi Olarak Okul Yaşam Kalitesi Algısının İncelenmesi”, **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, ss. 9-28.
- DEMİRCİ Mustafa; (2016), Üniversite Öğrencilerinde Madde Bağımlılığı ve İntihar İlişkisi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- DEMİRTAŞ Hasan, ÜSTÜNER Mehmet ve ÖZER Niyazi; (2007), “Okul Yönetiminde Karşılaşılan Sorunların Öğrenci ve Okul ile İlgili Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, Sayı:51, ss. 421-455.
- DEŞTİ Rıza; (2008), Dopamin D3 ve D4 Reseptör Gen Varyasyonları ve Madde Bağımlılığı İle İlginin Saptanması, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- DİLBAZ Nesrin; (2012), “Bölüm 3”, “Bölüm 9”, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bakanlık Yayın Numarası:879, Ankara.

- DİNÇER Mehmet; (2003), “Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü”, **Ege Eğitim Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, ss. 102-112.
- DOĞAN Yıldırım B.; (2011), “Madde Kullanımı ve Bağımlılığı”, **Aile ve Toplum**, Cilt:1, Sayı:4, ss. 1-8.
- ERDAMAR Gürcü ve KURUPINAR Abdülhamit; (2014), “Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı: Bartın İli Örneği”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:16, Sayı:1, ss. 65-84.
- ERDEM Gizem, EKE Ceyda Y., ÖGEL Kültegin ve TANER Sevil; (2006), “Lise Öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri ve Madde Kullanımı”, **Bağımlılık Dergisi**, Cilt:7, Sayı:3, ss. 111-116.
- ERGENÇ Güner ve YILDIRIM Emine; (2007), **Madde Kullanımı Önleme Kılavuzu**, Yayınevi Logosu, İstanbul.
- ERSOY Özgür; (2015), Kahramanmaraş İl Merkezindeki Lise Son Sınıf Öğrencilerinde Madde Bağımlılığı ve Etkileyen Faktörler, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayımlanmış Tıpta Uzmanlık Tezi, Adana.
- ERSÖĞÜTÇÜ Filiz; (2015), Madde Bağımlılığı Tanısı Almış Bireylerde Sosyal İşlevsellik ve Benlik Saygısı, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- EVREN Cüneyt ve BOZKURT Müge; (2013), “Sentetik Kannabinoidler: Son Yılların Krizi”, **Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences**, Cilt:26, Sayı:1, ss. 1-11.
- GEZEK Funda; (2007), Sokakta Yaşayan Gençlerin Aile Yapısı ve Madde Bağımlılığı Arasındaki İlişki, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- GÖKGÖZ Esmâ Aynur; (2014), İlkokul Eğitiminin Kalitesini Artırmada Okul-Aile İşbirliği ve Okul Sosyal Hizmeti, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yalova.

- GÖKLER Rıza ve KOÇAK Recep; (2008), “Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığı”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 1, ss. 89-104.
- GÖRGÜN BARAN Aylin; (2013), “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, ss. 6-25.
- GÖVEBAKAN Raşide, DUYAN Veli; (2015), **Madde Bağımlılığı ve Aile**, Birinci Baskı, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- GÜL Serdar Kenan ve GÜNEŞ İsmail Dinçer; (2009), “Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: XI, Sayı:1, ss. 79-101.
- GÜLEÇ Gülcan, KÖŞGER Ferdi ve EŞSİZÖĞLU Altan; (2015), “DSM-5'te Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları” **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, Cilt:7, Sayı:4, ss. 448-460.
- GÜMÜŞ DOĞAN Derya ve ULUKOL Betül; (2010), “Ergenlerin Sigara İçmesini Etkileyen Faktörler ve Sigara Karşısı İki Eğitim Modelinin Etkinliği”, **İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, Cilt:17, Sayı:3, ss. 179-185.
- GÜMÜŞ İbrahim, KURT Murat, GÜNAY ERMURAT Derya ve FEYATÖRBAY Esra; (2011), “Lise Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı Konusunda Bilgi, Tutum ve Davranış Düzeylerinin Belirlenmesi (Erzurum Örneği)”, **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl:15, Sayı:48, ss. 321-334.
- GÜNAY AKTAŞ Semra, OFLİ Gökçe, BALABAN Gürkan; (2013), “Sosyo-Kültürel Yapının Üniversite Öğrencilerinin Bölüm Seçimi Üzerindeki Etkisi, Anadolu Üniversitesi Örneği”, **"İŞ, GÜÇ" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:15, Sayı:04, ss. 59-71.
- GÜNAY Ünver; (2006), “Kuramsal Yaklaşım ve Türk Sosyolojisi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:2, Sayı:21, ss. 509-542.
- GÜNÜÇ Selim ve KAYRI Murat; (2010), “Türkiye’de İnternet Bağımlılık Profili ve İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik-Güvenirlik Çalışması”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 39, ss. 220-232.

GÜRÇAY Ebru; (2008), Ergenlerde Madde Bağımlılığı İle Yakınlarından Ayrılma Sorunları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

HERKEN Hasan, ÖZKAN İshan, ÇİLLİ Ali S. ve BODUR Sait; (2000), “Öğrencilerde Alkol Kullanım Sıklığı ve Sosyal Öğrenme İle İlişkisi”, **Düşünen Adam**, Cilt:13, Sayı:2, ss. 87-91.

HORZUM Mehmet Barış; (2011), “İlköğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Oyunu Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”, **Eğitim ve Bilim**, Cilt:36, Sayı:159, ss. 56-68.

KARATAŞ TERZİ Cansu; (2009), Ergenlerde Saldırganlığın Madde Bağımlılığı ve Diğer Değişkenlerle İlişkisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KARATAY Gülnaz ve KUBİLAY Gülümser; (2004), “Sosyoekonomik Düzeyi Farklı İki Lisede Madde Kullanma Durumu ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, **Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi**, 1,2, ss. 57-70.

KASAPOĞLU Aytül; (2011), **Aile Sosyoloji**, Ed. KASAPOĞLU Aytül ve KARKINER Nadide, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi, Eskişehir.

KAYA Ceren; (2017), Depresyon Tanısı Almış Yatan Hastaların ve Madde Bağımlılığı Tanısı Almış Yatan Hastaların Sosyal Damgalanma Açısından İncelenmesi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KILIÇ Fatma Sultan; (2016), “Bağımlılık ve Uyarıcı Maddeler” **Osmangazi Tıp Dergisi**, Cilt:38, Özel Sayı:1, ss. 55-60.

KIRIMOĞLU Hüseyin ve EKENCİ Güner; (2008), “Beden Eğitimi ve Rehber Öğretmenleri İle Okul Yöneticilerinin Öğrencilerin Madde Kullanımı ve Bağımlılığını Önlemeye Yönelik Bilgi Görüş ve Önerileri (Ankara İli İlköğretim Okulları II. Kademe Örneği)”, **Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi** Cilt:2, Sayı:1, ss. 48-61.

- KOÇ Yağmur ve KARAMAN KEPENEKÇİ Yasemin; (2015), “Ortaokul Ders Kitaplarında Gençliğin Korunması ve Spora Yönlendirilmesi Haklarına Yer Verilme Düzeyi”, **Kafkas Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, ss. 37-52.
- KOM Daire Başkanlığı; (2006), Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2006 Raporu, KOM Araştırma Çalışmaları, Ankara.
- KOM Daire Başkanlığı; (2011), Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2011 Raporu, KOM Yayınları, Ankara.
- KURUPINAR Abdulhamit; (2012), Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı (Bartın İli Örneği), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- NARKO; (2014), 2014 Türkiye Uyuşturucu Raporu, Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM), Ankara.
- NARKO; (2016), EMCDDA 2016 Ulusal Raporu (2015 Verileri), Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM), Ankara.
- NARKO; (2017), 2017 Türkiye Uyuşturucu Raporu (2016 Verileri), Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM), Ankara.
- OĞUZ Fatma ve ÖĞRETİR ÖZÇELİK Ayşe Dilek; (2018), “Ergenlerde Algılanan Anne Baba Tutumu İle Madde Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:11, Sayı:58, ss. 535-543.
- OLÇAY Gökhan Uğur; (2016), Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavisi Gören Bireylerde Algılanan Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÖGEL Kültegin ve AKSOY Alper; (2003), “İstanbul’ da Koruma Merkezlerine Başvuran Çocuklarda Tütün, Alkol ve Madde Kullanım Özellikleri”,

<http://www.ogelk.net/Dosyadepo/koruma%20merkezi.pdf>, Erişim Tarihi: 02.10.2018.

ÖGEL Kültegin, AKSOY Alper; (2007), “Tutuklu ve Hükümlü Ergenlerde Madde Kullanımı”, **Bağımlılık Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, ss. 11-17.

ÖGEL Kültegin, TAMAR Defne, EVREN Cüneyt ve ÇAKMAK Duran; (2000), “İstanbul'da Lise Gençleri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı”, **Klinik Psikiyatri**, 3, ss. 242-245.

ÖGEL Kültegin; (2001), **Türkiye’de Madde Bağımlılığı**, Birinci Baskı, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

ÖGEL Kültegin; (2005), “Madde Kullanım Bozuklukları Epidemiyolojisi”, *Türkiye Klinikleri J Int Med Sci*, Cilt:1, Sayı:47, ss. 61-64.

ÖZCAN Vildan; (2015), “Avrupa ve Türkiye’de Madde Kötüye Kullanımı ve Bağımlılık”, **Türk Eczacıları Birliği Yayını**, 35-36, ss. 7-15.

ÖZGÜR İLHAN İnci, DEMİRBAŞ Hatice ve DOĞAN Yıldırım B.; (2005), “Çıracılık Eğitimine Devam Eden Çalışan Gençlerde Alkol Kullanımı Üzerine Bir Çalışma”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, Cilt:16, Sayı:4, ss. 237-244.

ÖZMEN Fatma ve KUBANÇ Yasemin; (2013), “Liselerde Madde Bağımlılığı–Mevcut Durum ve Önerilere İlişkin Okul Müdürleri ve Öğretmenlerin Bakış Açıları”, **International Periodical Forthe Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt:8, Sayı:3, ss. 357-382.

ÖZMEN Özkan; (2009), *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları*, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÖZTÜRK Yunus Emre, KIRLIOĞLU Mehmet, KIRAÇ Ramazan; (2015), “Alkol ve Madde Bağımlılığında Risk Faktörleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt:18, Sayı:2, ss. 97-118.

- PARLAZ Evrim Akçan, TEKGÜL Nurdan, KARADEMİRCİ Emine ve ÖNGEL Kurtuluş; (2013), “Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci”, **Turkish Family Physician**, Cilt:3, Sayı:4, ss. 10-16.
- PETİN Buket; (2014), Denetimli Serbestlik Kapsamında Madde Bağımlılığı İçin Tedaviye Yönlendirilen Olguların Algıladıkları Aile Desteğinin Tedaviye Etkisi ve Ailelerinde Psikiyatrik Tanı Varlığı, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınlanmış Tıpta Uzmanlık Tezi, İzmir.
- PIÇAKÇIEFE Metin, KESKİNOĞLU Pembe, BAYAR Banu ve BAYAR Kılıçhan; (2007), “Muğla Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara İçicilik Sıklığı ve İçiciliği Arttıran Nedenler”, **TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni**, Cilt:6, Sayı:4, ss. 267-272.
- POLAT Şule ve ÖZDEMİR Murat; (2018), “Ortaokul Öğrencilerindeki Eğitim Stresi, Okul Tükenmişliği ve Okula Yabancılaşma Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, **Kastamonu Education Journal** **kef Dergi**, Cilt:26, Sayı:5, ss. 1395-1406.
- SAĞAR Mehmet Enes; (2017), “Üniversite Öğrencilerinin Sigara Bağımlılığına İlişkin Tutumlarının Sigara İçme Sıklıklarına Göre İncelenmesi”, **Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**, Cilt:6, Sayı:3, ss. 41-49.
- SAYDAM Mehmet Bilgin; (1987), İkinci Kuşak Göçmenler ve Psikoaktif Madde Bağımlılığı, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınlanmış Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul.
- SENEMOĞLU Nuray; (2013), **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya)**, Yirmi Üçüncü Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara.
- SEVDİM A. Erdem; (2013), Uyuşturucu Madde Ticareti Suçu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya.
- ŞAHAN Mustafa, TURGUT Faruk, EREN Abdulrahim ve DURU Mehmet; (2016), “Ekstazi Kullanımına Bağlı Gelişen Rabdomiyoliz ve Akut Böbrek Yetmezliği Olgusu”, **Türk Nefroloji Diyaliz ve Transplantasyon Dergisi**, 25, ss. 75-76.

ŞAHİN Melek; (2007), Madde Bağımlılığı Konusunda Türkiye’de Yapılmış Olan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara.

ŞAHİN Özge; (2017), Madde Bağımlılığı Tanısı Almış Kişilerde Benlik Saygısı İle Sosyal Fobi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TANSEL Bülent; (2017), “Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Maddelere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:2, ss. 1453-1472.

TEKECİ Yasin; (2018), Esrar Bağımlısı Olan Bireylerde Duyusal İşleme Süreçlerinin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TOROS Fevziye; (2002), “Çocukluk Çağı ve Ergenlik Dönemi Depresyonlarında Risk Etmenleri”, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD, **T Klin Psikiyatri**, ss. 75-79.

TUNCER Levent; (2007), Cumhuriyet Döneminden Bugüne Madde Bağımlılığı İle Mücadelede İç Güvenlik ve Milli Ahlak Faktörlerinin Yeri ve Önemi Üzerine Bir Deneme (Elazığ Örneği), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

TÜİK; (2018), Türkiye Sağlık Araştırması İstatistikler Dizisi, www.tuik.gov.tr, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

TÜRKAN Hülya; (2011), Opiyat Reseptör Polimorfizmi İle Madde Bağımlılığı İlişkisinin Araştırılması, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara.

TÜRKMEN Zeynep; (2012), “Yasa Dışı Madde Kullanımında Güncel Sorunlar: Katkı Maddeleri”, **Adli Tıp Bülteni**, Cilt:17, Sayı:2, ss. 19-25.

ULUĞ Berna ve GÜREL Şeref Can; (2012), “Bölüm 7”, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bakanlık Yayın Numarası:879, Ankara.

UZBAY İ. Tayfun; (2015), **Madde Bağımlılığı: Tüm Boyutlarıyla Bağımlılık ve Bağımlılık Yapan Maddeler**, İstanbul Tıp Kitabevi, İstanbul.

UZBAY Tayfun; (2015), “Bonzai Sorununu Nasıl Görmeliyiz?”, **Türk Eczacıları Birliği Yayını**, 35-36, ss. 37-41.

UZBAY Tayfun; (2015), “Kafein Bağımlılığı ve Enerji İçecekleri”, **Türk Eczacıları Birliği Yayını**, 35-36, ss. 24-36.

UZUN Mehmet, KARAKAŞ Burak, TOPALOĞLU Ömercan, TAŞKIRAN Emin, AKAR Harun ve ÖZDOĞAN Öner; (2015), “Ekstazi İntoksikasyonuna Bağlı Kötü Bir Kâbus: ST Segment Elevasyonu”, **FNG & Bilim Tıp Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, ss. 94-97.

UZUN Sultan; (2017), Lise Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı Profilleri, Madde Bağımlılığından Korunma Konusundaki Öz Yeterlikleri ve Önleme Konusundaki Görüşleri, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

YAMAN Ömer Miraç ve TUNA Abdullah Sabit; (2017), Türkiye’de Gençlik ve Madde Bağımlılığı Literatürü: 1980 Sonrası Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme,

<http://www.omermiracyaman.com/sites/default/files/makale/turkiyede-genclik-ve-madde-bagimlilik-literaturu-1980-sonrasi-yapilan-lisanustu-tezler-uzerine-bir.pdf> Erişim Tarihi: 04.06.2018.

YELTEPE Hülya; (2010), Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavisi Gören Yetişkinlerde Düzenli Egzersizin Depresyon ve Yaşam Kalitesine Etkisi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.

- YENER Serdar; (2018), “Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Aile ve Girişimcilik İlişkisi”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:6, ss. 869-878.
- YEŞİLYAPRAK Binnur (Ed.); (2014), **Eğitim Psikolojisi (Gelişim-Öğrenme-Öğretim)**, On Birinci Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- YILDIRIM İbrahim (Ed.); (2013), **Eğitim Psikolojisi**, Üçüncü Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- YILMAZ Neslihan; (2015), Alkol ve Madde Bağımlılığı: Bireysel ve Toplumsal Sonuçları, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- YORĞUN Abdulvahap; (2014), Lise Öğrencilerinde Okul Terki Riskinin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara.
- YÜKSEL Erkan; (2017), “Ne Demek Lazım; Uyuşturucu mu Madde Bağımlılığı mı? Uyuşturucuyla Mücadelenin Temel Kavramlarına Yönelik Uygulama ve Tartışmalar, **Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi**, Cilt:25, Sayı:2, ss. 39-64.
- YÜNCÜ Zeki, AYDIN Cahide, COŞKUNOL Hakan, ALTINTOPRAK Ender ve BAYRAM Ayşe Türkan; (2006), “Çocuk ve Ergenlere Yönelik Bir Bağımlılık Merkezine İki Yıl Süresince Başvuran Olguların Sosyodemografik Değerlendirilmesi”, **Bağımlılık Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, ss. 31-37.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Resul DURAN

Doğum Yeri ve Tarihi: Çukurca/ 14.02.1995

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Yönetimi Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Yönetimi

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetler:

İş Deneyimi

Stajlar: Devlet Hastanesi, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Sosyal Hizmet Merkezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Merkezi, Denetimli Serbestlik, Uygulama Okulu

Projeler:

Çalıştığı Kurumlar:

İletişim

Telefon: (0) 539 853 9332

e-posta Adresi: resuldurannn@gmail.com

Tarih: 12.03.2019

EKLER

Ek-1: İzin Formu
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

(Proje Onay Formu)

TARİH
YER
KATILIMCILAR

Gümüşhane Üniversitesi
Prof.Dr. GÜNEY ÇAKIR (Başkan)
Prof.Dr. BAHİRİ BAYRAM (Üye)
Prof.Dr. HÜSEYİN DEMİR (Üye)
Prof.Dr. BAYRAM NAZIR (Üye)
Prof.Dr. EKREM CENGİZ (Üye)
Prof.Dr. SAİME ŞAHİNÖZ (Üye)
Prof.Dr. FERKAN SİPAHİ (Üye)

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU PROJE ONAY FORMU	
Projenin Adı:	Gençlerin Madde Kullanma Nedenleri ve Alınması Gereken Tedbirler: Gümüşhane Üniversitesi Örneği
Projenin Niteliği:	Yüksek Lisans Tezi
Proje Araştırmacıları:	Doç. Dr. Nihat YILMAZ Resul DURAN
Proje Yürütücüsünün Haberleşme Bilgileri:	Tlf No. 539 853 9332 E mail: resulduran@gmail.com
Araştırmanın Amacı:	Bağımlılık birden bire gelişen bir durum değildir. Genellikle yavaş bir biçimde gelişmekte ve belirli bir süreç içerisinde kendini göstermektedir. Kullanıcıların çoğu bu durumun farkında olmaz. Farkına vardıkları zaman ise bağımlılık durumu oluşmuştur. Madde kullanımı çeşitlerine göre farklılık gösterse bile genellikle ilk kullanım ergenlik dönemine denk gelmektedir. Ergen bireylerde bağımlılık dört evre halinde gerçekleşir. İlk evre deneysel kullanımdır. Deneysel kullanımda arkadaş çevresi ve merak duygusu ile ilk kullanım gerçekleşir. İlk kullanımdan sonra duygu değişiklikleri görülmektedir. Sosyal kullanım evresi ikinci evredir. Sosyal kullanma evresinde bireyin, madde kullanmaya başladığı çevrede, içiciliği sosyal olarak tanımladığı ve bu çevrede devam etme evresidir. Bu evrede bağımlılık yavaş yavaş gelişir. Üçüncü evre operasyonel kullanımdır. Bu evrede kullanıcı maddeyi iki durum için kullanmaktadır. Birinci durum kullandığı maddeden zevk almak ve eğlenmektir. İkinci durum ise rahatsız olduğu sorunlarından kurtulup tedavi olmak içindir. Operasyonel kullanımda, kullanıcı hem fiziksel hem de ruhsal olarak sorunlar yaşamasına rağmen kötüye kullanım devam etmektedir. Son evre ise bağımlı kullanım evresidir. Bağımlı kullanım evresinde kullanıcı artık bağımlı olmuştur ve maddenin hükmü altına girmiştir (Gövebakan ve Duyan, 2015: 14-15). Sigara, alkol ve uyuşturucu maddelerinin en önemli özelliği bireylere ve topluma olan zararlarıdır. Bu maddelerin hiçbirisi kötüye kullanım sonucu

	İyde sağlamamaktadır. İlk kullandıkları zaman salite mutluluk, haz ve zevk vermektedir. Bu salite iyilik hali geçici olup kalıcı bir yararı yoktur. Kullanılan maddelerin zararları değışiklik gösterebilmektedir. Bağımlı olan gençler çeşitli zararlar görmektedir. Bu zararlar kişilerin madde temini sırasında ve kullanımı sonrası gördüğü zararlar ve topluma verdiği zararlardır. Bu mülakat araştırmasının amacı Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan gençlerin madde kullanım oranları, nedenleri, temini ve kullanım yaşı tespit edilip bu soruna yönelik uygun bir çözüm önerisi geliştirmektir.
Araştırmanın Gerekçesi:	Çeşitli sebeplerden dolayı madde kullanmaya başlamış gençler fiziksel, bilişsel, psikolojik, ruhsal ve sosyal yönden çeşitli sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sıkıntılar gençlerin eğitim hayatını sekteye uğratmakta, arkadaş ilişkilerini zayıflatmakta, ailesinde ve toplumda çeşitli sorunlara sebebiyet vermektedir. Madde kullanımı sonucu sağlıkları bozulan gençler iş kaybı yaşamakta ve ekonomik yönden zarar görmektedir. Gençler arasında bağımlılık sorunu giderek artan bir sorundur. Bu çalışma sayesinde Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan gençlerin madde kullanım nedenleri araştırılacak ve kullanım oranının en aza düşmesi için çözüm önerileri geliştirilecektir.
Araştırmanın Yöntemi:	Gümüşhane Üniversitesi'nde okuyan öğrencilere yönelik ilgili literatür çerçevesinde hazırlanmış yarı yapılandırılmış mülakat şeklinde yapılacaktır.
Kullanılacak biyolojik, psikolojik ve teknik vb. tüm yöntemleri açıklayan etik ile ilgili özet:	Gençlerin madde kullanım nedenleri üzerinde çalışma yapılacak olması ve madde kullanım oranının en aza indirmek amacı ile çözüm önerileri geliştirilmek üzere hazırlanan bu tez çalışması madde kullanım sorununa çözüm önerisi geliştirdiği için etik ve ahlaki açıdan topluma önemli kazanımlar vereceği düşünülmektedir.

Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Nihat YILMAZ'ın " Gençlerin Madde Kullanım Nedenleri ve Alınması Gereken Tedbirler: Gümüşhane Üniversitesi Örneği" adlı projesi değerlendirilmiştir.

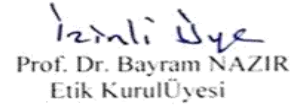
Proje etik açısından uygun bulunmuştur. ☒

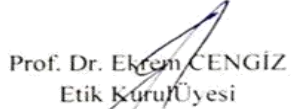
Projenin etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir. ☐

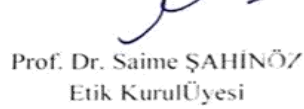
Proje etik açısından uygun bulunmamıştır. ☐

Prof. Dr. Bahrı BAYRAM
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Hüseyin DEMİR
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Bayram NAZIR
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Saime ŞAHİNÖZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Yerkın SİLİAHİ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Günay ÇAKIR
Etik Kurul Başkanı

Ek-2: Mülakat Formu

Bu yarı yapılandırılmış mülakat, üniversite öğrencilerinin toplumca kötü kabul edilen alışkanlıklarını saptamak üzere Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Yönetimi Anabilim Dalı yüksek lisans tezi olarak planlanmıştır.

Cinsiyet: Erkek () Kadın ()

Yaş : 18-20 () 20-22 () 22-24 () 25 ve üzeri ()

Ailenin aylık geliri hangisine uymakta?

- a) 1000 TL ve altı b) 1001-2000 TL arası c) 2001-3000 TL arası
d) 3001-4000 TL arası e) 4001-5000 TL arası f) 5000 TL ve üstü

Kullanılan madde hangileridir? Madde kullanım zararları nelerdir? Maddelerin kullanım sıklığı ne kadardır?

Madde Kullanım Nedenleri Nelerdir?

Maddeye nasıl bulaşılır? Madde bağımlılığı nasıl oluşmaktadır? Madde temini nerelerden sağlanmaktadır?

Madde kullanımını engellemek için neler yapılmalıdır?